

Problematika zadlužování českých domácností v sociálním kontextu

Bc. Kateřina Schwarzová, DiS.

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Kateřina SCHWARZOVÁ, DiS.
Osobní číslo: H128213
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Problematika zadlužování českých domácností
v sociálním kontextu

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím práce bude práce zaměřena:

- na vznik a příčiny zadluženosti českých domácností;
- na sociální dopady zadlužování;
- na možnosti sociální pedagogiky při výchově k finanční gramotnosti.

Součástí práce bude drobný sociologický průzkum zaměřený na příčiny vzniku zadlužování v konkrétní sociální skupině.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Dvořáková, I. Komunitární právní úprava spotřebitelského úvěru v praxi. Ostrava: KEY Publishing, 2010.

Hamerníková, B. Veřejné finance. Praha: Victoria Publishing, 1996.

Schelleová, I. Jak vymáhat dluhy. Praha: Computer Press, 2002.

Sutton, G. Jak se zbavit dluhů. Praha: Pragma, 2010.

Urfus, V. Právo, úvěr a lichva v minulosti. Brno: Universita J.E. Purkyně v Brně, 1975.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.

Katedra společenských věd

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Kateřina Schwarzová

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 17 -03- 2014

Schwarzová

.....
Podpis

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.
2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „Problematika zadlužování českých domácností v sociálním kontextu“ se zabývá fenoménem dnešní doby, kterým je zadlužování. Práce poukazuje na pojmání dluhové problematiky soudobou společností, mapuje celkovou situaci a uvádí možnosti sociální pedagogiky při výchově k finanční gramotnosti.

Ačkoliv se dluh prolíná celou historií lidstva, zadlužení, které je vážným sociálním problémem, se začalo objevovat teprve ve 20. století v souvislosti s demokratizací konzumního způsobu života.

Tato práce charakterizuje prostřednictvím základních pojmů, jako je dluh, závazek, půjčka nejčastější typy dluhů, poukazuje na příčiny jejich vzniku a definuje legislativu spojenou se zadlužením a uvádí možné sociální dopady na české domácnosti.

Zároveň ale tato práce představuje možnosti řešení zadlužení prostřednictvím řady veřejných či nevládních organizací, které nabízejí svou pomoc. Součástí jsou i zásady odpovědného zadlužování, na které navazuje rozsáhlá kapitola věnována finančnímu vzdělávání.

Empirická část je zaměřena na kvalitativní průzkum. Jeho ambicí je přiblížit příčiny vzniku zadlužení, a to prostřednictvím obsahové analýzy textu, která byla vytvořena napříč českými internetovými deníky.

Klíčová slova:

Dluh, zadlužení, dlužník, spotřebitelský úvěr, konzumní společnost, exekuce, osobní bankrot, neziskové organizace, finanční vzdělávání, finanční gramotnost, masová média.

ABSTRACT

Topic of this thesis "Problem of debt in the Czech households in social context" deals with nowadays phenomenon, which is creating debt. This work shows understanding of debt problem in modern society, maps out the whole situation and recommends possibilities of social pedagogy through financial literacy education.

Although debt follows mankind through all our history, creating debt, that is a serious social problem, started to first show in 20th century in relation to democratization of consume way of life.

This thesis characterizes most common type of debts through basic terms such as debt, liability, loan and shows main reasons of their origin. It defines legislature connected to creating debt and explains possible social impact on Czech households.

At the same time it introduces solution possibilities through many public or non-government institutions which offer their assistance. Part of this are also principles of responsible indebteding followed by extensive chapter dedicated to financial education.

The empirical part is focused on the qualitative survey. Its goal is to approximate reasons of debt origin through context text analysis which was created across the Czech internet daily newspapers.

Keywords:

Debt, indebteding, debtor, consumer credit, consume society, execution, personal bankruptcy, non-profit organization, financial education, financial literacy, mass media.

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalu Vavříkovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Mé poděkování náleží také celé mé rodině za morální podporu, pomoc a hlavně trpělivost, kterou mi poskytli při zpracování diplomové práce a které si nesmírně vážím.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Problematika zadlužování českých domácností v sociálním kontextu“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Ostravě dne 22.03.2014

.....

Podpis

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.2 DLUH, ZÁVAZEK, PŮJČKA.....	13
1.2 PŮJČKY V BANKOVNÍM A NEBANKOVNÍM SEKTORU, LEGISLATIVNÍ OCHRANA DLUŽNÍKA.....	14
1.3 CHARAKTERISTIKA ÚVĚROVÝCH PRODUKTŮ A JEJICH SPECIFIKA.....	16
2 ZADLUŽOVÁNÍ ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ	21
2.1 HISTORICKÝ POHLED NA ZADLUŽOVÁNÍ.....	21
2.1.1 Věk agrárních imperií.....	22
2.1.2 Axiální věk.....	23
2.1.3 Středověk.....	25
2.1.4 Věk velkých kapitalistických říší.....	25
2.1.5 Současnost.....	26
2.2 DLUH VERSUS MODERNÍ SPOLEČNOST.....	30
2.3 FINANCE JAKO PŘÍČINA SOCIÁLNÍ NEROVNOSTI.....	32
2.4 CHARAKTERISTIKA DLUHŮ.....	33
2.4.1 Specifikace dluhů.....	34
2.5 PŘÍČINY VZNIKU DLUHŮ.....	37
3 SOCIÁLNÍ DOPADY A PRÁVNÍ ASPEKTY ZADLUŽENOSTI ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ	42
3.1 SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY NESPLÁCENÍ DLUHŮ.....	42
3.2 OSOBNÍ BANKROT.....	42
3.3 EXEKUCE.....	44
3.4 KONKURS.....	44
3.5 KONSOLIDACE PŮJČEK.....	45
3.5.1 Bankovní registr klientských informací.....	45
4 INSTITUCE, KTERÉ ZABEZPEČUJÍ POMOC A OCHRANU	47
4.1 MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE A INSTITUCE EU.....	47
4.2 VNITROSTÁTNÍ ORGÁNY VEŘEJNÉ MOCI.....	48
4.3 FINANČNÍ INSTITUCE A JEJICH PROFESNÍ ASOCIACE.....	49
4.4 NEVLÁDNÍ A PŘÍSPĚVKOVÉ ORGANIZACE.....	49

5	FINANČNÍ GRAMOTNOST JAKO SOUČÁST SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	51
5.1	DEFINICE FINANČNÍ GRAMOTNOSTI.....	52
5.2	FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	55
5.2.1	System finančního vzdělávání v ČR.....	55
5.2.2	Finanční vzdělávání v zahraničí.....	56
5.2.3	Finanční vzdělávání ve školách.....	58
5.2.4	Projekty finančního vzdělávání.....	61
5.3	ZÁSADY ODPOVĚDNÉHO PŮJČOVÁNÍ.....	62
II	PRAKTICKÁ ČÁST	65
6	PÁTRÁNÍ PO PŘÍČINÁCH VZNIKU ZADLUŽOVÁNÍ SKRZE MEDIÁLNÍ OBRAZ V ČESKÝCH INTERNETOVÝCH DENÍCÍCH.....	66
6.1	CÍL VÝZKUMU.....	67
6.2	VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP.....	68
6.3	METODA SBĚRU DAT A VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	69
6.4	ANALÝZA ZÍSKANÝ DAT.....	70
6.4.1	Analytické kategorie.....	70
6.4.2	Kvalifikace významových jednotek.....	71
6.4.3	Základní analytický příběh.....	73
6.5	INTERPRETACE ANALYZOVANÝCH DAT.....	74
6.6	DÍLČÍ ZÁVĚR.....	88
6.5	DISKUSE A SHRNUÍ.....	89
	ZÁVĚR	91
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	93
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	100
	SEZNAM PŘÍLOH.....	101

ÚVOD

Lidé si stále častěji půjčují finanční prostředky na pořízení věcí nejen nezbytně nutných, ale mnohem častěji i věcí, které k životu nutně nepotřebují. Zadlužování českých domácností tak neustále roste. Lidé touží po vysoké životní úrovni, touží po tom, aby si mohli bez příliš velké námahy dopřát komfort a zpříjemnit si život. Vzpomínám si, jak si moji rodiče v osmdesátých letech pořídili první auto a na jeho pořízení z každé výplaty šetřili celých pět let. Dnes by si na vytoužené vozidlo vzali půjčku nebo leasing.

Většina domácností má svůj rodinný rozpočet tak napjatý, že jednoduše nejsou schopni pokrýt případný výpadek příjmů z rezerv. Logicky se pak uchylují k čerpání úvěrových karet, kontokorentů a dalších bankovních či nebankovních půjček. Bohužel až příliš pozdě si uvědomí, že své finanční možnosti přecenili a dříve či později se dostávají do dluhové pasti. Problém spočívá i v tom, že většina lidí má ve finanční problematice velmi malé nebo naprosto žádné znalosti. Často pak s finanční společností uzavřou smlouvu, která je pro ně nevýhodná a v konečném důsledku může mít přímo likvidační následky.

Podíváme-li se na statistiky posledních let pojednávající o této problematice, zjistíme, že trend zadlužování má neustále vzrůstající tendenci. Přestože mediální podpora věnována tomuto tématu se v poslední době zlepšila a začíná se šířit i osvěta, české domácnosti jsou stále více zadlužené. To je také důvod, proč jsem si uvedené téma zvolila. Zajímá mě nejenom z hlediska své aktuálnosti, ale zároveň mám k němu velmi blízko i profesně. Jako zaměstnanec banky se denně setkávám s lidmi, kteří se nacházejí v tíživé finanční situaci a potřebují tuto záležitost naléhavě řešit. Zajímají mě možnosti prevence rizika nadměrného zadlužování, a tedy možnosti sociální pedagogiky přijmout podíl na tomto procesu, jenž je dnes většinou vyjadřován termínem „finanční gramotnost“. Motivem pro volbu tématu této diplomové práce je tedy jak jeho společenská naléhavost, tak korelace s mou profesní orientací a zájmem.

Tato diplomová práce je rozdělena na dvě části. První část se zabývá pojednáním o dluhové problematice obecně a v druhé části se zaměřuje na drobné sociologické šetření.

První kapitola vymezuje v textu užívané základní pojmy, uvádí nejčastější druhy úvěrových produktů a zmiňuje legislativní ochranu dlužníka. Druhá kapitola se věnuje historickému pohledu na zadlužování a v příkladech uvádí nejčastější typy dluhů spolu

s příčinami jejich vzniku. Zároveň rozebírá vztah dluhu k současné moderní společnosti. Sociálními dopady a právními aspekty zadlužování českých domácností se zabývá kapitola třetí. Vymezuje legislativní pojmy exekuce, konkurs, osobní bankrot a nebo konsolidace. Poslední kapitola teoretické části diplomové práce se věnuje finanční gramotnosti a možnosti sociální pedagogiky v ekonomické výchově a vzdělávání. Předkládá možnosti, jak lze hospodařit s rodinným rozpočtem a jaké zásady by měl každý dodržovat ve vztahu k financím.

Teoretická část je věnována kvalitativnímu výzkumu, který je zaměřen na problematiku zadlužování. Výzkum byl proveden na základě analýzy, která je zaměřena na hledání příčin vzniku zadlužování skrze mediální obraz v českých internetových denících. Hlavním úkolem je zjistit, jak je problematika zadlužování prezentována široké veřejnosti a zda je tomuto tématu věnována náležitá pozornost.

Závěr diplomové práce na základě zjištěných poznatků sumarizuje příčiny, důsledky, rizika, přínos finanční gramotnosti, naznačuje možnosti řešení a nápravy současné situace za pomoci sociální pedagogiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Hned v úvodu této diplomové práce je nutné definovat základní pojmy vztahující se k tématu zadlužování. Jedná se pojmy, jako jsou dluh, závazek, zadluženost a také půjčka. Nejrozličnější úvěrové produkty jsou nabízeny celou řadou bankovních, ale i nebankovních společností. U obou typů těchto společností je možné najít určité výhody a nevýhody.

1.1 Dluh, závazek, půjčka

Klíčovým slovem, které se bude prolínat celým textem je pojem dluh. Například učebnice finančního vzdělávání pro střední školy definuje dluh následovně: „dluh je předmět vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, zahrnuje jak oprávnění věřitele, tak i povinnost dlužníka dluh vyrovnat v domluveném čase a dohodnuté výši.“¹

Celému tomuto vztahu však předchází jeden velmi důležitý fakt. Tím je určitá potřeba jednotlivce, v našem případě celé domácnosti, která vede k touze tuto potřebu uspokojit. Přitom dochází k tomu, že uvedený nemá vlastní prostředky k uspokojení této potřeby, a tak se stává vůči případnému věřiteli, který tyto prostředky má, dlužníkem.

Věřitel je subjekt, jenž je oprávněn vyžadovat od dlužníka plnění, které mu vzniklo v souvislosti s jeho dluhem. Jednoduše řečeno, věřitel má za dlužníkem pohledávku a ten má povinnost svůj závazek, tedy dluh uhradit.

Pokud věřitel někomu dočasně zapůjčí finanční prostředky, poskytne mu tím půjčku. Zároveň ji však poskytuje s tím, že mu bude po určité době vrácena, a jako odměnu za poskytnutí práva nakládat se zapůjčenými penězi očekává také obvykle úrok.

S půjčkou úzce souvisí i její splácení, což může být v určité chvíli problém. Dlužník se tak může rychle stát člověkem, který je neschopný své závazky splácet. Objem všech závazků jednoho dlužníka vůči všem jeho věřitelům lze specifikovat jako zadluženost. Podstatná je přitom míra zadluženosti a také schopnost plnit své závazky vůči jednotlivým věřitelům.

¹ DOŘÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 286 s.

S výše uvedeným pak souvisí další pojem, kterým je dluhová past a dluhová spirála. Dluhová past znamená, že dlužník čerpá úvěry, ale jejich splácení jej stále více zatěžuje, což zhoršuje finanční situaci. Proto nejsou dlužníci schopni si na nic našetřit a půjčují si další peníze. Nebo si dokonce půjčují na splátky předchozích úvěrů.² V podstatě se tím dostávají do spirály, kdy jedním úvěrem vykrývají další půjčku.

1.2 Půjčky v bankovním a nebankovním sektoru, legislativní ochrana dlužníka

Půjčky poskytuje celá řada bankovních a nebankovních společností. Bankovní společnosti mají silnější pozici na trhu, avšak doba posouzení žádosti o úvěr či půjčku je delší, neboť veškeré procedury se řídí dle bankovních směrnic. Pro nebankovní společnosti je charakteristická jejich flexibilita a nízké náklady na služby. Celková byrokracie je méně komplikovaná než u bankovních institucí.³

Bankovní sektor je tvořen institucemi, které poskytují své finanční služby na základě licence, kterou uděluje Česká národní banka. Ta zároveň provádí i bankovní dozor. Už dávno ale neplatí, že banky mají spotřebitelské úvěry levnější a transparentnější, než je tomu u značkových nebankovních institucí. Podle severu bankovnipoplatky.com mají například banky stále velmi komplikované smlouvy, ve kterých neupozorňují na všechny sankce, kterým může být spotřebitel vystaven.⁴

Rozvoj finančních trhů ovšem ukázal, že finanční institucí nemusí být pouze banka, tzn., že úvěry může poskytovat i nebankovní subjekt, který své zdroje získá i jinak než z vkladů, samozřejmě zákonným způsobem. Takovými subjekty nemusí být instituce, které nesou ve svém obchodním jménu označení „banka“, nýbrž veškeré subjekty, které

² SYROVÝ, P., TYL, T. *Osobní finance: řízení financí pro každého*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 17 s.

³ Občanská poradna Plzeň, *Člověk v tísní - společnost při České televizi. Dluhová problematika* [online]. Informační brožura. ©2007. ISBN 978-80-86961-28-6. Dostupné z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_84_1.pdf

⁴ BUŘINSKÁ, B. *Sankční podmínky: Banky jsou drsnější než značkové úvěrové společnosti*. In: Novinky.cz. Finance [online]. ©2013 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/finance/310129-sankcni-podminky-banky-jsou-drsnejsi-nez-znackove-uverove-spolecnosti.html>

získaly v členském státě licenci k provozování činnosti, spojené s přijímáním vkladů a poskytováním úvěrů.⁵ Jedná se o tedy o celou řadu nebankovních institucí.

Zásadní rozdíl mezi bankovní a nebankovní společností spočívá v tom, že zatímco bankovní společnosti nejprve prověřují klienty v bankovních a nebankovních registrech dlužníků, nebankovní půjčky jsou většinou bez jakéhokoliv prokazování příjmů a dostane je prakticky kdokoliv. To, zda se úvěrová společnost zajímá o morálku splácení u svého klienta, by mělo být i jistou známkou serióznosti této firmy. Pokud je totiž nebankovní společnost ochotna půjčit peníze, zatímco ta bankovní není, většinou se to projeví především v ceně úvěru a ve způsobu jeho zajištění.

Počátkem roku 2006 uskutečnilo Sdružení Spes průzkum podmínek pro poskytování půjček v bankovním a nebankovním sektoru. Bylo zjištěno, že klienti často nemají dostatek času na pročetění smlouvy, v mnohých případech si ji dokonce nemohou vzít domů a v klidu si ji přečíst. Rozhodování tedy probíhá v určité časové tísní a ve stresu. Vše je podpořeno také tím, že spotřebitel se ve spleti podmínek neumí orientovat a nevěnuje pozornost poznámkám psaným pod textem.⁶

Z výše uvedeným mohu souhlasit pouze částečně. Pokud vycházím z vlastní praxe, klienti o delší časový horizont na pročetění úvěrové smlouvy vůbec nestojí. Jejich hlavní prioritou jsou získané finanční prostředky a způsob jejich nabytí je pro ně až druhořadá záležitost.

1. ledna 2011 vstoupil v platnost zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, který zároveň výrazně posiluje práva jednotlivých spotřebitelů. Je zde i stanovena povinnost věřitele poskytnout spotřebiteli tzv. předmluvní informace a návrh úvěrové smlouvy. Každý poskytovatel úvěru má povinnost poskytnout spotřebiteli náležité vysvětlení týkající se jeho potřeb a finanční situace. K novelizaci tohoto zákona došlo v únoru letošního roku. Novela zákona o spotřebitelském úvěru se snaží postihovat některé nečestné praktiky na trhu spotřebitelských úvěrů a další právní úprava, která má vliv na úvěry nastala v lednu 2014, kdy vešel v platnost nový občanský zákoník.

⁵ Sagit. Právo Evropské unie. *Úvěrové instituce* [online]. ©1996-2014. Dostupné z: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=eu_320.htm#pu

⁶ Občanská poradna Plzeň, Člověk v tísní - společnost při České televizi. *Dluhová problematika* [online]. Informační brožura. ©2007. ISBN 978-80-86961-28-6. Dostupné z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_84_1.pdf

Nový občanský zákoník ukládá zejména podnikateli široké informační povinnosti, na které musí pamatovat v dostatečném předstihu před uzavřením smlouvy. V zákoně nechybí ani příkladný výčet zakázaných ujednání, které zakládají významnou nerovnováhu práv či povinností stran v neprospěch spotřebitele. Jsou-li některá z uvedených či jim podobných ustanovení do smlouvy přesto zahrnuta, nevyvolávají žádné právní účinky, ledaže by se jich spotřebitel sám dovolával. Významným ustanovením k ochraně spotřebitele je § 1818, který výslovně stanoví, že v případech, kdy má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy, nemusí uvádět, z jakého důvodu tak činí. V jeho prospěch dále platí, že stačí, je-li odstoupení od smlouvy ve stanovené lhůtě odesláno, což je odchylka od obecného pravidla, že projev vůle vyvolává právní účinky zásadně až od okamžiku, kdy je doručen adresátovi. Občanský zákoník se dále věnuje smlouvám uzavíraným pomocí prostředků komunikace na dálku, smlouvám uzavíraným mimo obchodní prostory a pravidla o neobjednaném plnění. Na spotřebitele se hledí jako na poctivého držitele, má tudíž právo s dodaným zbožím nakládat jako vlastník.⁷

1.3 Charakteristika úvěrových produktů a jejich specifika

Bankovní i nebankovní společnosti poskytují celou řadu úvěrových produktů. Pro tyto společnosti se jedná o investiční nástroj, ve kterém se věřitel zavazuje poskytnout ve prospěch a na požádání dlužníka zapůjčenou částku finančních prostředků. Specifickým znakem tohoto produktu je úročení, jež je pro uvedené společnosti jejich výnosem.

Tuto skutečnost by si měl uvědomit každý žadatel o úvěr. Velice často totiž žadatelé zapomínají, že při poskytnutí úvěru se jedná především o čistý obchod, ve kterém jde úvěrovým společnostem o to, aby generovaly zisk. Jednoduchost, s jakou lze dnes řadu úvěrových produktů získat, vede k tomu, že lidé rychle zapomínají a leckdy nemají ani přehled o tom, jaké půjčky vlastně splácejí.

Obecně je nutné rozlišit špatné a dobré dluhy. Typicky špatnými dluhy jsou dluhy určené k nákupu spotřebního materiálu, na dovolenou, a nebo na pořízení věci,

⁷ Nový Občanský zákoník. Smluvní právo. *Ochrana spotřebitele* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, ©2013. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/smluvni-pravo/konkretni-zmeny-v-obecne-casti/ochrana-spotrebitele/>

kteřé domácnosti nutně nepotřebují. Dobřé dluhy naopak pomáhají bohatnout. Jedná se o levné cizí peníze, které člověk může výhodně investovat. Nebo se jedná o hypoteční úvěry, kdy komerční nájemné bytu nebo domu vyjde dráž, než pořizení vlastní nemovitosti.

Než si žadatel o úvěř vezme půjčku, mělo by ho hlavně zajímat, jak je daný úvěř drahý. Velmi často poradci i klienti chtějí vědět „kolik se celkem zaplatí“. Stejně jako u koupě jiného zboží je důležitá celková suma, nikoliv jednotlivé platby. I u úvěřu existuje několik různých plateb. Jedná se o poplatek za vyřizení úvěřu, za vedení úvěřového účtu, úroky.⁸

Obzvlášť nebezpečné mohou být v tomto případě hlavně spotřebitelské úvěřy. Tyto úvěřy mívají typicky RPSN nad 10 %. Jedná se o úvěřy na neúčelové financování. Tedy právě typ půjčky na nákup elektroniky, na dovolenou nebo dárky pod stromeček. Tyto úvěřy se dají použít na krátkodobé překlenutí určitého období a primárně by měly být spláceny z aktuálních příjmů.

Mnohem horší situace nastane, pokud se dlužník rozhodně splácet úvěř prostřednictvím kontokorentu nebo kreditní karty, tak jako se s tím běžně setkávám ve své praxi. Kontokorent je bankovní služba sjednaná k běžnému účtu, která klientovi dovoluje čerpat z účtu peníze i v případě, že na účtu nemá dostatečnou hotovost.⁹ Málo klientů si však uvědomuje, že kontokorent je v podstatě jeden z nejdražší úvěřových produktů, na kterém je obvykle úroková sazba cca 18 %.

Stejná deziluze existuje i u kreditních karet. Exkluzivní internetový off-line průzkum společnosti SANEP, který byl proveden ve dnech 22.9. – 1.10.2010 na vybrané skupině 12 533 dotázaných, kteří představují reprezentativní vzorek obyvatel ČR ve věku 18–69 let, odhalil, že pouze 48,7 % dotázaných správně popsalo rozdíl mezi kreditní a debetní kartou. Zároveň je alarmující, že v případě znalosti pravidel výpočtů úroků u kreditních karet pouhých 17,3 % respondentů správně uvedlo, že když splatíte v bezúročném období část dluhu a zbytek po jeho uplynutí, platíte úrok z celého úvěřu.¹⁰ Specialitou českých domácností je pak přijímání kreditních karet, které jim nejrůznější

⁸ SYROVÝ, P., TYL, T. *Osobní finance: řízení financí pro každého*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 185 s.

⁹ Wikipedie. Článek. *Kontokorent* [online]. ©2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kontokorent>

¹⁰ Bankovní poplatky.com. *Více než polovina Čechů nezná rozdíl mezi kreditní a debetní kartou* [online]. © 2010 [cit. 2010-11-25]. Dostupné z: <http://www.bankovnipoplatky.com/vice-nez-polovina-cechu-nezna-rozdil-mez-kreditni-a-debetni-kartou-12895.html>

společnosti zasílají poštou, aniž by si uvědomovali, že tím na sebe přijali úvěrový závazek. Podobné je to s postupným navyšováním úvěrového limitu na kartě. Není pak neobvyklé, že do banky přichází klient s úvěrem na kreditní kartě ve výši 150 000 Kč, úrokovou sazbou 23 % a více.

Spotřebitelské úvěry jsou pro řadu lidí nejsnazším způsobem, jak se dostat k penězům. Pro splnění nákupních snů není zapotřebí předchozí odříkání. Spotřebitelské úvěry spolu s úvěry na kreditních kartách představují první linii pro lidi, kteří mohou spadnout do dluhové pasti. Je to podobné jako skutečnost, že uživatelé marihuany se vystavují riziku, že propadnou tvrdším drogám. Vtip spočívá v tom, že průměrný kuřák zeleného listu do drogové závislosti neupadne sám, nýbrž mu k tomu dopomůže jeho dealer, který ho zvyklá, aby si s dalším zbožím koupil i něco víc. Podobná analogie platí i v případě zadlužování. V řadě případů to nekončí tím, že si vezmete jeden úvěr, ten poté splácíte a jakmile ho doplatíte, sjednáváte si další. Většinou mají dlužníci více úvěrů současně, a ty je zatěžují.¹¹ Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že pokud se v bance setkávám s klienty, kteří potřebující refinancovat své stávající závazky, tak zhruba čtyři klienti z pěti si ke svým původním závazkům dobírají novou finanční hotovost v různé výši.

O něco zodpovědněji se pak české domácnosti chovají v případě hypotečních úvěrů a úvěru ze stavebního spoření. Závazek, který váže střechu nad hlavou, je psychologicky ještě náročnější než většina ostatních. Proto se lidé často snaží těchto závazků co nejdříve zbavit. Hypotéku častěji volí pro řešení svého bydlení mladé rodiny, které plánují děti, případně mají děti malé. Tito mladí lidé mají, na rozdíl od starších ročníků, možnost využít plné doby, po kterou lze úvěr splácet. Bez hypotéky bychom často nebydli ve vlastním. Velmi důležitá je při správném nastavení hypotečního úvěru výše měsíčního zatížení.¹² Hypotéka, nebo úvěr ze stavebního spoření, však sebou obvykle nesou mnohem vyšší finanční zátěž než spotřebitelský úvěr. V případě výpadků příjmů, jako je například ztráta práce, pak vznikají následky, které mají dopad na celou rodinu dlužníka mnohem razantnější než je tomu u spotřebitelského úvěru nebo kreditní karty.

Hodně lidí si myslí, že před řadou neočekávaných životních situací se lze bezpečně ochránit tím, že si nechá úvěr nebo hypotéku pojistit. Svým způsobem je to pravda. Je však

¹¹ JANDA, J. *Jak žít šťastně na dluh*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, 63 s.

¹² KOCIÁNOVÁ, H. *Finanční gramotnost v kostce, aneb, Co Vás neměl kdo naučit*. 1.vyd. Praha: Anag., 2012, 85 s.

nutné uvědomit si, že pokud si třeba člověk s úvěrem zlomí nohu a bude v dlouhodobé pracovní neschopnosti, jednání s pojišťovnou a celková administrativa zabere nějaký čas. Banka ale na splácení měsíčních splátek čekat nebude. Tak jako tak musí mít klient připravenou rezervu, kterou dluh uhradí. Ve většině finančních příruček je uvedeno, že průměrná rezerva by měla činit tři měsíční platy.

Garett Sutton ve své knize *Jak se zbavit dluhů* říká: „banky vydělávají na půjčování peněz. To je jejich byznys. Všichni to víme. Banky musejí půjčovat obezřetně. Banky rády půjčují, když mají k dispozici jistinu nebo nějakou zástavu. Špatné dluhy vysávají peníze z vaší peněženky a vy jste chudší a chudší.“¹³

Pokud bychom chtěli určit, který z výše zmíněných produktů představuje pro společnost větší riziko zadlužení, dostáváme se do obtížné situace. Nabídka jednotlivých finančních společností je tak široká a složení produktů je tak proměnlivé, že i zmiňovaná kreditní karta může v určité chvíli pro někoho představovat dobrý úvěr. Například když pravidelným používáním sbírá klient věrností body do určitého programu.

Jestliže se na problematiku zadlužování podíváme v širším pohledu, z hlediska rizika zadlužování a neschopnosti splácet své závazky z pohledu státu, již v roce 1916 začala společnost Poor's Publishing Company vydávat první ratingy. Hodnotí různé nezávislé subjekty, které se řadí do několika kategorií, a srovnává důvěryhodnost dlužníka (státu, firmy) nebo emitenta cenného papíru. Hodnocení provádějí specializované ratingové agentury, jako jsou mezinárodní Moody's Investors Service, Standard & Poor's, Fitch, Duff & Phelps nebo domácí CRA Rating Agency.

Snížení nebo zvýšení ratingu jednotlivému státu může výrazně pohnout s měnou daného státu, a proto je tento údaj pro obchodníky velmi důležitý. V poslední době bylo ilustrativní snížení ratingu Řecka, což téměř vždy vedlo alespoň k dočasnému oslabení eura.¹⁴ Ilustrativní tabulka porovnává stupnice hodnocení jednotlivých ratingových agentur s orientačním popisem rizika emitenta.

¹³ SUTTON, G. *Jak se zbavit dluhů: místo dluhů získáte dobrý kredit*. [Přel. Čížková, L.] 1. vyd. Praha: Pragma, 2010, 24 s.

¹⁴ Fx Street.cz. Užitečné nástroje. *Rating - S&P, Moody's a Fitch* [online]. ©2009 - 2014. Dostupné z: <http://www.fxstreet.cz/rating-sp-moodys-a-fitch.html>

Tabulka 1: Stupnice dlouhodobého mezinárodního úvěrového hodnocení používané ratingovými agenturami¹⁵

Úvěrový rating		Stupeň	Riziko emitenta
Moody's, CRA Rating Agency	Standard & Poor's, Fitch		
Aaa	AAA	Investiční	Prvotřídní subjekt s nízkým stupněm rizika
Aa	AA	Investiční	Velmi kvalitní subjekt s mírným rizikem v delším časovém horizontu
A	A	Investiční	Nadprůměrný subjekt se skutečnostmi, které by v budoucnu mohly ohrozit nízkou míru rizika
Baa	BBB	Investiční	Středně rizikový subjekt se stabilní současností a s možnými problémy v budoucnu
Ba, B	BB, B	Spekulativní	Již spekulativní subjekt s nejistou až problematickou úrovní rizika
Caa/Ca/C	CCC/CC/C	Spekulativní	Podprůměrný až vysoce rizikový subjekt s problémy při dodržování svých závazků/ s vysokou mírou nedodržování svých závazků
C	D (DDD, DD)	Spekulativní	Vysoce spekulativní subjekt neschopný splácet své závazky

¹⁵ Peníze.cz. Investice. *Úvěrový rating* [online]. © 2014. Dostupné z: <http://www.penize.cz/15924-uverovy-rating>

2 ZADLUŽOVÁNÍ ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ

V následující kapitole se budu věnovat samotné podstatě problematiky zadlužování. Abych mohla podat komplexní pohled na danou věc, v úvodu prezentuji stručný historický pohled na zadlužování od nejstaršího období až po současnost. Budu charakterizovat jednotlivé dluhy a pokusím se prostřednictvím reprezentativních příkladů uvést, jaké jsou nejčastější příčiny zadlužování.

2.1 Historický pohled na zadlužování

Problém institucionálního i osobního zadlužování trápí lidstvo již od doby, kdy Ježíš musel vyhnat směnárníky z chrámu a zpřevracet bankéřům lavice. Směnárníci a lichváři se vždy vraceli, vrací a budou vracet zpět do chrámu, aby lákali, sváděli a nabízeli své směnky, aby se i nadále živili lichvou, spekulací, půjčkami a zadlužováním „klientů“. Ježíšův vstup do chrámu v Jeruzalémě se v bibli jako významný motiv, který přesvědčil jeho učedníky, objevuje v Novém zákoně v evangeliích svatého Matouše, Marka, Lukáše i Jana.¹⁶

První, na co narazíme při zkoumání dějin dluhů, je velký etický chaos. Dokazuje to i skutečnost, že téměř všude na světě si většina lidí zároveň myslí, že a) vracet vypůjčené peníze je morální, b) každý, kdo má ve zvyku půjčovat peníze, je morálně zkažený.¹⁷

V případě druhého bodu se postoj neustále mění. Jeden z jeho krajních pólů popsal francouzský antropolog Jean-Claude Galey za svého pobytu ve východním Himálaji. Ještě v sedmdesátých letech tu žila kasta, které se říkalo „poražení“, protože prý její příslušníci pocházeli z lidu, nad kterým kdysi dávno zvítězila kasta současného vlastníka půdy. „Poražení“ byli po dlouhá staletí u svých pánů zadlužení. Bez půdy a peněz jim nezbývalo nic jiného, než si neustále vyprošovat půjčky, aby vůbec přežili. Pro „poražené“, stejně jako pro většinu lidí na světě byly největší výdaje v životě spojeny se svatbou a pohřbem. Znamenalo to spoustu peněz, které si vždycky museli půjčit. V takovém

¹⁶ ONDŘEJ J., a kol. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 77 s.

¹⁷ GRAEBER, D. *Dluh Prvních 5000 let*. [Přel. Beranová, L.] 1.vyd. Brno: BizBooks, 2012, 11 s.

případě si podle Galeyho svědectví lichvář vyžádal jednu z dlužníkových dcer jako zástavu, často to dokonce byla sama nevěsta. Musela přijít do domu ráno po svatební noci a zůstat zde několik měsíců jako konkubína. Když se mu pak omrzela, poslal ji do nedalekého dřevařského tábora, kde sloužila další rok či dva jako prostitutka, aby odpracovala dluh svého otce. I když se to zdá šokující a odporné, Galey se nezmiňuje o žádném projevu odporu.¹⁸

Logika dluhu jakožto kořisti má i zdánlivě opačný důsledek. V průběhu dějin se panovníci drželi na pozoru před tím, aby se logika dluhu úplně nevymkla veškeré kontrole. Nikoliv však proto, že by měli nepřátelský postoj vůči trhům. Právě naopak, za normálních okolností trhy podporovali, a to z toho prostého důvodu, že nepokládali za praktické uspokojovat veškeré své potřeby prostřednictvím přímých daní.¹⁹ Bylo mnohem jednodušší vytvořit měnu, kterou distribuovali mezi poddané a následně ji vybírali zpět skrze daně. Tím byli poddaní motivováni k tomu, aby se snažili opatřit obživu k obstarání obživy, a tím rostl trh.

2.1.1 Věk agrárních imperií

První sumerské texty, zvláště ty z období zhruba kolem 3000 – 2500 př. n. l., jsou plné žen. Nelze mluvit o úplné rovnoprávnosti pohlaví: ve všech zmíněných oblastech muži početně převyšovali ženy. V průběhu dalších tisíce let se celá situace mění. Pozice žen v občanském životě se narušuje a postupně krystalizuje známý patriarchální model se svým důrazem na cudnost a panenství před uzavřením sňatku. Ke konci doby bronzové, kolem roku 1200 př.n.l. nastává čas, kdy jsou ženy izolovány do harému a musí nosit závoje.²⁰

V antropologii je obecně známo, že věno za nevěstu je typické v situacích, kdy je populace relativně málo početná, země poměrně úrodná a politika tedy směřuje ke kontrole pracovních sil. Jak šel čas, tato platba, které se říkalo *teratum*, však nabírala charakteristiku prosté koupě. Označovala se jako „cena za pannu“ a nešlo pouze o metaforu,

¹⁸ GRAEBER, D. *Dluh Prvních 5000 let*. [Přel. Beranová, L.] 1.vyd. Brno: BizBooks, 2012, 11 s.

¹⁹ Literární noviny. *Civilizace. Stručné dějiny dluhu* [online]. ©2009 [cit. 2009-08-14]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1191:strune-djiny-dluhu&catid=89:civilizace&Itemid=176

²⁰ Tamtéž, 140 s.

protože připravit dívku o panenství znamenalo spáchat majetkový zločin proti jejímu otci. V Mezopotámii nemohl však manžel svou ženu prodat, alespoň ne za běžných okolností. Všechno se ale změnilo ve chvíli, kdy si vzal půjčku. Pokud to učinil, bylo naprosto legální - použít manželku a děti jako záruku. Jestliže nebyl schopen dluh splatit, mohli je odvést jako dlužní otroky a stejným způsobem mohl přijít o své otroky, ovce a kozy.²¹

Mezopotámské ekonomice dominovaly velké veřejné instituce (chrámy a paláce), jejichž byrokratičtí administrátoři prakticky vytvářeli účetní peněžní jednotky, když určovali fixní směnný poměr mezi stříbrem a dominantní plodinou, ječmenem. Dluhy byly zaznamenávány klínovým písmem na hliněné tabulky, které sloužily oběma účastníkům dané transakce jako stvrzenky. V sezónách se špatnou úrodou se rolníci stávali beznadějně zadluženými vůči zámožným věřitelům. Tento stav nakonec vyústil v sociální krizi, když obyčejní lidé opouštěli města a dávali se na dráhu banditů. Záhy se ujala tradice vymazávání dluhů pokaždé, když byl do úřadu uveden nový panovník, který vyhlásil všeobecnou amnestii nebo takzvanou „svobodu“, aby se zadlužení rolníci mohli vrátit ke svým rodinám.²²

Jako prvotní příčinu vzniku zadlužení lze tedy označit existencionální důvody. Člověk se v první řadě snažil zabezpečit obživu. Nejdůležitějším výrobním faktorem byla půda. Půda a majetek se nabývala výhodným sňatkem. Za věno bylo nutné dobře zaplatit, a to i třeba s rizikem zadlužení.

2.1.2 Axiální věk

Obrat axiální věk pochází od německého existencialistického filozofa Karla Jaspere. Jasperse fascinovalo, že postavy jako Pythagoras, Buddha a Konfucius žily ve stejnou dobu a že v Řecku, Indii a Číně tehdy znenadání došlo k rozvoji diskusí mezi soupeřícími myšlenkovými školami, ačkoli o sobě navzájem tyto tři civilizace evidentně nevěděly.

²¹ GRAEBER, D. *Dluh Prvních 5000 let*. [Přel. Beranová, L.] 1.vyd. Brno: BizBooks, 2012, 11 s.

²² Literární noviny. Civilizace. *Stručné dějiny dluhu* [online]. ©2009 [cit. 2009-08-14]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1191:strune-djiny-dluhu&catid=89:civilizace&Itemid=176

Vždy bylo záhadou, proč k takovému vývoji došlo, stejně jako u paralelního vzniku mincovnictví.²³

Bylo to období všeobecného válčení, kdy bojují všichni proti všem. Je také přirozené, že docházelo k drancování a loupežím. Vojáci hromadili věci cenné a přenosné, mezi které patřily hlavně drahé kovy a kameny. Hlavním smyslem vynálezu ražby bylo zejména usnadnit vyplácení vojáků.

Pro starověk byl příznačný takzvaný „vojensko-mincovní komplex“. Šíření nových vojenských technologií bylo vždy těsně svázáno se získáváním a prodejem otroků. Dalším významným zdrojem otroků byl dluh: jakmile státy přestaly závazky svých poddaných periodicky vymazávat, stali se ti, kteří nebyli občany velkých vojenských států, a nebyli tak chráněni před poskytovateli predátorských úvěrů, doslova lovnou zvěří.²⁴ Velmi oblíbeným řešením dluhové krize v Řecku a Římě byly vojenské expanze. Na rozdíl od Mezopotámie, zde totiž neexistovalo smazávání dluhu, a tak se běžně stávalo, že i obyčejní obyvatelé upadli do postavení otroků.

V období axiálního věku spojeného s existencí starověkého Řecka a Říma, lze na rozdíl od feudálního období zaznamenat v problematice zadlužování již jistý náznak vlivu konzumního stylu života. Život v Řecku a Římě sebou nesl známky života v přepychu a bohatství, obvykle spojeného i s vlastněním několika otroků. Nůžky sociálních rozdílů se rozevíraly stále více. Chudí toužili stát se bohatými a v tomto období jim to bylo umožněno i díky rozpínavosti starověkých států a rozvíjejícímu se obchodu. Doba však byla nestálá, vliv přírodních živlů měl mnohem větší destrukční účinek, než je tomu v dnešní době, a tak se během okamžiku mohl stát ze zámožného majitele loděnice chudšas, který si musel půjčit na další existenci, protože jinak by se z něj stal otrok. V tomto období si tedy ještě lidé nepůjčovali primárně na pořízení věcí, které by zvyšovaly jejich společenský status, ale se zlepšením své výchozí sociální situace již dluhy souvisejí.

²³ Tamtéž, 175 s.

²⁴ Literární noviny. Civilizace. *Stručné dějiny dluhu* [online]. ©2009 [cit. 2009-08-14]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1191:strune-djiny-dluhu&catid=89:civilizace&Itemid=176

2.1.3 Středověk

Středověk se opět vrací ke spojení dluhu a zajišťování základních životních potřeb. Období středověku je také svázáno se silným vlivem církve. Většina tehdejších transakcí se odehrávala prostřednictvím směnek. Církev se později zasloužila o prosazení zákona, který zakazoval zotročování zadlužených rolníků, a půjčování peněz bylo pod přísnější kontrolou. Docházelo však zároveň i k tomu, že pokud někdo přišel o svůj majetek, dostal se až na pomyslné dno společnosti. Stačí si jen připomenout předobrazy středověkého hradu, kde se v podzámčí nachází množství žebráků, již prosí o trochu jídla.

Ve středověku byl pro směnu limitující faktor stálého nedostatku drahých kovů pro výrobu mincí, což bylo odstraněno po zámořských objevech velkých ložisek zlata a stříbra. Středověk byl i obdobím, kdy došlo k částečné stagnaci ve vývoji peněžnictví. Bylo to způsobeno řadou válečných konfliktů, morových epidemií. Čilý obchodní ruch s Orientem udržovaly především italské republiky a další přímořské regiony.²⁵

2.1.4 Věk velkých kapitalistických říší

Epocha spadající do 15. století se vyznačovala „velkými zámořskými objevy“. Na jednu stranu evropská města decimuje morová nákaza, ekonomika některých měst zcela bankrotovala, vlivem morové nákazy a ztráty pracovní síly dochází k prudkému nárůstu mezd. Na druhou stranu z Nového světa proudí do Evropy a následně do Číny ohromné množství stříbra a zlata.

Nenadálý rozmach poptávky po stříbře měl po celém světě dalekosáhlé následky. Většina vzácných kovů ukořistěných a posléze vytěžených Španěly v dolech v Mexiku a v Potosí skončila v Číně. Podstatné je při tom to, že vyvážení peněz z vlivu náboženských institucí a jejich opětovné svázání s institucemi sociální represe (zastoupenými zejména státem) kráčelo ruku v ruce s návratem k ideologii „matalismu“.

²⁵ HUBINKOVÁ, Z., a kol. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 148 s.

Dluh se tedy stal primárně záležitostí státu, který vesměs získával prostředky z deficitního rozpočtu, jehož primárním posláním bylo financovat stále nákladnější války.²⁶

Charakteristickým příkladem je 17. století a vláda Ludvíka XIV. ve Francii. Ten díky prakticky nepřetržitému řetězu válek a nákladnému provozu Versailles zatížil statní rozpočet natolik, že důsledky zadlužené Francie pocítili ještě jeho následovníci. Lze tedy říci, že příčinou vzniku dluhu tohoto období byl nákladný životní styl spojen se životem v luxusu.

2.1.5 Současnost

Zadlužení rodin v dnešním smyslu slova bylo ještě před sto lety, tedy dejme tomu v letech 1900 až 1910 v podstatě neznámou záležitostí. Pokud měla soukromá osoba přijatý úvěr, pak šlo o prostředky sloužící k podnikání a především o prostředky zajištěné jiným majetkem. Přijetí úvěru jako naprosto běžné věci, která nevybočuje z denních norem, je nový fenomén, který zná vyspělý demokratický svět až od konce 2. světové války a země bývalého komunistického bloku až od 90. let. To neznamená, že by dříve půjčování soukromníkům neexistovalo, ale nebylo masové a povětšinou se nejednalo o nabídku bankovních produktů, ale spíše o služby takového typu, které bychom z dnešního pohledu nazvali lichvou nebo zastavárenskou činností nebo leasingem (prodej na dluh, na „futro“ - i když většinou nešlo o nějaké stroje, ale o potraviny, obuv či oblečení). Některé sociálně smýšlející firmy později umožňovaly dělníkům získávat malé půjčky za výhodných podmínek, a to již ve 20. a 30. letech minulého století.²⁷

Velmi přesný doklad podává například pan Ludvík Hlávka v článku „Naše maminka Marie Hlávková“. Citace článku je z knihy Luboše Smrčka, *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*: „Určitou úlevou byl nákup v konzumním družstvu - nemuselo se platit hotově, ale vždy až po výplatě. Ale protože se také látky na oblečení, na ložní prádlo kupovaly na splátky, dokonce i konfekční šaty, zbývalo po výplatě v peněžence často málo peněz. Maminka si pečlivě vedla příjmy i vydání, a když se jednou tatínek brzy po výplatě

²⁶ Literární noviny. Civilizace. *Stručné dějiny dluhu* [online]. ©2009 [cit. 2009-08-14]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1191:strune-djiny-dluhu&catid=89:civilizace&Itemid=176

²⁷ SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 336 s.

pozastavil nad nedostatkem peněz, maminka bez jakýchkoli řečí vzala tužku a spočítala, za co, kdy a komu se platilo. Prokázalo se, že nebyl ani haléř utracen zbytečně.²⁸

Výše uvedený článek dobře ilustruje rozdíl mezi dluhy domácností v minulém a současném století. Zatímco v minulosti si domácnosti půjčovaly zejména na pořízení základních věcí, jako byly potraviny, drogerie nebo oblečení, dnes se jedná o věci spojené se životem ve vyspělé konzumní společnosti. Té společnosti, která je primárně zaměřena na uspokojování okamžité spotřeby. Odlišné je i rozložení věřitelů a dlužníků ve společnosti.

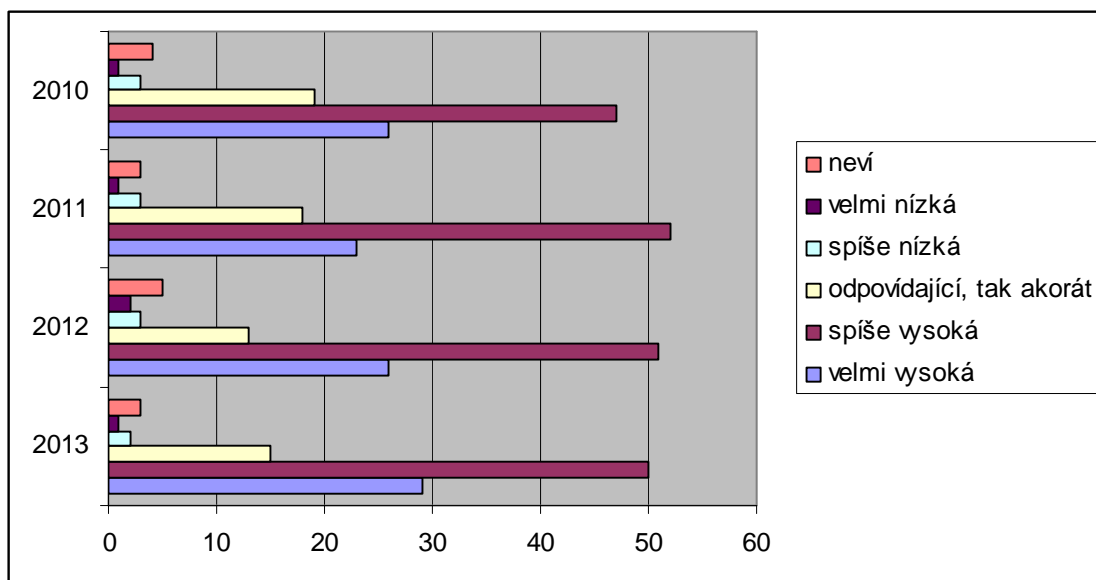
Veřejnost vždy byla vůči věřitelům zaujatá. Ztotožňuje je s nečinnými boháči a dlužníky zase s příčinnivými chudými. Odmítá věřitele jako bezohledné vykořisťovatele a dlužníky lituje jako nevinné oběti útlaku. Za časů athénské vlády Solón, podle římských agrárních zákonů i ve středověku byli věřitelé převážně bohatí a dlužníci chudí. Jenže v dnešní době dluhopisů a obligací, hypotečních bank, spořicí bank, smluv o životním pojištění a příspěvků sociálního zabezpečení, se věřiteli stali lidé s průměrným příjmem.²⁹

V lednu 2013 provedla společnost Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. pravidelné šetření, ve kterém byly zařazeny otázky týkající se dluhů. Zjišťován byl jednak názor na míru zadluženosti občanů ČR, jednak názor na míru zadlužení České republiky jako státu.

Míra zadlužení občanů ČR je dlouhodobě vnímána jako vysoká. Jak je zřejmé z grafu 1, více než tři čtvrtiny populace si myslí, že je spíše vysoká (50 %) nebo dokonce velmi vysoká (29 %). Podle 13 % dotázaných je úroveň zadlužení občanů odpovídající a nevzbuzuje tedy obavy. Dohromady pouze 3 % všech dotázaných považuje zadluženost Čechů za nízkou. Zbývajících 3 % zvolila odpověď „neví“.

²⁸ SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 33 s.

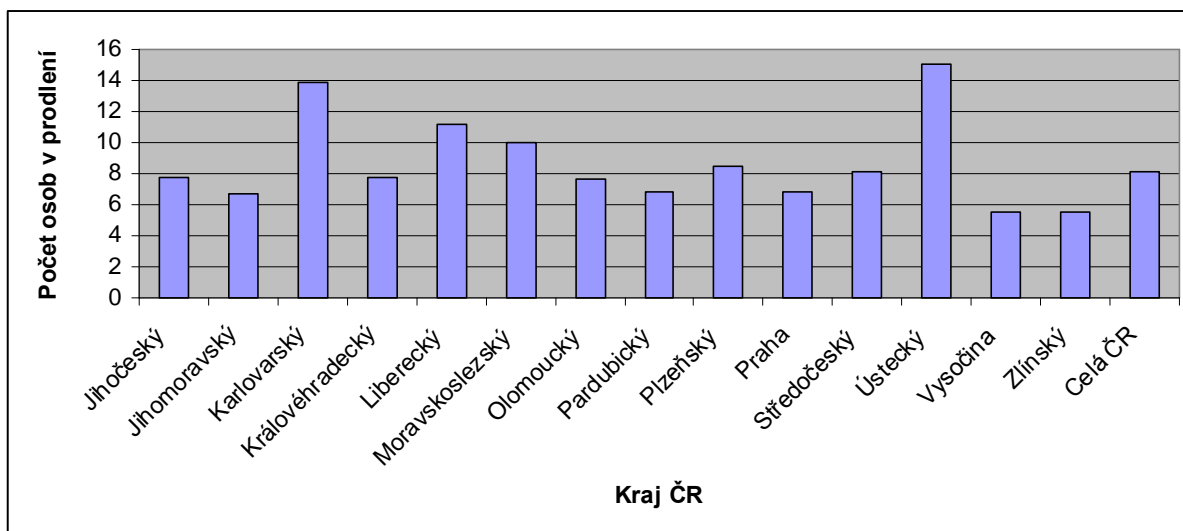
²⁹ GRAEBER, D. *Dluh Prvních 5000 let*. [Přel. Beranová, L.] 1.vyd. Brno: BizBooks, 2012, 305 s.

Graf 1: Současná míra zadlužení běžných občanů ČR³⁰

³⁰ BUCHTÍK, M. *Názor na zadlužení obyvatel a státu - leden 2013*. In: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR. Tisková zpráva [online]. ©2013 [cit. 2013 02 20]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6958/f3/er130220.pdf

Stejně tak sdružení SOLUS, které sdružuje 42 bankovních a nebankovních finančních institucí, evidovalo k 30.6.2013 závazky po splatnosti u 8,33 % dospělé populace ČR (oproti 8,15 % ke konci 1. čtvrtletí 2013). Schopnost hradit splatné závazky se významně liší v jednotlivých krajích České republiky. Dlouhodobě nejhorší situace je v Ústeckém kraji, kde není u členů sdružení SOLUS dlouhodobě schopno platit své závazky již 15,02 % dospělých obyvatel kraje. Desetiprocentní hranici překračuje také Karlovarský kraj (13,92 %), Liberecký kraj (11,17 %) a nově také Moravskoslezský kraj (10,02 %). Nejméně potíží se splácením závazků eviduje sdružení SOLUS naopak na Vysočině a ve Zlínském kraji, kde nedosahuje podíl osob s dluhem po splatnosti ani 6 %.

Graf 2: Podíl počtu osob se závazkem po splatnosti v registru SOLUS na celkovém počtu obyvatel ve věku 18 let a více v jednotlivých krajích³¹

³¹ BUCHTÍK, M. *Názor na zadlužení obyvatel a státu - leden 2013*. In: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR. Tisková zpráva [online]. ©2013 [cit. 2013 02 20]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6958/f3/er130220.pdf

2.2 Dluh versus moderní společnost

Historii společnosti lze rozdělit do dvou „samostatných“ etap, a to na společnost tradiční a společnost moderní v širokém slova smyslu. Archaická společnost byla relativně homogenní. Vnitřní nerovnost mezi členy pramenila téměř výlučně z rozdílu věku a pohlaví. Typický pro ni byl život v malých roztroušených sociálních skupinách migrujících za potravou z místa na místo. Její členové se živili sběrem, rybařením, lovem a pastevectvím. Dělná práce byla minimální. Smyslem výrobní činnosti nebylo vytvářet obchodovatelný nadprodukt, ale fakt pouhého přežití.³² Dluh byl tedy primárně určen k překlenutí nepříznivého životního období a k zajištění obživy.

Zásadní zlom nastává s příchodem moderní společnosti, jež je produktem průmyslové a politické revoluce 18. a 19. století. Tyto změny sebou nesou zejména opouštění tradičních myšlenkových figur, dochází k procesu urbanizace, modernizace, kritice náboženských dogmat nebo masovosti. Moderní společnost se od poloviny 20. století transformuje ve společnost postindustriální, pro kterou je dominantní generování bohatství. Mění se společenské hodnoty, kariérní a spotřebitelská očekávání. Začínají vznikat specializované instituce, které nabízejí širokou nabídku specializovaných produktů určených k uspokojení potřeb masové spotřeby.

Určité množství majetku, které není výsadou jen pár jednotlivců, se stává výsadou určitých skupin, které tím dávají jasně najevo, že patří k určité třídě, která má definovanou moc právě díky majetku. V současné době slouží spotřeba i jako prostředek k definování jednotlivcovy image, k určité osobní identifikaci. V tržní společnosti jsou často sociální potřeby a instinkty manipulovány (pomocí určujícího životního stylu, reklamy atd.) ve vědomou i nevědomou touhu vynikat nad ostatními, uspokojit své potřeby bez ohledu na ostatní a někdy i na jejich úkor. Oblíbeným způsobem, který vede k dosažení užitku, je odložená platba, tedy spotřebitelské úvěry za zboží, které dostane spotřebitel hned po zaplacení první splátky, čímž bez dlouhého šetření má jedinec v podstatě cokoli.³³ Člověk má díky tomu snížené vnímání stavu ohrožení, neboť podvědomě cítí, že ve fungujícím sociálním státě se má na koho obrátit o pomoc.

³² URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. 2.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 94 s.

³³ HUBINKOVÁ, Z., a kol. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 101 s.

Ve fungujícím sociálním státě je nabídka peněz na trhu určována chováním vlády a centrální banky. Ty určují množství peněz v oběhu. Pro nás je však důležité, že finanční motiv vyvolává závislost poptávky po penězích na úrokové sazbě. Tato závislost je nepřímo úměrná, protože čím vyšší úroková sazba, tím je větší zájem peníze investovat a menší zájem je držet v podobě peněžní zásoby.³⁴ To má samozřejmě i vliv na dluhovou problematiku. Pokud je ekonomika státu ve stagnaci, či dochází k omezování sociální sítě, automaticky tento trend vede ke snížení zadlužení, neboť riziko sociální exkluze se úměrně tomu zvyšuje. Naopak, pokud je ekonomika státu na vzestupu, hodnotí společnost svou situaci jako stabilní a směřuje svůj sklon k úsporám. Dluh současné společnosti je přímo vázán k dnešní moderní ekonomice.

Německý sociolog Ulrich Beck vychází z toho, že v současné modernizované společnosti se mění princip rozdělení bohatství a rizika, proto naši současnou společnost nazývá společností rizikovou. Rizikovost současné moderní společnosti je tedy nezamyšleným důsledkem vývoje industriální společnosti. Nezamyšlenými důsledky jsou obvykle neviditelná rizika, která jsou otevřená procesům sociálního definování, a to nejčastěji prostřednictvím masových medií. Lidé se místo v třídní situaci ocitají v rizikové situaci. Protože rizikové situace už nejsou třídními situacemi, neupevňují sociální identity. Riziková společnost je založená na potřebě bezpečnosti, namísto imperativu něčeho dosáhnout. Riziková společnost tak ztrácí hodnotu solidarity založené na solidaritě v nouzi. Objektivní příčinou sociálních rizik (např. nezaměstnanosti) je sociální systém, ovšem za příčinu je označeno osobní selhání jednotlivce. Jinými slovy, to, že nemáš práci, je tvoje osobní věc a důsledek tvého osobního selhání. V této souvislosti mluví U. Beck o beztřídnosti, sociální nerovnosti, neboť krize sociálního systému se jeví jako krize individuální. Sociální nerovnosti v rizikové společnosti se dále prohlubují v důsledku krizí na trhu práce, které způsobují masovou nezaměstnanost. Trh práce polarizuje společnost rozdělenou na ty, kdo mají práci, a na ty, kdo ji nemají. Ti, kteří mají práci, se oddávají masovému konzumu, ti, kteří ji nemají, jsou součástí masy nezaměstnaných.³⁵

³⁴ SOJKA, M., KONEČNÝ, B. *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. 2.vyd. Praha: Libri, 1998, 62 s.

³⁵ KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 105 s., 106 s.

2.3 Finance jako příčina sociální nerovnosti

Na základě průzkumu, který proběhl mezi žáky druhého stupně základních škol, se ukázala velmi zajímavá zjištění. Zarážející je představa dětí o jejich budoucím příjmu. Očekávaný první nástupní plat je podle průzkumu 25 545 korun. Vzhledem k tomu, že v současné době je průměrný plat o celé dva tisíce korun nižší (navíc jde o statistický údaj, jehož nedosahují dvě třetiny populace), je to přehnané očekávání.³⁶ Výsledky výzkumu pak ukazují na alarmující skutečnost, která je vlastní naší soudobé společnosti, peníze se stávají faktorem ovlivňujícím sociální nerovnost.

O sociálních nerovnostech hovoříme tehdy, pokud jsou ve společnosti určité skupiny jedinců, které mají nerovný sociální status. Co nás nejvíce odděluje? Jaké příčiny nám přisuzují to či ono společenské postavení? V dnešní společnosti, ať už ji nazýváme postmoderní či reflexivní, lze vysledovat tři základní faktory ovlivňující velikost sociálních nerovností mezi lidmi - majetek, moc a vzdělání.³⁷

Sociální nerovnost se projevuje zejména v situacích, kdy bohatší rodiče žákům zakoupí dražší zařízení nebo značkové oblečení a rodiče těch sociálně slabších na to nemají peníze. V souvislosti se sociálním původem žáka a v závislosti na sociální vrstvě, ze které žák pochází, dochází následně k sociální stratifikaci. Hlavně pro dospívající mládež je tato situace velmi těžká. Nacházejí se v období, kdy se snaží o začlenění do určité sociální skupiny, která je často definována právě majetkem svých členů. Celkové školní klima hraje také důležitou roli. V případě, že se jim nepodaří do skupiny vhodně začlenit, může dojít až k sociální exkluzi.

Společnost již přestává fungovat na principu spontánního vývoje, nýbrž se mobilizuje pro určité konkrétní cíle. Největší tlak této situace doléhá právě na mladé lidi. Od dětství jsou vedeni k tomu, aby rozhodovali o své budoucnosti. Školní neúspěch je

³⁶ KOHOUTOVÁ, Z. *Když dojdou peníze, zajdu pro další do banky, říká čtvrtina dětí*. In: iDnes.cz. Finance [online]. ©2010 [cit. 2010-09-09]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/kdyz-dojdou-penize-zajdu-pro-dalsi-do-banky-rika-ctvrtina-deti-p66-viteze.aspx?c=A100907_1445991_viteze_sov

³⁷ PETRÍKOVICHOVÁ, A. *Vzdělání jako příčina sociální nerovnosti*. In: Inflow. Články [online]. ©2010 [cit. 2010-09-03]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/vzdelani-jako-pricina-socialni-nerovnosti>

často vede k rezignaci a nechuti zapojit se do společnosti, pracovat a vyznávat hodnoty úspěchu.³⁸

Tento trend se ale netýká pouze dospívajících, nýbrž celé společnosti. Dospělí s touhou po zlepšení svého sociálního postavení často sáhnou po půjčce, která slouží k vylepšení jejich sociální role. Jediným cílem je hédonisticky si užívat. Mezi hédonistické hodnoty patří utrácení, podřizování se vlastním rozmarům, užívání života. Opravdová tragédie pak nastává, když takový člověk přijde o pravidelný zdroj příjmů.

2.4 Charakteristika dluhů

Ve společnosti se nezměnilo pouze rozložení věřitele a dlužníka nebo účel použití úvěru. V důsledku změn, které se v průběhu vývoje lidstva odehrály napříč celou společností, změnily se i jednotlivé charakteristiky jednotlivých dluhů. To co dříve bylo nemyslitelné, se dnes stává běžnou součástí života lidí.

V České republice neexistuje oficiální členění dluhů, jako je tomu například ve Velké Británii, kde se dělí na dluhy *prioritní*, které mají starší datum splatnosti a je nutné, řešit je jako první, neboť pro dlužníka představují existencionální riziko, a dluhy *ostatní*, s nejmladším datem splatnosti.

Než představíme jednotlivé typy dluhů, je potřeba odpovědět si na dvě základní otázky. Jaké důvody vedou člověka k tomu, že se opět zadluží? Proč se někteří lidé zadlužují častěji než ti ostatní? Vše úzce souvisí s psychologií dluhu. Na základě toho, můžeme rozeznat tři typy dlužníků:

Snílci - jsou úvěroví optimisté. Domnívají se, že si zaslouží dobré věci. Dle jejich názoru je jim určeno žít v blahobytu a všechno si mohou snadno dovolit. Soustředí se na měsíční splátky, nikoliv na celkovou výši dluhu.

Marnotratníci - pro marnotratníky znamená utrácení peněz únik. Protože si sami sebe dost neváží, používají peníze, aby si koupili lepší pocit, uvolnili stres a unikli

³⁸ KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 105 s., 47 s.

před svými problémy. Ve společnosti, kde může masivní a vlezlá reklama snadno ovlivňovat lidské chování, se nic nevyrovná pocitu nebo dojmu něčeho nového. Při pohledu do minulosti, která je nastíněná v předchozí kapitole, lze za období marnotratnosti označit například 17. století a vládu velkých panovníků, kteří byli zvyklí půjčovat si finance například na výstavku monumentálních královských paláců.

Požitekáři - požitekáři to chtějí teď a kartový byznys jim jejich touhu umožňuje naplnit. Problém naší společnosti spočívá v tom, že aktivně podporuje okamžité uspokojení potřeb. Fakt, že za vše platí později, vede nevyhnutelně k problémům.³⁹ Požitekáři se spíše hodí pro dnešní moderní společnost toužící po konzumu.

Z uvedeného je zřejmé, že zatímco dříve se lidé ve společnosti zadlužovali ze strukturálních důvodů, například kvůli nedostatečnému příjmu, dnes mohou být důvody i psychosociálního rázu, jako je stres, osamělost nebo izolace. Jednou ze závislostí moderní doby je třeba shopaholismus. Shopaholici jsou lidé, kteří trpí nutkavým nakupováním. Shopaholismus se projevuje obdobně jako alkoholismus a stejně tak dochází časem k destrukci mezilidských vztahů, depresím, úzkosti a obrovským dluhům. Vždy je prvořadě nutné zjistit, jaká je skutečná příčina zadlužení. Jedná se o materiální důvody nebo nemateriální? Adekvátně problému je pak nutné, zvolit vhodný způsob intervence.

2.4.1 Specifikace dluhů

Dluhy vzniklé neplněním smluvních podmínek jsou dluhy, které dlužníkovi vznikly například neplacením nájemného nebo poplatků spojených s užíváním bytu. Může se jednat o neuhrazené pravidelné platby za nájem, elektřinu, plyn či vodu. Dlužník porušuje podmínky stanovené ve smlouvě a vystavuje se tak nebezpečí vystěhování z bytu. Dalším typem těchto dluhů jsou dluhy, které vznikly neplacením sjednaných splátek spotřebitelských a hypotečních úvěrů.

³⁹ SUTTON, G. *Jak se zbavit dluhů: místo dluhů získáte dobrý kredit*. [Přel. Čížková, L.] 1. vyd. Praha: Pragma, 2010, 21 s.

Až 80 procent lidí, kteří navštíví poradny při finanční tísní, tam přicházejí kvůli dluhům na nájemném. Na rozdíl od ostatních závazků jim přitom jde v tomto případě téměř o všechno. Pokud se jim totiž nepodaří dlužné nájemné uhradit nebo domluvit splátkový kalendář, mohou skončit i na ulici.⁴⁰

Neplněním vyživovací povinnosti k nezletilým dětem, nebo ke zletilým, které nejsou schopny se samy živit a soustavně se připravují na výkon povolání, vznikají rodiči *dluhy vzniklé neplněním povinností daných zákonem*. Tato povinnost je přímo zakotvena v zákoně o rodině a dlužníkovi hrozí postih v podobě odnětí svobody.

Vzhledem k tomu, že stát nedostatečně využíval veškeré prostředky k vymáhání případně trestání neplatičů výživného, vešla v lednu 2013 novela exekučního řádu, která zásadním způsobem zasáhne do vymáhání pohledávek dlužného výživného. Nově může exekutor exekučním příkazem pozastavit řídičské oprávnění povinného. Takto bude možné vymáhat pouze nedoplatek výživného na nezletilé dítě.⁴¹

Dalším typem dluhů jsou *dluhy, které vznikají neplacením pokut*. Může se jednat o nezaplacenou pokutu v městské hromadné dopravě, ale i třeba nezaplacení pravidelného poplatku za svoz komunálního odpadu. Řada lidí si totiž neuvědomuje, že tato platba je vymahatelná, a člověk může sankci oddržet i s několikaletým zpožděním.

Před několika měsíci zaplavila média problematika dluhů za odpad, které musejí uhradit děti po dosažení plnoletosti, protože za ně neplatili jejich rodiče. Jedná se o děti z dětských domovů. Například v Brně se částka za nezaplacené poplatky vyšplhala až na patnáct a půl milionu korun, ve Zlíně děti dluží přes milion. Studentka střední školy se krátce po svých osmnáctých narozeninách dozvěděla, že městu dluží za odpad 6,5 tisíce korun. Současnou situaci vnímají jako nespravedlivou i ředitelé dětských domovů. Stávající situaci se snažil od roku 2007 změnit i ombudsman. Chtěl prosadit novelizaci zákona o místních poplatcích. K tomu ale nedošlo. Novelizace pouze povoluje městům, aby se v takových případech mohla rozhodnout, po kom budou dluh vymáhat.⁴²

⁴⁰ CECHL, P. *Dluhy na nájemném: kolotoč exekucí jede naplno*. In: Týden.cz. Domáci [online]. ©2013 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/dluhy-na-najemnem-kolotoc-exekuci-jede-naplno_269084.html#.Unaj6lMYtqA

⁴¹ KAISEROVÁ, V. *Exekuce pozastavením řídičského oprávnění*. In: Epravo.cz. Články [online]. ©1999 - 2014 [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/exekuce-pozastavenim-ridicskeho-opravneni-88568.html>

⁴² Česká televize. Televizní studio Brno. *Nechtěný dárek k plnoletosti - dluhy za odpad* [online]. ©2012 [cit. 2012-10-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/198015-nechteny-darek-k-plnoletosti-dluhy-za-odpad/>

Dluhy vzniklé z ručení za půjčku vznikají v případě, kdy ten, kdo byl povinen splácet, přestane tuto svou povinnost plnit. Dlužná částka je věřitelem vymáhána po ručiteli. Ručiteli nezbyvá nic jiného, než aby dlužníkům závazek splatil, a poté může peníze vymáhat na dlužníkovi.⁴³ Problém s ručením je upraven občanských zákoníkem a obchodním zákoníkem. Je potřeba si uvědomit, že ručení zaniká úhradou dluhu, ale nikoliv smrtí dlužníka. Málo lidí také ví, že ve chvíli, kdy se stanou ručiteli na úvěru, přebírají na sebe samozřejmě i ručitelský závazek na stejné úrovni, podstatným způsobem tedy zhoršují svou vlastní bonitu.

S dluhy, které vznikají z ručení za půjčky, úzce souvisí *dluhy vzniklé za trvání manželství*. Dluhy, které v manželství nadělal jen jeden z manželů, patří oběma partnerům. Když je nemohou splácet, je pro ně nejlepším řešením osobní bankrot. Kdyby se dluhy snažili vyřešit rozvodem, nejspíš by přišli o všechno.⁴⁴ Podstata zákona je bohužel taková, že navzdory absenci souhlasu na závazcích manžela, za jeho závazky se ručí společným jměním manželů. Exekutor má tak nárok na zpeněžení veškerého společného majetku.⁴⁵ Jediným řešením tak zůstává, pokusit se s manželem závčas dohodnout na sepsání smlouvy o majetkovém vypořádání. Sice se tím manželé vzdávají podílů na získaném majetku, na druhou stranu však nemusí řešit dluhy toho druhého. Od ledna 2013 má navíc exekutor možnost zablokovat nejen příjem samotného dlužníka, ale i druhého z manželů.

⁴³ Občanská poradna Plzeň, Člověk v tísni - společnost při České televizi. *Dluhová problematika* [online]. Informační brožura. ©2007. ISBN 978-80-86961-28-6. Dostupné z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_84_1.pdf

⁴⁴ STUHLÍK, J. *Dluhy v manželství rozvodem nevyřešíte. Naopak*. In: Peníze.cz. Jak na to. [online]. ©2010 [cit. 2010-06-26]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/osobni-bankrot/83696-dluhy-v-manzelstvi-rozvodem-nevyresite-naopak>

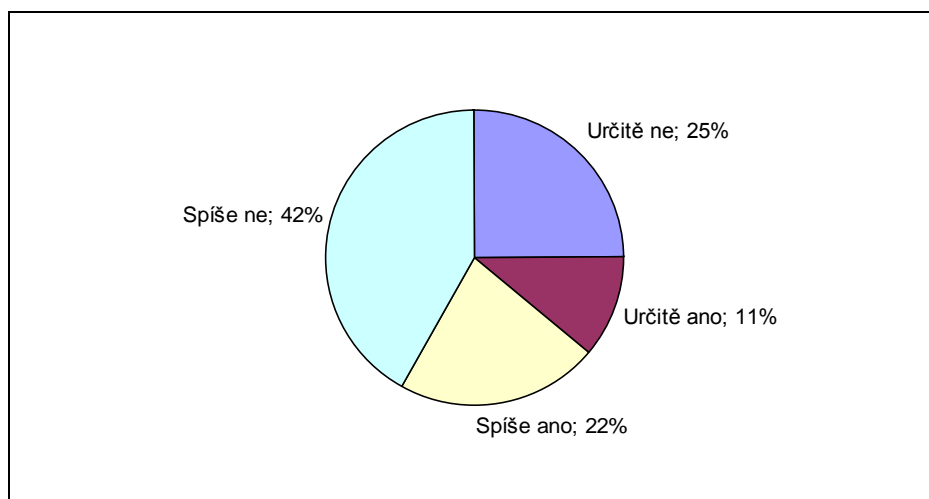
⁴⁵ STUHLÍK, J. *Dluhy manželky či manžela vás mohou totálně zruinovat, aniž byste o nic vůbec věděli*. In: Peníze.cz. Jak na to. [online]. ©2010 [cit. 2010-06-29]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/osobni-bankrot/83696-dluhy-v-manzelstvi-rozvodem-nevyresite-naopak>

2.5 Příčiny vzniku dluhů

Jak se vlastně člověk dostane do dluhové spirály? Jak se ocitne v situaci, kdy jeho měsíční splátky a povinné výdaje převyšují příjmy? Kdy rodina nutně potřebuje koupit nové auto, když na něj nemá volné prostředky? Podstata zadlužení je vždy stejná: nedostatečné plánování rodinných financí. Nepořádek v penězích a fakt, že se dlužníci nedostatečně dívali dopředu, jsou nejčastějším kamenem úrazu.⁴⁶

Ve dnech 29. prosince 2011 až 9. ledna 2012 provedla agentura STEM výzkum provedený na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let. Souboru 1258 respondentů bylo položeno několik otázek na subjektivní hodnocení finanční situace českých rodin. Celkem třetina dotázaných uvedla, že jejich domácnost se během posledního roku ocitla ve velmi obtížné finanční situaci. „Velmi ohrožených“ je zhruba desetina, dalších 22 % se do velmi obtížné finanční situace za poslední rok dostalo „spíše“.

Graf 3: „Ocitla se Vaše domácnost během posledního roku ve velmi obtížné finanční situaci?“⁴⁷

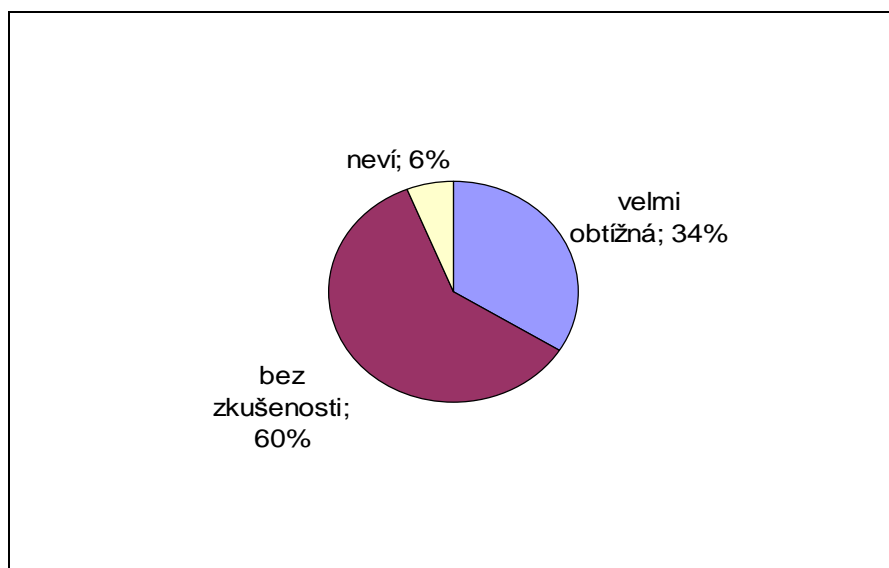

⁴⁶ KRÁLOVÁ, L., a kol. *Krotitelé dluhů: průvodce vaším rodinným rozpočtem*. 1.vyd. Praha: Plot, 2009, 8 s.

⁴⁷ Stem - Středisko empirických výzkumů. Články. *Rodin s finančními problémy nepřibývá* [online]. ©2012 [cit. 2012-01-25]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2348>

V říjnu 2013 pak společnost CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. provedla jiné dotazníkové šetření, kde bylo zjištěno, že ve velmi obtížné finanční situaci se v průběhu minulého roku podle získaných vyjádření ocitla třetina (34 %) českých občanů. Naopak tři pětiny (60 %) tuto zkušenost nemají a 6 % lidí se nedokázalo vyjádřit. Výsledky aktuálního šetření ve srovnání s předešlým výzkumem z června roku 2013 v tomto ohledu přinesly zhoršení. Z třídění druhého stupně vyplynulo, že s tíživou finanční situací se podle obdržovaných odpovědí potýkali častěji dotázaní se základním vzděláním, nezaměstnaní a lidé pracující v dělnických profesích.

Graf 4: **Velmi obtížná finanční situace v průběhu minulého roku**⁴⁸

⁴⁸ ČERVENKA, J. *Občané o ekonomické situaci svých domácností - říjen 2013*. In: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR [online]. ©2010 [cit. 201311 05] Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7108/f3/eu131105.pdf

Z uvedených výzkumů je patrné, že míra zadlužení českých domácností neustále roste. Co tedy vlastně stojí za tím, že se české domácnosti zadlužují stále více? Myslím, že odpověď není nikdy jednoznačná a nelze ji globalizovat. Každý jedinec a každá rodina má odlišný životní standard a jiné návyky. Dle mého názoru vše vzniká již v samotné výchově dítěte v rodině a v tom, jaký vzorec chování od svých rodičů převezme. Do jisté míry s tím souvisí i typologie dlužníka uvedená v předchozí kapitole. Pokud tedy hovoříme o sklonu k zadlužování jako o stavu, který vznikl v důsledku výchovy, lze neuvážené zadlužování označit za *disociální příčinu*.

Jako jednu z dalších disociálních příčin zadlužování, tedy mírných odchylek od normy, lze uvést všechny dluhy, které dlužníkovi vznikly v důsledku jeho neuváženého jednání, víceméně dluhy z rozmaru. Luboš Smrčka ve své knize *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby* říká: „Svět je příliš báječné místo k životu....Příliš svůdné. Všechny ty útoky na nás jako na spotřebitele jsou velmi tvrdé a brutální, jsou vychytralé a zkušené. Takže jakákoliv rodinná domluva, jakákoliv snaha ušetřit může snadno ztroskotat v souboji s moderní reklamou celého okolí na stále větší a větší konzum.“⁴⁹

Propagační příručka „Jak si chytře půjčit“, vydaná před několika lety jednou z bank působících v Česku, vyslovuje konstatování: „Žít na dluh je běžné a bude stále běžnější. V České republice nedosahuje zadluženost úrovně zemí západní Evropy ani Spojených států amerických.“ Dnes s odstupem času je zřejmé, že zmiňovaná západní Evropa a Spojené státy americké díky vytvářeným dluhům žily nad poměry a že všeobecné zadlužování podniků, států i domácností má své dopady. Všudypřítomná reklama vytváří dojem, že zadlužování je normální a výhodné.⁵⁰ Kladu si však otázku, jestli se tak trochu neschováváme za reklamní nabídky, které nám finanční společnosti denně servírují skrze média. Není přece nic jednoduššího než problémy se svými dluhy svést na ty zlé banky a vzdát se vlastní odpovědnosti za svá rozhodnutí.

Za příčiny, které dlužníkovi vznikly z důvodu, jenž nemohl zcela ovlivnit, lze označit *asociální příčiny* zadlužování. Jedná se o takové zadlužení, kdy finanční prostředky

⁴⁹ SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 203 s.

⁵⁰ NOVOTNÝ, R. *Je půjčka dobrým sluhou nebo zlým pánem?*. In: Měšec.cz. Půjčky [online]. ©2009, [cit. 2009-06-29]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/je-pujcka-dobrym-sluhou-nebo-zlym-panem/>

z půjčky dlužník vynaložil na odvrácení jevů, jež bezprostředně ohrožovaly jeho život či vlastní existenci. Do této skupiny lze zařadit neočekávaná a nepojištěná rizika (ztráta zaměstnání, nemoc, živelná pohroma), rozpad manželství nebo úmrtí v rodině.

Ve své praxi se velmi často setkávám s ženami, které se do dluhové pasti dostaly po rozvodu. Jedná se o ženy, které na své děti dostávají minimální výživné a musejí ze svého nízkého platu uživit celou rodinu a obvykle také platit dluhy, které jim zůstaly z manželství. Dalším jevem jsou dluhy, které vznikají v důsledku toho, že se rodina rozhodne investovat do bydlení. Vezme si spotřebitelský úvěr na rekonstrukci střechy, ale během opravy zjistí, že potřebná částka je nízká, řeší to dalším úvěrem. Následně zjistí, že z rodinného rozpočtu nezbývají finanční prostředky na úhradu splátky. Nejsnazším řešením je vzít si kreditní kartu nebo kontokorent. Z jedné karty je těch karet najednou pět, což brzo vede do dluhové spirály.

Jako *antisociální příčiny*, tedy příčiny související s jednáním, které je pro společnost nebezpečné, a kdy dochází již k porušování společenských norem, lze zařadit dluhy související s kriminalitou, gamblerství, abúsu alkoholu, pokusy o úvěrové podvody a lichvu.

Lichvu lze označit za závažný společenský problém, který úzce souvisí s nejohroženější skupinou sociálně slabých. V době nedávné ekonomické krize lichva přestala být problémem jen sociálně vyloučených skupin a stává se mnohem širším problémem nízko příjmových skupin i skupin se středně nízkými příjmy.⁵¹

K naplnění skutkové podstaty trestného činu lichvy je však nutné jednání pachatele, který dá především sobě nebo jiného poskytnout nebo slíbit plnění, které k hodnotě vzájemného plnění bude v hrubém nepoměru. Zákon přímo nestanovuje výši tohoto hrubého nepoměru. Ke stíhání pachatele nepostačí pouze naplnění této podmínky, jednání pachatele musí obsahovat taktéž situaci, kdy tento hrubý nepoměr jest spojen se zneužitím něčí rozumové slabosti, tísně, rozrušení, lehkomyšlnosti a nezkušenosti. Následně takovouto pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit, na sebe převede.⁵² Přestože existuje

⁵¹ DORÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 312 s.

⁵² DROBIŠ, Z. *Lichva v českém právu*. In: Finance.cz. Zprávy [online]. ©2012 [cit. 2012-07-18]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/358892-lichva-v-ceskem-pravu/>

mylný pocit, že lichva je v dnešním právním systému již přežitek, stačí se podívat na nabídky některých seriózně tvářících se společností, které poskytují úvěry s úrokovou sazbou 70,96 %, což je dle mého názoru již na hranici lichvy.

Kromě lichvy se stává zadlužení závažným problémem i v souvislosti s gamblerstvím, alkoholismem nebo drogovou závislostí. Čím více je jedinec zadlužený, tím více se ocitá v pasti, ze které většinou už není cesta zpět. Pod tlakem pak řeší svou situaci různými způsoby směřujícími ke zvýšené kriminalitě.

3 SOCIÁLNÍ DOPADY A PRÁVNÍ ASPEKTY ZADLUŽENOSTI ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Sociologický slovník definuje chudé lidi jako ty, u nichž je úroveň příjmů, spotřeby nebo v širším smyslu bohatství nižší než jistý práh. Volba žebříčku není obvyklá ve studiích o chudobě, je obecná v sociologických pracích nebo ekonomických pracích týkajících se rovnosti.⁵³

3.1 Sociální důsledky nesplacení dluhů

S tím, jak se výrazně zvýšila životní úroveň v podstatě každého občana v opravdu ekonomicky významných zemích, se však objevila zásadní sociální nerovnost. Kdo vydělával velmi dobře, mohl se těšit z doposud nepoznaných možností, které se otvíraly postupně tak, jak rostla životní úroveň. Na jedné straně se spotřebitelské chování, jistota, potřeba dokázat si svoji sociální příslušnost nebo ukázat spotřebu vyšší, než odpovídá společenské vrstvě, vyvinula všude velmi rychle. Tak se zrodila potřeba uměle zvýšit svou životní úroveň. A to povětšinou není jiná možnost než podpořit svůj vlastní finanční potenciál zadlužením. Růst dluhu vede k růstu spotřeby a růst spotřeby vyvolává prosperitu, zvyšuje příjmy státu, podporuje jeho výdaje atd. Dluh všechno rozhybe. A dluh rodin funguje podobně jako schodek rozpočtu státu, má prostě prorůstové tendence.⁵⁴ Nejohroženější jsou mladé rodiny a nízko příjmové domácnosti. Naštěstí existuje celá řada možností, jak se s touto na první pohled bezvýchodnou situací vypořádat.

3.2 Osobní bankrot

Osobní bankrot neboli oddlužení splátkovým kalendářem je způsob jak se zbavit dluhů, které už dotyčný nemůže splácet. Podmínkou je, že musí mít práci a musí být schopen do pěti let splatit alespoň třicet procent dlužné částky. Celou dobu osobního

⁵³ BOUDON, R., et al. *Sociologický slovník*. [Přel. Jochmann, V.] 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 67 s.

⁵⁴ SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 399 s.

bankrotu si musí vystačit s takzvaným nezabavitelným minimem. Podmínky osobního bankrotu upravuje insolvenční zákon. Osobní bankrot je možné využít, pouze pokud máte zpoždění ve splácení dluhů více než 30 dnů po splatnosti a dluhy u minimálně dvou věřitelů. Na toho, kdo si půjčil více úvěrů, ale jen od jedné společnosti, se osobní bankrot nevztahuje. Stejně tak jej nemohou využít ti, kteří mají úvěr krytý zástavou, jako je to například u hypoték.⁵⁵

Oddlužení neboli osobní bankrot je způsob řešení úpadku, kdy jsou všechny dluhy sjednoceny. Zajištění věřitelé jsou uspokojeni zcela, nezajištění do jim schválené výše a zbytek dluhů může být dlužníkovi odpuštěn. Oddlužení je řešením pro dlužníky, kteří se do úpadku nedostali v důsledku své podnikatelské činnosti.⁵⁶ Je tedy vhodný pro běžné domácnosti.

Mohlo by se zdát, že osobní bankrot je nejsnazší způsob, jak se zbavit dluhů. Tato představa však není správná. Proces osobního bankrotu je velmi přísný a ne každému je umožněn. Do oddlužení navíc spadají veškeré hodnoty, které dlužník získá darem nebo dědictvím. Navíc se předpokládá, že se dlužník pokusí maximálně obstarat příjem, aby mohl uhradit svůj dluh. Dlužník se navíc musí připravit na to, že v následujících pěti letech bude muset vyžít s absolutním minimem.

Celý proces oddlužování se zahajuje podáním návrhu na povolení oddlužení spolu s insolvenčním návrhem. Návrh na oddlužení může podat pouze dlužník. V ideálním případě soud rozhodne o povolení oddlužení. Usnesením o schválení oddlužení jsou vázáni všichni dotčení - dlužník, věřitelé, atd. Usnesení obsahuje například způsob oddlužení, určení majetku mimo majetkovou podstatu, splátkový kalendář nebo osobu insolvenčního správce. Po schválení oddlužení se rozhodnutí zveřejní v insolvenčním rejstříku, čímž nastává jeho účinnost. Insolvenční správce proto může, v případě zpeněžení majetkové podstaty, prodat majetek dlužníka, a dále postupuje jako v případě konkursu. Účinkem schválení oddlužení je také neproveditelnost exekuce a soudní výkon rozhodnutí.⁵⁷

⁵⁵ Peníze.cz. Dluhy. *Desatero osobního bankrotu, aneb jak se zbavit dluhů* [online]. ©2013. Dostupné z: <http://www.penize.cz/80300-desatero-osobniho-bankrotu-aneb-jak-se-zbavit-dluhu/>

⁵⁶ Finance.cz. Zprávy: *Jak správně vyhlásit osobní bankrot* [online]. ©2013 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/154783-jak-spravne-vyhlasi-osobni-bankrot/>

⁵⁷ Finance.cz. Zprávy: *Jak správně vyhlásit osobní bankrot* [online]. ©2013 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/154783-jak-spravne-vyhlasi-osobni-bankrot/>

3.3 Exekuce

Nejčastějším smyslem exekuce je vymožení peněžitého dluhu. Exekuci může provádět několik subjektů - soud, soudní exekutor, ale i obecní či krajský úřad nebo finanční úřad. Před samotným prováděním exekuce však probíhají celkem dvě soudní řízení. V prvním řízení soud zkoumá, zda dluh opravdu existuje a stanovuje, do kdy má být dlužníkem uhrazen. Pokud dlužník rozhodnutí soudu ignoruje, může se věřitel obrátit na soud podruhé a požádat ho, aby nařídil exekuci. Exekuci nařizuje, resp. zahajuje soud a exekutor jen vykonává jeho rozhodnutí. Na začátku ale vždy stojí věřitel.⁵⁸

Dlužník by však nikdy neměl volit pštosí taktiku strkání hlavy do písku a ignorovat výzvy věřitelů nebo soudu. Velmi snadno se pak může stát, že z banální pokuty za jízdu na černo v MHD se během let stane dluh ve výši padesát tisíc korun.

3.4 Konkurs

Konkurs je způsob řešení úpadku spočívající v tom, že na základě rozhodnutí o prohlášení konkursu jsou zjištěné pohledávky věřitelů zásadně poměrně uspokojeny z výnosu zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nebo jejich části nezanikají. Insolventní soud rozhodne o prohlášení konkursu buď samostatným rozhodnutím, nebo toto rozhodnutí spojí s rozhodnutím o úpadku za předpokladu, že dlužníkem je osoba, u které je vyloučena možnost reorganizace nebo oddlužení. Zpeněžení majetkové podstaty provádí insolventní správce. Zajištěným věřitelům je dána možnost významně ovlivňovat průběh insolvenčního řízení a rozhodovat o způsobu řešení úpadku.⁵⁹

⁵⁸ *Co je to exekuce?* [online]. Exekutorská komora České republiky, ©2009-2013. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/794-6-co-je-to-exekuce?w=>

⁵⁹ Insolvenční zákon. *Konkurs* [online]. Dostupné z: <http://insolvencni-zakon.justice.cz/obecne-informace/konkurs.html>

3.5 Konsolidace půjček

Jednou z dalších možností, jak se vyrovnat s velkou zátěží úvěrových splátek v rámci rodinného rozpočtu, je takzvaná konsolidace úvěrů. Jedná se o sloučení stávajících úvěru a dalších produktů, jakou jsou kreditní karty a kontokorenty do jedné půjčky. Výhodou konsolidace je zejména snížení výdajů v rodinném rozpočtu, přehled nad tím, co se vlastně splácí, a také úspora na poplatcích za vedení více úvěrových účtů.

Na druhou stranu konsolidace není pro každého. Většinou se totiž při sloučení úvěrů prodlouží i původní doba splácení, a tím pádem v konečném důsledku zaplatí klient víc, než kdyby zůstal u původních úvěrů. Nezřídka také dochází k tomu, že dlužníci si navyšují původní úvěry o další finanční hotovost, a tak aniž by si to uvědomovali, se v podstatě zadlužují ještě více. Přičemž banky půjčku vždy rády a ochotně poskytnou. Nesmíme totiž zapomenout, že z jejich strany jde v první řadě o obchod.

Jednou z mála regulací a pomyslnou brzdou v problematice zadlužování jsou registry dlužníků. Některé banky totiž odmítají poskytovat úvěry osobám, které jsou u svých stávajících úvěrů v prodlení se splácením. Ke zjištění těchto skutečností slouží právě bankovní registry klientských informací.

3.5.1 Bankovní registr klientských informací

Společnost CBCB - Czech Banking Credit Bureau a.s., byla založena za účelem provozování Bankovního registru klientských informací. Prostřednictvím CBCB si banky vzájemně vyměňují informace vypovídající o bonitě a důvěryhodnosti jejich klientů. Fungování registru bylo opakovaně konzultováno a odsouhlaseno s Úřadem pro ochranu osobních údajů a Českou národní bankou, tak aby vyhovovalo všem příslušným právním normám a předpisům v naší zemi.⁶⁰ Hlavním účel registrů je informovat o tom, zda klient své závazky splácí řádně, což má vliv na to, jak na něj bude banka pohlížet při schvalování poskytnutí úvěru.

⁶⁰ Czech Banking Credit Bureau. [online]. CBCB, © 2014. Dostupné z: <http://www.cbcb.cz/>

Většina bank, mezi které patří i ta, ve které pracuji, při rozhodování o poskytnutí půjčky spolupracuje také se zájmovým sdružením právnických osob SOLUS. Jeho cílem je v rámci tzv. odpovědného úvěrování přispívat k prevenci předlužování klientů, k prevenci růstu počtu dlužníků v prodlení, ke zvyšování vymahatelnosti stávajících dluhů po splatnosti a rovněž ke snižování potenciální finanční ztráty věřitelů. Název sdružení vznikl složením počátečních písmen z původního názvu, a to Sdružení na Ochranu Leasingu a Úvěrů Spotřebitelům, který zároveň nejlépe charakterizuje jeho hlavní cíl.⁶¹ Do Solusu většinou reportují nebankovní společnosti, jako jsou telefonní operátoři nebo energetické společnosti.

⁶¹ Solus. *Historie sdružení* [online]. ©2011. Dostupné z: <https://www.solus.cz/cs/hlavni-strana/historie-sdruzeni/>

4 INSTITUTE, KTERÉ ZABEZPEČUJÍ POMOC A OCHRANU

Problém chudoby v české společnosti před rokem 1989 prakticky neexistoval. Většina obyvatel měla stabilní zaměstnání. Po roce 1989 v důsledku transformace ekonomiky došlo k celkové proměně sociálního rozložení společnosti. Nedostatečný příjem, ztráta zaměstnání a předlužení domácností má za následek vznik kritické sociální situace, která si vyžádala zabezpečení v podobě záchranné sociální sítě, jež českou společnost chránila před chudobou. Nosnou konstrukcí záchranné sociální sítě je systém sociálního zabezpečení, ze kterého čerpají rodiny či jednotlivci dávky z dávkového systému v případě, že mají nízký či nulový příjem. Pro vytvoření dávkového systému bylo nutné nejprve stanovit spodní hranici chudoby a od ní se odvíjející životní a existenční minimum. Pro rok 2014 je životní minimum pro jednotlivce ve výši 3 410 Kč a existenční minimum představuje částku 2 200 Kč. Základní pomoc domácnostem, které se dostaly do dluhové pasti, je tedy poskytována státem prostřednictvím záchranné sociální sítě.

Mezi subjekty a instituce, které se podílejí na poskytování pomoci zadluženým domácnostem, ale zejména na realizaci ochrany spotřebitele řadíme:

- mezinárodní organizace a instituce EU,
- vnitrostátní orgány veřejné moci,
- finanční instituce a jejich profesní asociace,
- ostatní nevládní instituce.⁶²

4.1 Mezinárodní organizace a instituce EU

Mezi úkoly institucí EU patří především předkládání a schvalování legislativy závazné pro členské státy. Nejčastěji se jedná o směrnice či nařízení, jež se následně promítají do národní legislativy. Odhaduje se, že podíl této evropské regulace na nově vznikajících předpisech je v odvětví finančního trhu více než osmdesátiprocentní.⁶³ Typickým příkladem této regulace je například transpozice směrnice Evropského

⁶² DOŘÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 269 s.

⁶³ Tamtéž, 269 s.

parlamentu a Rady 2008/48/ES o smlouvách, o spotřebitelském úvěru. V preambuli směrnice se uvádí, že úplná harmonizace je nezbytná pro zajištění vysoké a rovnocenné úrovně ochrany zájmů všech spotřebitelů ve Společenství a vytvoření skutečného vnitřního trhu.⁶⁴

4.2 Vnitrostátní orgány veřejné moci

Vnitrostátní orgány veřejné moci stanoví pravidla ochrany spotřebitele, dohlíží na činnosti finanční společností, které se nacházejí na finančním trhu, rozhodují případné spory. Mezi ústřední orgán, který zajišťuje ochranu spotřebitele na finančním trhu, patří *Ministerstvo financí ČR*. Činní tak prostřednictvím své dozorové a legislativní činnosti.

Česká národní banka je orgánem vykonávajícím dohled nad finančním trhem. Provádí tedy dohled nad bankovním sektorem, družstevními záložnami, kapitálovým trhem, pojišťovnictvím, penzijními společnostmi, fondy penzijních společností, směnárny a dohled nad institucemi v oblasti platebního styku.⁶⁵ ČNB svou činností významně podporuje rozvoj finanční gramotnosti a podílí se na informovanosti a ochraně spotřebitele.

Některé dozorové funkce a z mého pohledu větší zapojení přímo v praxi pak vykonává *Česká obchodní inspekce*. Jedná se o organizaci, která hlavně dozoruje dodávané výrobky a zboží na vnitřní trh, kontroluje právnické a fyzické osoby, které poskytují služby nebo spotřebitelské úvěry. Její činnost úzce souvisí s problematikou zadlužování, především v souvislosti s předváděcími prodejními akcemi, kde dochází k tomu, že senioři podepisují pro ně nevýhodné smlouvy pod nátlakem. Nová zákonná úprava, která vešla v platnost 15. ledna 2014, naštěstí přináší organizátorům těchto akcí ohlašovací a informační povinnost přímo České obchodní inspekci.

⁶⁴ DVORÁKOVÁ, I. *Komunitární právní úprava spotřebitelského úvěru v praxi*. 1.vyd. Ostrava: Key Publishing, 2010, 25 s.

⁶⁵ Česká národní banka. *Dohled nad finančním trhem* [online]. ©2014. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/dohled_financi_trh/

4.3 Finanční instituce a jejich profesní asociace

Asociace občanských poraden byla zřízena pro rozvoj sítě občanských poraden. Občanské poradny poskytují nezávislé, odborné, nestranné a bezplatné sociálně odborné poradenství v osmnácti právních oblastech a upozorňují příslušné státní a místní orgány na nedostatky legislativy a na neřešené problémy občanů.⁶⁶

Sektor bankovníctví zastupuje *Česká bankovní asociace* a oblast pojišťovnictví *Česká asociace pojišťoven*. Hlavní význam těchto asociací spočívá v principu ochrany spotřebitele, která spočívá na základech kodexu etického jednání se zákazníky, a to s důrazem na přesné vymezení práv klientů. Můžeme samozřejmě najít celou řadu dalších profesních asociací.

4.4 Nevládní a příspěvkové organizace

Poradna při finanční tísni, o. p. s. je obecně prospěšná společnost, která byla založena v listopadu roku 2008 Sdružením českých spotřebitelů a Českou spořitelnou. Pomáhá spotřebitelům, kteří nezvládají splácet závazky vůči bankám a úvěrovým společnostem, stejně jako lidem, kteří se chtějí zadlužovat zodpovědně. Klientům pomáhá zanalyzovat jejich situaci, vyhodnotit možnosti jejího řešení a pomoci jim informovaně se rozhodnout. Neposkytuje žádné finanční produkty ani právní služby, klienty zastupuje naprosto nezávisle. Další neziskovou organizací, která se zaměřuje především na oblast finanční gramotnosti je *Finanční gramotnost, o. p. s.* Jejím cílem je poskytovat prevenci formou vzdělávání a poradenství finanční gramotnosti občanů.⁶⁷

Mezi další významné organizace, které se zaměřují zejména na práva spotřebitelů, patří *Sdružení českých spotřebitelů (SČS)* a *Sdružení obrany spotřebitelů (SOS)*. Jejich hlavní činností je především informovat spotřebitele takovým způsobem, který jim umožní

⁶⁶ Asociace občanských poraden. *O nás* [online]. © 2010 Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz/>

⁶⁷ Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Sociální práce se zadluženými* [online časopis]. © 2009. ISBN 13136204. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2009-2-130102145920.pdf>

se vyhnout následným sporům a domoci se svých klientských práv. Spotřebitelům se pak většinou vybaví jejich osvětová kampaň: „Podepsat můžeš, přečíst musíš!“

Velmi zajímavým a přínosným projektem je sanace dluhu, který se zaměřuje na specifickou cílovou skupinu a přináší mimosoudní řešení zadluženosti lidem, kterým byl uložený alternativní trest. Touto činností se zabývá *Sdružení pro probaci a madiaci v justici, o. s.*. Mezi hlavní cíle této společnosti patří podpora při resocializaci, zejména pak v oblasti motivace k získání a udržení si legální práce. V neposlední řadě služba nabízí zajištění vyšší výnosnosti pro věřitele.⁶⁸ Jako další organizace, které se věnují pomoci zejména osobám, které v důsledku změny své životní situace nemohou řádně platit své dluhy, lze zařadit například *Poradnu při finanční tísní, o. p. s.* nebo *SPES*.

⁶⁸ Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Sociální práce se zadluženými* [online časopis]. © 2009. ISBN 13136204. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2009-2-130102145920.pdf>

5 FINANČNÍ GRAMOTNOST JAKO SOUČÁST SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

V současné době to vypadá, jako by svět na penězích stál a padal. Peníze rozhodují o malých i velkých věcech a obzvlášť často i o tom, jak my sami žijeme. Naše spokojenost či nespokojenost, zdraví i obtíže, možnosti a přání jsou z velké míry ovlivněné množstvím vlastních peněz. Za posledních cca 20 let se svět financí v České republice diametrálně změnil. Máme více svobody, méně jistot, více možností, a co je důležité - větší zodpovědnost. Peníze se zodpovědností a také jistotou úzce souvisejí. Je důležité používat správně nástroje na konkrétní potřeby.⁶⁹

Většina lidí vychází z představy, že to, co o penězích vědí, jim bohatě stačí. Otázky ohledně financí patří pro mnohé mezi ty s nejcitlivějším obsahem a jen málokdo otevřeně přizná, že něčemu nerozumí a nebo si není jistý. Tak nějak automaticky se předpokládá, že k tomu, abych uměl obhospodařovat svou peněženku, stačí umět počítat, což všichni známe už ze základní školy. Je však třeba si uvědomit, že moderní doba sebou přinesla do našich domácností nejen větší svobodu, více možností, ale také větší množství finančních produktů, bez kterých se dnes na jednu stranu již neobejdeme a na druhou je musíme důkladně znát.

Přechodem na tržní hospodářství v demokratické společnosti došlo ke skokové změně v oblasti financí. Finanční trh se postupně stává komplikovanější a porozumění nabízeným produktům a službám vyžaduje větší míru znalostí, zkušeností a schopností se orientovat. Rostoucí nabídka a komplikovanost finančního trhu, sílící snaha státu chránit spotřebitele, roztržitost drobných vzdělávacích projektů v oblasti osobních financí a neexistence povinného školního finančního vzdělávání vedly stát k vytvoření systému posílení finanční gramotnosti ve školách. V roce 2007 tak vznikly tři klíčové dokumenty - Strategie finančního vzdělávání, navazujícího Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, obsahující také Standardy finanční gramotnosti.⁷⁰

⁶⁹ KOCIÁNOVÁ, H. *Finanční gramotnost v kostce, aneb, Co Vás neměl kdo naučit*. 1.vyd. Praha: Anag., 2012, 9 s.

⁷⁰ DORÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 29 s.

V současnosti se například žáci na základních školách v rámci finanční gramotnosti učí sestavit rodinný rozpočet a vzniká pro ně celá řada nových učebnic, což má za následek celkové zlepšení povědomí společnosti o problematice finančního trhu.

5.1 Definice finanční gramotnosti

Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na životní situace.⁷¹

Člověk má optimistická očekávání ohledně výsledku svých voleb a podléhá iluzi kontroly nad událostmi, které jsou mimo jeho vliv. Oboje mylná přesvědčení ho mohou svádět k rozhodnutí zadlužit se, aniž by k tomu měl racionální a logické zdůvodnění. Dojde-li následně k souběhu dluhů a závažných životních událostí, např. ztrátě zaměstnání, úmrtí partnera, rozvodu aj., kdy příjmy nepokrývají výdaje, pak se může ocitnout v situaci, že není schopen splácet své závazky, zadlužuje se či dokonce upadne do předlužení. Tak se může ocitnout na okraji společnosti mezi sociálně znevýhodněnými a chudými.⁷²

Finanční gramotnost vychází koncepčně z pojmů finanční znalosti, finanční inteligence a finanční dovednosti. Tyto prvky spolu s finanční odpovědností jsou základem finančně gramotného jedince, který má základní povědomí o finančních produktech, o hospodaření s rodinným rozpočtem a o zodpovědném zadlužování. Jednoduše řečeno, hlavním úkolem finanční gramotnosti, je vzdělávat společnost na takovou úroveň, že každý občan si bude schopen uvědomit své finanční příležitosti, bude umět zvolit tu správnou alternativu, bude vědět, kam se obrátit o pomoc a pozná kroky, které povedou ke zlepšení jeho finanční situace.

⁷¹ DOŘÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 30 s.

⁷² Tamtéž, 9 s.

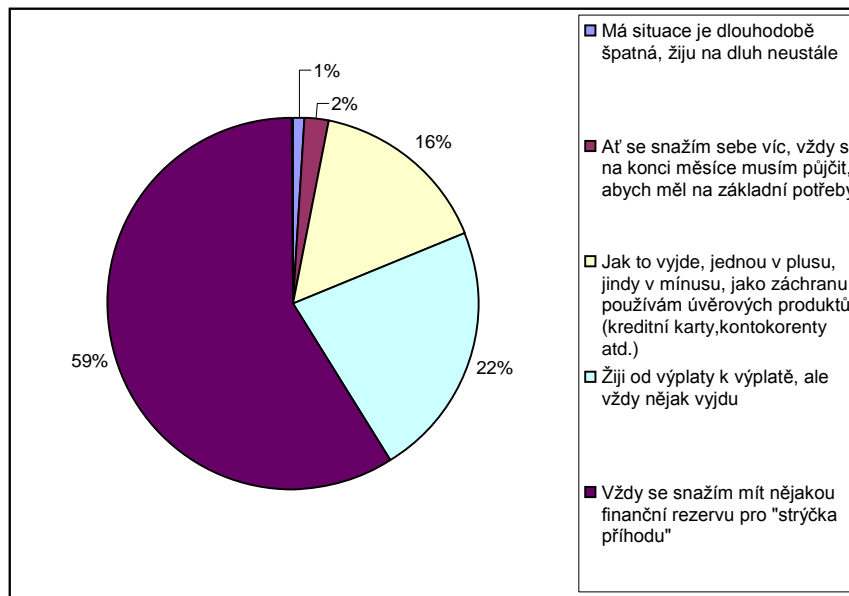
Pokud se na definici finanční gramotnosti zaměříme konkrétněji, pak finanční gramotnost je jednoduše rozumné zacházení s penězi. Každý člověk nebo rodina mohou mít různé cíle, kterých chtějí dosáhnout. Někdo už si nechce nic nového pořizovat, někdo chce mít pěkné auto, někdo považuje za rozumné pořídit si vlastní bydlení s využitím půjčky, někdo chce „investovat“ do vlastního vzdělání, jiní zase chtějí poskytnout vzdělání svým dětem a tak je možné pokračovat. Za rozumné zacházení s penězi je možné považovat to, když si člověk nezpůsobuje problémy.⁷³

Významný vliv na rozhodování o tom, co ještě je nebo už není rozumné, má také sociální původ daného člověka. Pro někoho, kdo vyrůstal celý život na vesnici, budou nejspíš nosné hodnoty jinde než u někoho, kdo pochází z města. U člověka, který pochází z města, se dá předpokládat zvýšená tendence považovat za důležité typické produkty konzumního stylu života. Navíc ve městě je člověk pod mnohem větším tlakem masmédií a reklamy. Za honbou po globálních trendech mají lidé mnohem větší tendenci se zadlužit za účelem pořízení něčeho, co mají tzv. „všichni“. Větší sklon k tomuto fenoménu představují hlavně mladí lidé, kteří se snaží, leckdy i s využitím půjčky, udržet si životní styl, který je v souladu s okolím.

Při vývoji finanční odpovědnosti hraje důležitou roli i rodina, ze které člověk pochází. Může se jednat o rodinu, která své dítě celý život vychovávala ve skromnosti a vedla jej k tomu, že dluh je špatná věc, nebo se naopak může jednat o rodinu, ve které je běžné si půjčovat a zlepšovat tak svou životní situaci. I tyto faktory musí brát finanční gramotnost při svém působení v úvahu.

Současná situace je taková, že Češi se považují za finančně zodpovědné. Ve výzkumu Dne finanční gramotnosti od MindBridge Consulting na téma Češi a rodinné finance, zpracované pro finanční společnost Partners, to uvedlo 94 % respondentů. Toto poměrně vysoké číslo je překvapivé, protože 4 % Čechů s financemi vychází jen tak tak nebo žije na dluh. Dobrou zprávou pak je, že 59 % Čechů se vždy snaží mít na konci měsíce nějakou finanční rezervu. Výzkum byl realizován agenturou MindBridge Consulting na reprezentativním vzorku populace ve věku od 25 do 60 let v srpnu 2013. Velikost základního souboru byla 1000 respondentů (přednostů domácností).

⁷³ POKORNÝ, J. *O finanční gramotnosti*. In: Finanční gramotnost do škol [online]. ©2013 [cit. 2013-09-17]. Dostupné z: <http://www.financniagramotnostdoskol.cz/news/o-financni-gramotnosti/>

Graf 5: Charakteristika současné finanční situace⁷⁴

Základní otázkou zůstává, jestli jsou všichni opravdu tak finančně odpovědní, za jaké se považují. Ve své praxi se neustále setkávám s tím, že lidé neznají základní finanční pojmy, nemají problém si neustále navyšovat své úvěry a už vůbec nepřemýšlejí o důsledcích svých rozhodnutí, pokud už se dostanou do nějaké neřešitelné situace se splácením, většinou se do poslední chvíle snaží problému vyhnout a nemají ani snahu řešit problém s předstihem. Můžeme jen věřit, že i díky výuce mediální výchovy ve školách se situace časem zlepší a společnost se stane z finančního hlediska mnohem vzdělanější.

⁷⁴ Partners.cz. Mediální projekty. *Den finanční gramotnosti: Devět z deseti Čechů se považuje za finančně zodpovědné* [online]. ©2013. Dostupné z: <http://www.partners.cz/cs/media/tiskove-zpravy/den-financni-gramotnosti/den-financni-gramotnosti-devet-z-deseti-cechu-se-povazuje-za-financne-zodpovedne/>

5.2 Finanční vzdělávání

Finanční vzdělání je proces, během něhož se jedinec stává finančně gramotným. Tedy dostává se mu taková úroveň vzdělání a jeho kognitivní schopnosti jsou na takové úrovni, že je schopen adekvátně zhodnotit rizika jednotlivých finančních produktů, orientuje se v peněžních trzích a dokonce na nich umí ve svůj prospěch participovat. Důležité je, umět ekonomicky myslet, nezadlužovat se a ideálně vhodně investovat. Adekvátně finančně vzdělaný člověk si umí sestavit jednoduchý rodinný rozpočet a hospodařit s ním tak, aby se nedostal do finančních problémů. Finanční gramotnost získáváme průběžně a to cestou dobrých nebo špatných zkušeností. Jedná se tedy o předávání zkušeností generačních.

5.2.1 Systém finančního vzdělávání v ČR

První koncepčním dokumentem, který řeší problematiku posílení finanční gramotnosti obyvatel České Republiky, byla Strategie finančního vzdělávání z roku 2007. Nejednalo se však o vládou schválenou koncepci, proto také nebyla závazná pro celou státní správu a nebyla nazvána strategií národní. Doporučení mezinárodních organizací, zejména OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) a Evropské komise však směřují k vytváření národních strategií schválených vládami daných států s cílem zvýšení povědomí o potřebnosti finančního vzdělávání a nutnosti vytvoření jeho jednotného koordinovaného systému. Proto Ministerstvo financí přistoupilo společně s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Českou národní bankou k aktualizaci původní strategie. Ta byla následně projednána v rámci Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání a jako Národní strategie finančního vzdělávání schválená vládou usnesením ze dne 10. května 2010. Na národní strategii navazuje systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, který je dílčí koncepcí zaměřenou na finanční vzdělávání ve školách.⁷⁵

⁷⁵ Ministerstvo financí České republiky. Retailové finanční služby a ochrana spotřebitele na finančním trhu. *Národní strategie* [online]. ©2007 [cit. 2007-10-10]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/financni-vzdelavani/narodni-strategie>

Od školního roku 2013/2014 nabyl účinnosti upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Na základě mezirezortních jednání byla do RVP ZV povinně začleněna finanční gramotnost, jejímž cílem je finančně gramotný člověk schopný zabezpečit svou rodinu, orientovat se v problematice peněz a cen a zacházet s finančními nástroji (pojistky, úvěry, debetní karty, investice aj.).⁷⁶

Součástí finančního vzdělávání je i finanční matematika. Jedná se o princip aritmetické a geometrické posloupnosti, který je aplikován při jednoduchém nebo složeném úročení, které jsou podkladem většiny finančních produktů, ať už se jedná o spořicí účty, nebo úvěrové produkty. Finanční matematika je většinou součástí ekonomicky zaměřených škol. Dle mého názoru však nemusí finančně vzdělaný člověk mít nutně povědomí o tom, jakým způsobem počítat úrokovou sazbu nebo RPSN. K tomu slouží na internetu celá řada kalkulaček. Úkolem finančního vzdělávání je, aby už dítě na základní škole mělo finanční odpovědnost a uvědomovalo si hodnotu peněz.

5.2.2 Finanční vzdělávání v zahraničí

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Cooperation and Development) byla založena 14.12.1960. Sdružuje členské státy s tržním hospodářstvím. Projekt finančního vzdělávání byl v rámci OECD zahájen v roce 2003. Byl reakcí členských států na negativní důsledky nízké finanční gramotnosti obyvatel těchto zemí. V červnu 2006 aktivity OECD v této oblasti oficiálně akceptovali ministři G8 s důrazem na zvýšení schopností obyvatel využívat finanční služby a činit efektivní rozhodnutí.⁷⁷

Například v Nizozemsku se finanční gramotnost vyučuje již od 80. let. Hlavním koordinátorem je Ministerstvo školství, které stanovuje, co se má na jednotlivých stupních učit. Samotné školy si určují délku výuky, včetně používaných podkladových materiálů. Oproti tomu v Irsku je ustanovena tzv. Národní řídicí skupina finančního vzdělávání,

⁷⁶ Národní ústav pro vzdělávání. Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání účinný od 1.9.2013. *Tisková zpráva MŠMT: Úprava RVP ZV bude platit od září 2013* [online]. ©2013 [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/tiskova-zprava-msmt-uprava-rvp-zv-bude-platit-od-zari-2013?highlightWords=finan%C4%8Dn%C3%AD+gramotnost>

⁷⁷ DOŘÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 18 s.

jejímiž členy jsou vláda, neziskové organizace a soukromý sektor. Tato skupina dává doporučení ke strategii finančního vzdělávání. Finanční vzdělávání je zakomponováno do výuky na středních školách a je volitelným předmětem. V Anglii není finanční vzdělávání povinné, ale Ministerstvo školství na něj klade důraz a výuka začíná již od pěti let.⁷⁸

Má se za to, že dopady finanční krize v roce 2008 na životy Američanů jsou následkem nedostatečné finanční gramotnosti. Následně byl v USA ustanoven poradní orgán prezidenta pro finanční vzdělávání a to se stalo součástí školních osnov většiny států. Výuku si každý stát určuje sám, celostátně je pouze stanoveno, že školy musí mít jednosemestrový kurz finančního vzdělání se základními standardy, které mají pedagogům poskytnout návod k tvorbě vlastních učebních plánů.⁷⁹

V Rakousku a ve Francii se proti nevzdělanosti v oblasti financí rozhodli bojovat konceptem finančních řidičských průkazů. Lidé stejně jako v autoškole dostávají potvrzení podle toho, jak jsou způsobilí v nakládání s penězi. V USA a ve Velké Británii se nabízí finanční vzdělávání formou videoher pro děti. Zapojení lidí do finančního vzdělávání probíhá také formou soutěží nebo dokonce prázdninových táborů zaměřených na zvyšování finanční gramotnosti. Je určen pro děti rodičů, kteří věří, že schopnost nakládat s penězi i investovat může jejich potomkům značně ulehčit budoucnost a připravit jim lehčí život. Korejská národní banka zase organizuje exkurze na korejskou burzu.⁸⁰ Celá řada ať už veřejných či soukromých společností v ČR i zahraničí investuje velké finanční částky na podporu celé řady filantropických projektů sloužících k podpoře finanční gramotnosti. Každý se totiž uvědomuje, že se jedná v první řadě o investici do budoucnosti nás všech.

⁷⁸ DOŘÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 24 s.

⁷⁹ Tamtéž, 25 s.

⁸⁰ Penizenavic.cz. Tiskové zprávy. *Za hranicemi zvyšují finanční gramotnost i videohrami* [online]. ©2011 [cit. 2011-05-17]. Dostupné z: <http://www.penizenavic.cz/clanky/za-hranicemi-zvysuji-financni-gramotnost-i-videohrami>

5.2.3 Finanční vzdělávání ve školách

Že je finanční vzdělávání nutné, je patrné i z průzkumu, který provedla mezi žáky druhého stupně základních škol občanské sdružení AISIS. Téměř čtvrtina dětí v něm uvedla, že když jim dojdou peníze, stačí jednoduše dojít do banky nebo bankomatu a vybrat si další. Ani na okamžik nezapochybovaly, že to půjde, myšlenku prázdného konta si nepřipustily. Nedostatky se také objevily v případě, kdyby si žáci šli pro úvěr. Zde bylo sice správných přes 60 procent odpovědí, ale zbytek, který by si důkladně nepročel smlouvu, nebo si dokonce nespočítal, zda bude mít na splácení po celou dobu, je skutečně alarmující.⁸¹

Každodenní realita ukazuje, jak nezbytné finanční vzdělávání je. Na finanční vzdělávání není na našich školách kladen takový důraz, jaký by si tato problematika zasloužila. Výuka finanční gramotnosti může být u mnohých pedagogů spojována s obavami. Vždyť málokterý učitel se mohl s finančním vzděláváním setkat během své pregraduální přípravy. Navíc pojem finanční gramotnost v zásadních kurikulárních dokumentech nenajdeme.⁸² Přesto se najdou učitelé, kteří se tomuto tématu věnují s nadšením a snaží se finanční gramotnost rozvíjet i u svých žáků. Vytváří řadu zajímavých hodin a projektů, jež celkově přispívají ke zlepšení situace.

Finanční vzdělávání v České republice má tzv. dvoupilířovou strukturu. Jeden pilíř finančního vzdělávání zasahuje žáky v počátečním vzdělávání, druhý pilíř směřuje ke vzdělávání dospělých. Pro finanční vzdělávání žáků je pak určujícím dokumentem Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, který obsahuje Standardy finanční gramotnosti. Ty vymezují cílový stav úrovně finanční gramotnosti pro základní vzdělávání (zvláště pro 1. stupeň a pro 2. stupeň) a pro střední vzdělávání. Standardy předkládají obsah a výsledky vzdělávacího procesu ve čtyřech tematických okruzích:

⁸¹ KOHOUTOVÁ, Z. *Když dojdou peníze, zajdu pro další do banky, říká čtvrtina dětí*. In: iDnes.cz. Finance [online]. ©2010 [cit. 2010-09-09]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/kdyz-dojdou-penize-zajdu-pro-dalsi-do-banky-rika-ctvrtina-deti-p66-viteze.aspx?c=A100907_1445991_viteze_sov

⁸² HESOVÁ, A., et. al. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, 5 s.

- Peníze
- Hospodaření domácnosti
- Finanční produkty
- Práva spotřebitele

Zpracování Standardů se velmi blíží rozpracování vzdělávacího obsahu v rámcových vzdělávacích programech. Jednotlivé obsahy jsou vlastně doporučeným učivem a dílčí výsledky jsou navrhnutými očekávanými výstupy, resp. výsledky vzdělávání. V upraveném RVP ZV je finanční gramotnost na 1. stupni ZŠ zařazena do vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět a na 2. stupni ZŠ do vzdělávacího oboru Výchova v občanství. Finanční gramotnost je potřeba realizovat v součinnosti se vzdělávacím oborem Matematika a její aplikace a Informační a komunikační technologie.⁸³

Při výuce finanční gramotnosti je nutné si uvědomit, že učitel není finanční poradce. Jeho úkolem není řešit finanční problémy, ale naučit žáky finančně myslet, tedy rozvíjet dovednosti, které následně povedou k již zmiňované finanční odpovědnosti. Ve finančním vzdělávání je nutné disponovat určitými odbornými znalostmi, ostatně stejně jako v jakékoliv jiné oblasti vzdělávání, cílem však není osvojení odborných výrazů. Stejně tak by žáci měli mít přehled o finančních produktech a službách, ale měla by být zachována zásada obecnosti, aby nedocházelo k propagaci konkrétního produktu.

Při výuce finanční gramotnosti lze obecně uplatňovat široké spektrum metod: metody monologické, metody dialogické, metody situační a inscenační, metody heuristické, metody práce s textem a v neposlední řadě i didaktické hry a soutěže. Protože ale finanční vzdělávání směřuje do roviny aplikace a rozhodování, je potřeba připravit takové výukové aktivity, které umožňují relativně autentický prožitek finanční situace. Tento předpoklad naplňují:

- *Inscenační a heuristické metody*, které vztahují výuku k životu žáků, rozvíjejí jejich finanční dovednosti, ale zároveň umožňují respektovat soukromí.

⁸³ HESOVÁ, A. *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013, 5 s.

- *Práce s textem*, která učí žáky kritickému přístupu k informacím nejen ze světa financí.
- *Didaktické hry*, které zábavnou formou simulují dění v běžném životě a podporují tak strategické myšlení žáků.⁸⁴

Obečně řečeno, výukové metody by měly být vytvořeny tak, aby co nejlépe postihly základní požadavek finančního vzdělávání, tedy jeho použitelnost v praxi. Měly by co nejlépe postihovat úkony, které jsou běžné v životní realitě. Základním cílem finančního vzdělávání na školách není pouze prevence, ale zejména snaha vést žáky k aktivní a zodpovědné účasti na finančním trhu. V ideálním případě bude výuka finančního vzdělávání natolik odborná a kvalitní, že bude v žácích do budoucna podněcovat aktivní snahu se zajistit na stáří. Je totiž nutné si uvědomit, že pozornost, která je finanční gramotnosti věnována dnes, bude v budoucnu ovlivňovat celou společnost.

Ačkoliv jsem při zpracování této diplomové práce prošla celou řadu studijních materiálů a učebnic určených k výuce finanční gramotnosti, nemám pocit, že by přes veškerou snahu autorů tyto materiály zajišťovaly dostatečnou prevenci problému zadlužování. Texty uceleně vzdělávají v oblastech, jako jsou peníze, hospodaření nebo spoření. Chybí mi však souvztažný vztah, úvěr znamená nebezpečí v podobě zadlužení. Literatura velmi podrobně představuje jednotlivé finanční produkty, pomíjí však upozornit na případná rizika těchto produktů. Pokud již tak učiní, je to formou pro žáka základní školy značně nesrozumitelnou. Zásadní problém však vidím v tom, že přes veškerou snahu učinit výuku dostatečně interaktivní, objevuje se zde celá řada odborných výrazů. Pokud dítě nebude tyto výrazy používat dostatečně často, stejně si je nezapamatuje. Je pak diskutabilní, jak často například student střední školy použije výraz „rozhodčí doložka“ nebo „revolvingový úvěr“. Nemyslím, že je důležité, aby šla výuka finanční gramotnost příliš do hloubky finančních produktů, spíše by se měla zaměřit na cestu peněz. Vysvětlovat, jak se vydělané peníze dostanou na platební kartu, nebo jaké jsou následky neplacení půjček.

⁸⁴ HESOVÁ, A., et. al. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, 9 s.

5.2.4 Projekty finančního vzdělávání

Programy, projekty a aktivity v oblasti finančního vzdělání se nezabývají jenom orgány veřejné správy, ale také celá řada spotřebitelských sdružení, neziskové organizace a subjekty finančního trhu a jejich profesní sdružení, přičemž ve většině projektů se podílí odborně či finančně několik subjektů.⁸⁵ Jedná se o projekty, které jsou zaměřeny na zvyšování finanční gramotnosti u společnosti jako takové, ve školách, vzdělávání sociálně slabých, matek v azylových domech, a nebo dětí v dětských domovech. Hlavním cílem těchto projektů zůstává realizace preventivních opatření, přispění k řešení již existujících problémů a odstranění bariér přístupů k zaměstnání a úspěšný návrat do společnosti. Těchto projektů je velké množství, stručný přehled vybraných projektů finančního vzdělávání pro rok 2013 je uveden jako Příloha 1.

Hlavním cílem těchto projektů je rozvíjení finanční gramotnosti občanů a přispění ke zlepšení jejich životní úrovně. Dochází k zavádění finančního vzdělávání do rodin, do komunit a k sociálně slabším občanům. Řada projektů se snaží podpořit pochopení fungování peněz celému spektru uživatelů, od mládeže až po seniory. Obvykle se finanční vzdělávání odehrává formou přednášek a školení, kde jsou účastníci seznamováni se základními principy hospodaření domácnosti, učí se sestavit rodinný rozpočet nebo se seznamují s běžně používanými finančními produkty v širších souvislostech. Často jsou stručně a přehledně seznámeni s právy a povinnostmi v pracovně právních vztazích. Stejně jako ve výuce na školách všechna témata spojuje princip zodpovědného rozhodování a zadlužování

⁸⁵ Ministerstvo financí České republiky. Retailové finanční služby a ochrana spotřebitele na finančním trhu.. *Vybrané projekty* [online]. ©2011 [cit. 2011-08-18]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/financni-vzdelavani/vybrane-projekty>

5.3 Zásady odpovědného půjčování

Finanční rezerva je pouze jednou součástí osobních financí. Vlastností, kterou by si měl každý osvojit, je správa peněz v průběhu života. Je to umění vyjít s prostředky, které má člověk k dispozici, umět je vydělat a zároveň i smysluplně s nimi nakládat. Do této disciplíny patří finanční gramotnost, znalost finančních produktů a rozdílů mezi nimi a schopnost počítat s takovými životními zákonitostmi, jako je stárí nebo zvýšené náklady v případě pořízení potomka a péče o něj. Celá řada životních událostí se dá předpokládat. Pro správu peněz je vhodné postupovat podle následujících zásad.⁸⁶

1. *Příjmy vyšší než výdaje*

S kladným rozdílem, který nám vyjde, odečteme-li příjmy od výdajů, se dají dělat pravé divy. Jsou-li výdaje vyšší než příjmy a nejedná se o krátkodobou záležitost, jedná se o základ na budoucí velký problém.

2. *Domácí účetnictví*

Abychom měli o svých účtech jasno, je potřeba si vést domácí účetnictví. Jde o přehled příjmů a výdajů. Kromě běžných výdajů, je dobré evidovat nejrůznější doplátky či přeplatky, jednorázové příjmy nebo neplánované výdaje.

3. *Finanční rezerva*

Je dobré mít vytvořenou takovou rezervu, ze které každý dokáže přežít po dané období, aniž by měl další příjmy. Vždy je dobré počítat s úsporami většími než s menšími.

4. *Disciplína*

Spoření nepůjde o nic lépe než utrácení, když nebude člověk disponovat potřebnou mírou finanční disciplíny. Ještě než své výdaje člověk opravdu ovládne, je lepší vyvarovat se jakýkoliv větších výdajů, případně pořizování půjček na cokoliv.

⁸⁶ JANDA, J. *Jak žít šťastně na dluh*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, 43 s.

5. *Plánování*

Vědět, co by chtěl člověk v životě dokázat nebo kam se za pět let dostat, je vhodné i z hlediska životního tak finančního plánování.

6. *Podepisuji jen to, čemu rozumím*

Nebojím se zeptat, když něčemu ve smlouvě nerozumím. Vždy se podrobně seznámím se smlouvou a teprve pak ji podepíšu.

7. *Nezatloukám, a pokud je to nutné, vyhledám pomoc*

S podobnými zásadami s menšími či většími obměnami se setkáme ve většině finančních poraden, knihách o finanční gramotnosti nebo v jednotlivých bankách, důležité však je tyto zásady dodržovat. Pokud by tak v minulosti učinila většina z domácností, které se potýkají s problémem předlužení, jistě by jejich situace nebyla dnes tak vážná. Jak již však bylo v průběhu tohoto textu několikrát uvedeno, v důsledku života v současné moderní společnosti, to není příliš jednoduché.

X X X

České domácnosti se stále více zadlužují. Příčin je několik, ale globálně se dá říci, že v současné konzumně nastavené společnosti je dluh vnímán jako společensky akceptovaný prvek, určený k uspokojení určité potřeby. Definovaná potřeba je pak úzce spjatá s celkovou existencí ve společnosti a s tím, jak je v ní člověk vnímán a jakou sociální pozici díky tomu zastává. Peníze v dnešní době totiž hrají roli naprosto klíčovou.

Výchozím stavebním kamenem hospodaření domácnosti je správně stanovený rodinný rozpočet. K tomu, aby byl rodinný rozpočet funkční, musí být pravdivý a sestaven dle pravidel finanční odpovědnosti. Efektivní hospodaření domácnosti je soubor různých postupů a opatření, vedoucích k tomu, že rodinné finance vykazují přebytky. Problém nastává, pokud je tomu přesně opačně a ať už vlastním či cizím přičiněním jsou výdaje vyšší než příjmy.

K eliminaci těchto kritických situací je nutná prevence a osvěta. Celá společnost si již uvědomila, že situace je dále neúnosná a formou vzdělávání je nutné naučit lidi odpovědně přemýšlet o svých financích. Významná je funkce finanční gramotnosti, a to již od útlého věku dítěte. Jak již bylo již v textu uvedeno, jedná se o generační problém, jde o to naučit celou generaci uvažovat určitým způsobem a postupně si tuto zkušenost předávat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 PÁTRÁNÍ PO PŘÍČINÁCH VZNIKU ZADLUŽOVÁNÍ SKRZE MEDIÁLNÍ OBRAZ V ČESKÝCH INTERNETOVÝCH DENÍCÍCH

Statní dluh České republiky je často veřejností vnímán jako obrovský problém. Ale kolik lidí vlastně ví, co to statní dluh je a jak zemi skutečně zatěžuje? Většina lidí ani neví, jak se tvoří peníze a kde se berou bankovky v oběhu. Komu ty peníze vlastně stát dluží? Tedy jak velkou část stát dluží sám sobě? A jak se dá tento dluh snížit? Co to znamená pro českou ekonomiku? Jde principiálně o zcela základní otázky, na které téměř nikdo ze široké veřejnosti nedokáže fundovaně odpovědět. Přesto je státní dluh vnímán jako obrovský problém.⁸⁷

Politici to dobře vědí. Proto k lidem nemluví skrz data a čísla, ale skrz emoce. Při vystoupení politiků v médiích jde, podobně jako v divadelní hře o nabuzení nějaké emoce, která řekne občanovi, zda tento člověk umí problém řešit či nikoliv. Tak jako herec, i on má za úkol hrát svou roli přesvědčivě.⁸⁸

V důsledku přechodu společnosti na tržní hospodářství, které je uplatňované v demokratické společnosti, došlo v oblasti financí ke skokové změně. Začaly vznikat samostatné finanční společnosti, nabídka služeb a produktů se rychle rozšířila. Nároky na znalosti a informace v oblasti finančnictví se stále zvětšovaly. Vzrůstající asymetrie mezi klienty a poskytovateli měla za následek snahu některých subjektů se na této skutečnosti obohatit. Bylo nutné, aby stát zasáhl a začal tzv. drobného spotřebitele chránit. Deklarovaným cílem bylo vzniklou situaci řešit. V souvislosti s celou řadou úvěrových podvodů a nekalých praktik z konce 90. let se na titulních stránkách českých deníků začaly také poprvé výrazněji probírat témata jako zadlužování a dluhová problematika.

V praktické části této diplomové práce jsem se rozhodla zvolit formu kvalitativního výzkumu. Dle mého názoru tento typ výzkumu umožňuje výzkumníkovi získat v daném problému hlubší vhled a při dodržení určitých pravidel můžeme v pedagogice objevit nové, statisticky neviděné jevy. Kvalitativní výzkum je na rozdíl od kvantitativního výzkumu mnohem více induktivní, založený na sběru velkého množství dat, ve kterých se následně

⁸⁷ CHVOJ, M. *Pokročilá teorie her ve světě kolem nás*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 202 s.

⁸⁸ Tamtéž, 202 s.

pátrá po pravidelnostech, jež se v datech objevují. Výstupem je formování nové hypotézy nebo teorie, což potřebám této diplomové práce plně vyhovuje.

Sociologický výzkum zaměřený na příčiny vzniku zadlužení v českých domácnostech jsem realizovala skrze mediální obraz zadlužování v českých internetových denících zejména kvůli netradičnosti tohoto pojetí. Dle mého názoru se jedná o poskytnutí odlišného pohledu na daný problém. Většina tradičních výzkumů se zaměřuje zejména na úhel pohledu ze strany samotných dlužníků, už méně se však zajímají o to, jaký obraz je nám o zadlužených vlastně předkládán. Prostřednictvím tohoto výzkumu se tedy pokusím vystihnout, jaké příčiny zadlužování jsou nám prostřednictvím medií nejčastěji prezentovány.

6.1 Cíl výzkumu

Cílem tohoto výzkumu je především pátrání po příčinách zadlužení a vzorcích reprezentací dluhové problematiky na stránkách českých internetových deníků. Pokusím se objasnit, jak je problematika zadlužování prezentována široké veřejnosti. Dalším úkolem je vysledovat, v souvislosti s jakými sociálními tématy se dluh pojí, jaké jsou nejčastější příčiny zadlužení a zda je věnovaná náležitá pozornost prevenci zadlužování.

Záměrně jsem se rozhodla jít cestou pátrání po příčinách zadlužení skrze mediální obraz, protože dle mého názoru se jedná o pojetí neobvyklé, jenž může přinést zcela nečekané informace. Věřím, že získané poznatky mi poskytnou komplexnější pohled na danou problematiku. Získané informace pak mohu v budoucnu využít ať již pro můj profesní či soukromý život. Částečně bych také ráda přispěla v rámci rozvoje finanční gramotnosti.

Otázky, na které ve výzkumu hledám odpovědi, jsou následující:

1. jak je mediálně konstruován obraz dlužníka,
2. v jakém kontextu a v rámci jakých témat se o dlužnících hovoří,
3. jaké stereotypy novináři přejímají, o co naopak není zmíněno vůbec,
4. zpravidla jaké jsou nejčastější argumenty novinářů pro vznik zadlužení,
5. jaké implikované řešení definují mediální struktury v souvislosti se zadlužováním.

6.2 Výzkumný přístup

Kvalitativní výzkum používá několik výzkumných přístupů, které mají v jeho rámci pevné místo. Mezi hlavní přístupy patří výzkum pomocí případové studie, etnografického výzkumu, zakotvené teorie a fenomenologický výzkum. Kromě toho si řada výzkumníků pro účely svého šetření vytváří ad hoc vlastní výzkumný design, nepoužije tedy žádný z předem připravených balíčků postupu, ačkoli se jimi může inspirovat. Takový přístup, spočívající v autorském nakombinování metod sběru dat a analytických technik, bývá označován jako pragmatický.⁸⁹

Zakotvená teorie představuje sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie. Tato teorie má být zakotvena v datech - to znamená, že výzkumník přistupuje k datovému materiálu s maximální nepředpojatostí a otevřenou myslí. Cílem není hustý popis, ale konceptuální schéma postihující vztahy mezi proměnnými. Jde tedy o to nejprve na základě dat identifikovat relevantní proměnné a poté operacionalizovat vztahy mezi nimi. Výsledná teorie je pak sadou tvrzení o vztazích mezi proměnnými.⁹⁰

Při tvorbě výzkumu si výzkumník musí také ujasnit, jakým způsobem chápe status svých dat. Vzhledem k tomu, že jsem zvolila výstupy ze zakotvené teorie, budu aplikovat realistický přístup. Tedy záznamy aktivit budu považovat jako popis určité vnější skutečnosti či vnitřní zkušenosti. Následující rozbor však nelze považovat za dostatečně objektivní a nestranný, neboť díky tomu, jakou práci vykonávám, přicházím k tomuto tématu již vybavena určitým souborem znalostí a hodnot. Jde tedy zejména o analýzu vycházející z hodnotového systému odmítající zadlužování jako společensky akceptovaný trend.

Jako výzkumný přístup jsem použila kvalitativní obsahovou analýzu. Ta směřuje k porozumění výpovědím v kontextu a v procesuálním vývoji. To znamená, že v kvalitativní obsahové analýze sledujeme změny názorů mluvčích či autorů jako přirozenou součást komunikace. Obsahová analýza je charakterizovaná jako objektivní, systematický popis obsahu textu. Prvním krokem je definování a vymezení textového

⁸⁹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vyd. Praha: Portál., 2007, 83 s.

⁹⁰ Tamtéž, 86 s.

souboru, následovaného výčtem kategorií. Podstatou metody je rozčlenění a kódování textu pomocí stanovených analytických kategorií.⁹¹ Ve snaze porozumět příčinám vzniku zadlužování tak, jak jsou prezentovány skrze média, nabízí obsahová analýza adekvátní metodologický aparát. Výzkumné závěry metody obsahové analýzy mohou poskytnout komplexní pohled na problematiku zadlužování ve zcela odlišném pojetí, než je obvyklé.

6.3 Metoda sběru dat a výběr výzkumného vzorku

Pro sběr dat jsem se rozhodla použít metodu obsahové analýzy textu. Analýza verbálních projevů není jen jedním z postupů v rámci nějaké výzkumné metody, ale sama tvoří jádro metody. Vždy půjde o souvislé písemné projevy - tedy texty.⁹² Tuto metodu jsem zvolila, protože je méně používaná než například rozhovor či pozorování. Zaujal mě odlišný pohled na zkoumanou problematiku a odlišné přístupy. Připadalo mi zajímavé, objevovat ve zkoumaných textech širší kontext a jednotlivé vzorce, které nejsou při prvotním náhledu zcela zřejmé.

Výběr výzkumného vzorku u kvalitativního výzkumu je na rozdíl od kvantitativního výzkumu vždy záměrný. Záměrný výběr se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. těch znaků základního souboru, které jsou důležité pro dané zkoumání. Při tom se výzkumník opírá o pedagogickou teorii, své zkušenosti, vědomosti a úsudek.⁹³

Pro účely výzkumu jsem vybrala jako výzkumný vzorek 70 článků, které pojednávaly o příčinách, které má zadluženost, o kriminalitě, která zadluženost provází, nebo o způsobech pomoci, které se k dluhové problematice váží, atd. Jako relevantní internetová média jsem zvolila deníky iDNES.CZ, Lidovky.cz, iHNed.cz a Deník.cz, a to s datem vydání v měsících leden, prosinec, listopad, říjen, září, srpen, červenec, červen, květen, duben, březen. V souvislosti se vzrůstajícím vlivem a oblíbeností internetových medií jsem se tedy rozhodla namísto tištěných periodik použít jejich

⁹¹ GULOVÁ, L., ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 141 s.,142 s.

⁹² GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. [Přel. Jůva, V., Hlavatá. V.] 2.vyd. Brno: Paido, 2010, 142 s.

⁹³ Tamtéž, 79 s.

internetovou formu. Vliv na mé rozhodnutí měl také fakt, že se jedná o deníky s velkým čtenářským zázemím a rozsahem.

Tématická oblast byla vygenerována z archívu rubriky zpravodajství s vyhledávaným pojmem „Dluh“ a redukována na články, které se týkaly pouze České republiky, a to v kontextu zadlužené jednotky nebo zadlužené domácnosti. Výsledný stav je pak interpretační směska, která prezentuje soudobý obraz společnosti, ve které je významová jednotka tvořena slovem „dluh“.

6.4 Analýza získaných dat

Analýza startuje otevřeným kódováním, ve druhém kroku se dostáváme k dalším kódovacím technikám a ve třetím kroku vytváříme kostru příběhu. Po celou dobu mezi krokem 1-3 můžeme zároveň užívat obecnější analytické strategie a pohybujeme se přitom v rovině primární interpretace. Čtvrtým krokem je psaní výzkumné zprávy, při němž provádíme sekundární interpretaci našeho materiálu.⁹⁴

6.4.1 Analytické kategorie

Kategorie klasifikují významové jednotky. Vycházejí z příslušného výzkumného problému. Ve výzkumu můžeme použít jakýkoliv počet analytických kategorií, který vyhovuje záměru výzkumu. Každou kategorii mimo to můžeme rozdělit do několika subkategorií. Na záměru výzkumníka závisí i šířka dané kategorie. Šířku kategorie si stanoví výzkumníci na základě svých výzkumných záměrů.⁹⁵

V případě tohoto výzkumu jsem analytické kategorie stanovila dle tématického okruhu zkoumaných článků. Při výzkumu zaměřeného na to, jakým způsobem je vytvářen mediální obraz dluhové problematiky, bylo již v průběhu prvních analýz zřejmé, že téma dluh se pojí i s dalšími sociálními tématy.

⁹⁴ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vyd. Praha: Portál., 2007, 247 s.

⁹⁵ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. [Přel. Jůva, V., Hlavatá. V.] 2.vyd. Brno: Paido, 2010, 145 s.

Mezi nejčastější probíraná témata, která se ve sledovaných dennících objevují, patří téma „KRIMINALITA“, tedy kriminální činy, kterých se „jednotlivci“ dopustili v souvislosti s dluhy. Jedná se o mediální zprávy, které ilustrují porušování společenských norem v souvislosti se zadlužením.

Druhým frekventovaným tématem jsou „HROZBY“. Celá řada článku upozorňuje na rizika dluhu skrze subjektivní popis a osobní příklady. Téma je v tisku úzce spojené s tématem „POMOCI“, které zpravidla navazuje na výčet následků. Většinou se jedná o pomoc v kontextu činnosti neziskových organizací.

Mediálně prezentovanou skupinou pak je „TYPICKY ZADLUŽENÝ“, přičemž nejlépe ho vyjadřuje název článku „Typický český dlužník? Muž ve středních letech z Ostravska“. Mediální obraz se opírá o statistické údaje některých výzkumů a objevuje se zde řada stereotypů. Zajímavé ale je, že velká část článků již nenabízí řešení vzniklé situace.

Dalším, pro mě překvapivě preferovaným tématem na stránkách internetových deníků jsou „DLUHY VŮČI MĚSTU“. Připisuji tuto pozornost snaze deníků sáhnout po osvědčeném tématu, kterým se tzv. zavděčí všem. Dlouhý výčet článků popisuje bezradnost radnic jednotlivých měst s vymáháním pohledávek vůči svým věřitelům a detailně popisují, čeho se dluhy týkají.

Pozornost ze strany novinářů je také věnována „EXEKUCÍM“ a jejich následkům. V těchto tématicky zaměřených člancích je výrazná asymetrie mezi mediálně vágně definovanou opodstatněnou a neopodstatněnou exekucí, kdy převažují ty neopodstatněné. Na nerovnost ze strany médií lze usuzovat pouze z výpovědí zúčastněných osob. Například článek s názvem „Česko rájem vymahačů: za dluh jedné koruny zaplatíte i 20 tisíc“ vystihuje téma celkem ze široka.

6.4.2 Kvantifikace významových jednotek

Jako styl kvantifikace významových jednotek jsem zvolila metodu hledání vztahů mezi jednotlivými kategoriemi namísto obvyklého zkoumání frekvence. Vybrané kategorie se ve sledových člancích objevovaly s dostatečnou četností, a bylo tak možné získané

údaje statisticky zevšeobecnit. Zároveň mi tato technika poskytla podklad pro vytvoření příběhu, na němž je následně vytvořena výzkumná zpráva.

Z výše uvedených analytických kategorií jsem vytvořila čtyři funkční témata, do kterých jsem na základě tématického kódování rozdělila celý soubor článků, jenž tvoří obsahovou analýzu této výzkumné práce. Kódy a kategorizace vznikaly pro každý případ zvlášť a následně jsem hledala strukturu, do které by ji bylo možno zakomponovat. Tak vznikla tabulka popisující skupinu jevů, které se transverzálně vyskytují ve zkoumaném vzorku. Použití uvedeného modelu umožnilo postihnout základní analytickou linku a provázat jednotlivé kategorie a subkategorie, či jejich dimenze mezi sebou navzájem. Zároveň jsem tento model použila jako rámec pro deskriptivní části výsledného textu (názvy jednotlivých členů modelu odpovídají přibližně jednotlivých kapitolám uvedeného textu). Za pomoci axiálního kódování pak uvádím typické příklady, které ilustrují kontext zařazení dle dané kategorie a určeného jevu. Vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a jejich jevy jsou zachyceny v následující tabulce:

Tabulka 2: Vztahy mezi jednotlivými kategoriemi

	Mediální obraz	Statistické údaje	Výchozí příčiny problému	Positivní perspektivy
Kriminalita	přiměl ženu uzavřít <i>půjčku</i>	žena vylákala 16.600 Kč	loupil v bance, aby splatil dluh	policistům se <i>podařilo</i> muže <i>dopadnout</i>
Dluhy vůči městu	lidé dluží Olomouci 28 miliónů, <i>musí počítat s exekutory</i>	neplatiči dluží 5,5 mil. korun	najdou se lidé, kteří nejsou <i>schopní zaplatit</i>	praktikujeme <i>individuální přístup</i>
Exekuce	<i>Česko rájem vymahačů</i>	dohromady se všemi náklady žena <i>zaplatila 16.700 Kč</i>	<i>lichvářskou pohledávku</i> koupil nakonec jiný člověk	poradnu na osobní bankrot provozuje například <i>Člověk v tísni</i>
Poskytovaná pomoc	dárky jsou rozdané a <i>ti co si půjčili už se dnes možná děsí splácení</i>	od začátku roku organizace už zaznamenala 160 <i>dotazů</i>	roli hraje <i>nedostatečná finanční gramotnost</i>	klienti se na poradny začínají <i>obracet dříve</i>
Definice dlužníka	<i>typický zadlužený Pražan</i>	má <i>pohledávku</i> ve výši 190 tisíc	<i>přišel o práci</i> , dluží na nájmu, <i>elektřině i bance</i>	v azylových domech <i>mohou lidé hledat pomoc</i>

Jednoduše řečeno jsem rozdělila zkoumané články do čtyř kategorií, které ilustrovaly jejich obsah a náplň. Následně jsem si všímala jednotlivých kódů, které se vyskytovaly napříč všemi články. Během tohoto rozboru vyplynulo na povrch, že pro všechny články je příznačné, že se v nich zároveň objevují statistické údaje, které doplňují jednotlivé skutečnosti, vždy je zde určitý mediální zájem, který činí zprávu atraktivní, nechybí určení výchozí příčiny problému a více méně je nastíněna jistá pozitivní perspektiva.

6.4.3 Základní analytický příběh

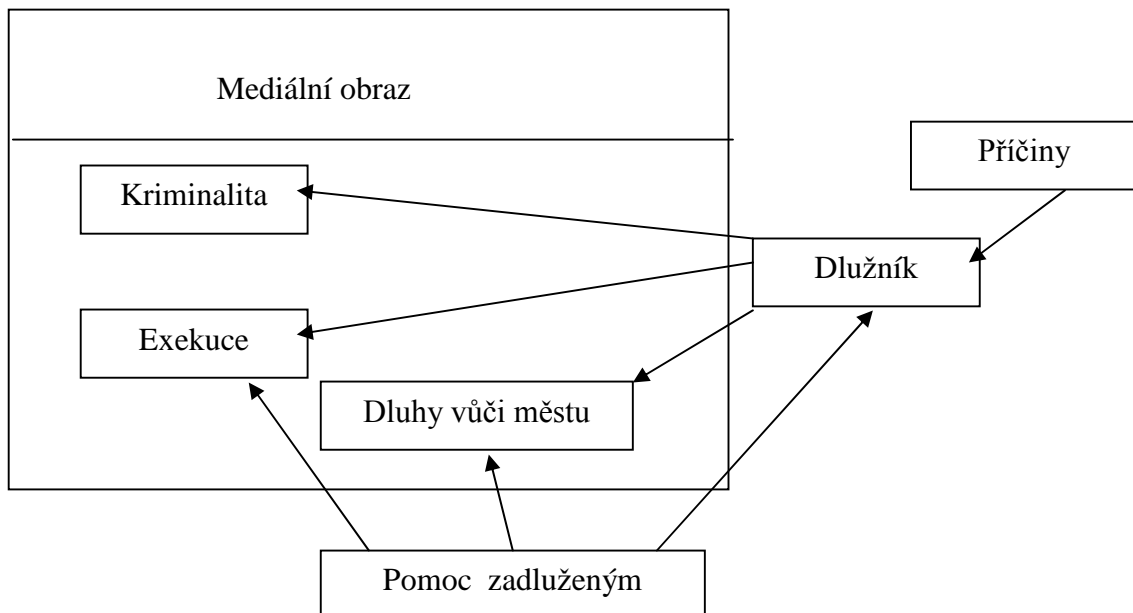
Všechna data a kategorie, které jsou obsaženy ve výzkumné zprávě, je třeba sloučit do jednotící linie. Znamená to, že některé větve budou opuštěny a jiné zase reorganizovány tak, aby se vešly do stanoveného příběhu. Hlavním účelem je formulovat klíčová tvrzení, na které jsme přišli, a to tak, aby byla soustředěna kolem ústředního jevu, který byl zkoumán.⁹⁶ Jde o techniku strukturování dosud hrubých dat za účelem načrtnutí příběhu, na němž bude postavena výzkumná zpráva.

V tomto případě jsem prostřednictvím kategorizovaného seznamu kódů uspořádala kategorie do obrazce. Na základě tohoto uspořádání jsem následně sestavila text, jenž v podstatě převypravuje obsah jednotlivých kategorií. Do výsledné analýzy pak nevstoupily detailně všechny kategorie, ale snažila jsem se zahrnout ty, které se vztahují k výzkumným otázkám a danému tématu tohoto výzkumu.

Kostra analytického příběhu byla identifikována takto:

Lidé se stávají dlužníky z celé řady příčin. Pokud se jejich situace dostane do kritického bodu, mohou se dopustit sociálně patologického jednání, nebo je jejich majetek exekučně zabaven. Nejčastěji občané dluží městu. Média tyto skutečnosti s oblibou medializují jako společensky zajímavé téma. Alternativní diskurz pak představují především neziskové organizace, které se zaměřují na pomoc zadluženým domácnostem, navíc pomáhají řešit dlužníkovi exekuce či dluhy vůči městu.

⁹⁶ ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vyd. Praha: Portál., 2007, 239 s.

Kauzální model 1: Výsledný kauzální model vycházející z analytického příběhu**6.5 Interpretace analyzovaných dat**

Interpretací se míní systematický rozbor toho, co kategorizovaná data a nalezená spojení vlastně znamenají. Jedná se o analýzu materiálu s ohledem na to, o čem naše data vlastně vypovídají, co všechno vynalezené schéma znamená a proč k jevům dochází. Dané jevy se pak snažím interpretovat v následující výzkumné zprávě.

6.5.1 Výzkumná zpráva

Problematickým úkolem této diplomové práce, který neumožňuje až tak dalece zachovat její striktně vědecké pojetí, jsou zdroje informací, ze kterých čerpá, tedy internetové deníky. Ty lze označit jako produkty masové komunikace. Na druhou stranu považuji za velmi ilustrující následující definici z knihy Masová komunikace a veřejné mínění: „Obsah masové komunikace je odrazem života a hodnot konkrétní společnosti. Člověk je bytostí biosociální. To znamená, že je osobitým tvůrcem a produktem „své“ společnosti, navíc nadaným svobodnou vůlí. Stejně symbioticky a emancipovaných vztah

existuje mezi diváky a médii: Oba subjekty jsou zároveň tvůrci a produkty toho druhého. Noviny se dělají pro lidi a noviny dělají zase jenom lidé. Mediální sdělení tak odpovídá způsobu života a organizaci vztahů ve společnosti.“ Dále je užitečné si uvědomit, že kritizujeme-li úroveň médií, pak de facto kritizujeme společnost jako celek a svým způsobem i sebe sama.⁹⁷ Musíme tedy k informacím, které jsou v jednotlivých člancích přistupovat tak, jak jsou, ačkoliv se nám mohou leckdy zdát i značně populistické.

Dluh jako jedno ze standardních témat masových médií

Jak již bylo zmíněno, masová média mají v obecné rovině tendenci přizpůsobovat se konzumentsky vděčné rovině a záměrně upozorňovat na zprávy, ve kterých se nebude čtenář nudit, které v něm vyvolají dostatek emocí, vášně nebo zájmu. Pakliže obsah samotné zprávy není příliš atraktivní, mají sdělovací prostředky tendenci udělat danou zprávu udělat tzv. „cool“ alespoň její formou. Evidentní je také snaha o medializaci daného tématu, chybí však snaha o představení jakéhokoliv řešení. V našem případě činí dluh roli jakési příčiny vedoucí ke vzniku mediální události. Objevuje se v sociálních termínech (kvůli neznámému si vzala několik úvěrů), legálních (loupil v bance, aby splatil dluh) a ekonomických (kvůli ztrátě práce se bál dluhů). Personalizace problému, tedy jeho svázání s konkrétní osobou a snaha o identifikaci, probíhá v kauzách, ve kterých je dluh pojímán jako řešení určitého problému.

Jak praví rčení, s jídlem roste chuť, a tak se mladý podvodník za ženou vypravil několikrát znovu a požadoval další smyšlené splátky dluhu. Dokonce ji přiměl uzavřít půjčku na spotřebitelský úvěr.

(Muž s průkazkou energetika vylákal z lidí 170 tisíc. Vzali si i úvěry. 6.11.2013 iDNES.cz)

Je evidentní, že media se zde nezajímají o problém dluhu jako takového, ale využívají jej pouze jako určitý prostředek dramatizace dané reality. První z řady těchto článků má příznačný název: „Poštovní lupič unikl policii jenom dva dny. Chtěl splatit dluh.“, další „Dcera odebírala načerno elektřinu, volala matka strážníkům.

⁹⁷ URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 77 s.

Bála se dluhů“. Většina článků se vztahuje k vzniku nějaké kriminální činnosti nebo podvodům.

Vzhledem k nepříznivé životní situaci v cizí zemi měla žena neznámému dokonce zakoupit letenku. Příjemce peněz ženu neustále ujišťoval o tom, že jí finance vrátí zpátky. To už se ale nestalo a žena, která si kvůli neznámému dokonce vzala několik úvěrů, kontaktovala polici.

(Žena poslala podvodníkovi „do Afriky“ přes 200 tisíc, sama žila na dluh. 18.7.2013 iDNES.cz)

Články jsou konstruovány tak, aby je mohl snadno konzumovat co nejširší okruh příjemců. Prvoplánově smyslová líbivost je zajištěna atraktivním titulkem a samotný text většinou popisuje určité patologické jednání. Skutečnost, že se daná osoba do problému dostala v souvislosti s půjčkou, a nebo, že byla půjčka využita jako forma vydírání, zde nehraje žádnou roli. Mám za to, že mediální konsenzus vychází s potřeby dané sdělení podpořit a zdůraznit dalším sociálním problémem tak, aby v čtenáři vyvolal náležitý emoční dojem.

Velmi frekventovanou kategorií v rámci zkoumaných textů tvoří informace o odcizených částkách, o dlužních částkách, výčet trestů. Novináři zjevně považují tuto informaci za důležitou, dle mého názoru uvedení těchto informací působí spíše manipulativně.

Posledním podvedeným je devatenáctiletý mladík ze Šumperka, ze kterého žena v pěti případech vylákala 16 600 korun. Z půjčky mu ale vrátila jen necelých šest tisíc. Přerovští kriminalisté už ženu obvinili z podvodu. Za ten jí v případě prokázání viny a odsouzení hrozí trest v rozmezí dvou až osmi let vězení.

(Žena dva roky obelhávala trojici mužů, vylákala z nich tři miliony. 20.1.2014 iDNES.cz)

Statisticky podložené údaje jsou totiž „jasným důkazem“, který však nevypovídá o závažnosti situace, ani od ní nijak neodrazuje, pouze konstatuje. Hlavním účelem je vytvořit mediálně zajímavý obraz.

Zadlužení občané, velký problém českých měst

Statické údaje jsou hojně využívány v člancích, které poukazují na problémy, které mají česká města se svými občany. Téměř každý článek začíná výčtem velikosti dluhu, který radnice mají vůči svým lidem.

Benešov - Nekonečný příběh, či téměř marný boj připomíná úsilí radnice v Benešově vypořádat se s neplatiči nájemného v městských bytech. Tento střet ale vítěze nemá. Ti, kteří obývají celkem 1875 benešovských bytů, dluží do městské kasy pět a půl milionu korun.

(Boj s dlužníky nájemného v městských bytech nemá vítěze. 31.1.2014 Deník.cz)

Mezi nejčastější pohledávky, které musí města na svých občanech vymáhat, jsou dluhy, které město poskytuje v oblasti bydlení, a pak nejrůznější poplatky a pokuty. Jedná se o poplatky za psa, za popelnice nebo neuhrazené pokuty z dopravy. Částky dosahují astronomických čísel a boj s neplatiči je často marný, protože jednoduše není kde brát. Z článků je však evidentní snaha měst i při stávající situaci při řešení uspět.

Největší částku ale občané dluží za bydlení, celkem jde o 61 milionu korun. „Z toho celkem 36 milionů korun je jistina, tedy to, co měli lidé zaplatit za nájem, teplo nebo třeba vodu,“ podotkl starosta. Příslušenství, tedy penále a poplatky, tvoří 24 milionů korun. Dohromady jde celkem 737 pohledávek. Při vymáhání pohledávek po lhůtě splatnosti město využívá i exekuci. Ani ty ale nejsou podle představitelů města všemocné, často totiž není co brát. I přesto ale podle Pavla Vanouška suma, kterou občané dluží, rok od roku klesá.

(Obyvatelé dluží Chebu desítky milionů korun. 27.1.2014 Deník.cz)

Radnice ústy svých mluvčích vyjadřuje ochotu dlužníkům pomoci situaci řešit, aniž by musela přistoupit k radikálním řešením, jako jsou exekuce nebo soudní vymáhání. Vsadila na osobní přístup.

„Dlužníkům naskakuje poplatek z prodlení, což dlužnou částku ještě zvyšuje. Proto praktikujeme individuální přístup. Podle nás je nejlepší, být s nimi a také sociálně slabšími nájemníky v neustálém kontaktu. Mnozí z nich totiž ke včasnému splácení vyžadují v podstatě neustálý dohled,“ nastínila mluvčí vyškovské radnice Petra Bezdomníková.

(Vsadili na osobní přístup. A dluhy za nájemné ve Vyškově ubývají. 7.1.2014 Deník.cz)

Řada obcí však přistoupila k vymáhání svých pohledávek prostřednictvím exekuce nebo splátkových kalendářů, přičemž řada z nich zaměstnává své vlastní exekutory. Většina obcí si tuto spolupráci chválí a hodnotí ji jako úspěšnou. Zároveň je ale zřejmá i jistá dávka rezignace v tom smyslu, že by se podařilo někdy umořit celou dlužnou částku.

Do rozpočtu města se však tato částka s největší pravděpodobností nevrátí. Vždy se totiž podle Štědré najdou lidé, kteří své dluhy zkrátka nebudou schopni zaplatit. Kromě toho může radnici o část peněz připravit také situace, kdy dlužník vyhlásí osobní bankrot. Magistrát nyní na spolupráci s exekutorským úřadem nehodlá nic zásadně měnit. Navíc sám má od loňského podzimu vlastní oddělení exekucí, které spadá pod ekonomický odbor.

(Lidé dluží Olomouci 28 milionů, musí počítat s městskými exekutory, 9.8.2013 iDNES.cz)

Co je charakteristické pro všechny zmiňované články, je úhel pohledu, ze kterého je dluhová problematika nastíněna. Vždy je zde dluh zmiňován jako problém, který je přestaven optikou města. Ani jednou není uvedeno, proč vlastně občané dluhy nesplácejí. Pisatelé článků pouze nastiňují, že se jedná o „sociálně slabé rodiny“. O tom se však dá dost těžko pochybovat. Protože pokud bychom měli vycházet ze statistických údajů, pak by skutečnost, že své závazky neplatí zejména sociálně znevýhodněné skupiny, znamenala doslova sociální katastrofu. Velmi zajímavé také je, že problém dlužníků, kteří nesplácejí své dluhy vůči městu, se řeší pouze na úrovni měst. Největší pozornost této problematice věnuje regionální internetový deník Deník.cz, zatímco například ze strany deníku Lidovky.cz jsou zprávy minimální. Souvztažnost je evidentní ke skutečnosti, že dluhy na bydlení či nesplacené pokuty se řeší zejména na úrovni regionální.

Jiný pohled na titul exekuce

Zatímco články, které tématicky pojednávají o dlužích občanů vůči městu, velebí institut exekuce jako prostředek k získání dlužných částek do městského rozpočtu, existují i články jiné, ve kterých je tendence zcela opačná. Jedná se o články, které prezentují vymáhání peněz jako „zlatý důl pro několik advokátů a exekutorů“. Upozorňují na leckdy nesmyslné částky, které jsou exekutory vymáhány a na absurditu některých případů.

Stačí si splést položky při platebním příkazu a poslat na účet o dvě stě korun méně. Před šesti lety takovou chybu udělal Zdeněk Řezníček a dnes jen nevěřicně přihlíží následkům. Částka se nekolikanásobně zvětšila a exekutor ji zablokoval na nemovitosti, účtech i spoření, aniž by ho předem upozornil. Vše je přitom zřejmě právně v pořádku.

(Spletl se o 200 korun. Exekutor mu zablokoval dům i účty. 1.2.2014 Lidovky.cz)

Je zde patrný jistý rozpor mezi tím, kdy na jednu stranu je exekuce prezentována jako ve skutečnosti vhodný prostředek k vymáhání dlužných částek a na druhou stranu jako metoda, která dává příležitost exekutorům kvůli banálním chybám dlužníků vydělat velké peníze. O exekutorech se mluví jako o *gaunerech*.

Podle neziskové organizace Člověk v tísni kvete v Česku obchod s malými pohledávkami. Jeho cílem přitom není jen vymoci dlužnou částku. Na poplatcích pro advokáty a exekutory totiž vydělávají specializované vymáhací firmy částky mnohonásobně vyšší, než byla pokuta. „Systém se netýká pouze několika gaunerských společností, ale i seriózních bank či firem jako ČEZ či dopravní podnik“.

(Česko rájem vymahačů: za dluh jedné koruny zaplatíte i 20 tisíc. 3.7.2013 Lidovky.cz)

Je dobré si také všimnout, že v prezentovaných člancích nedělají pisatelé příliš velké rozdíly mezi tím, kdo vlastně dluh vymáhá. Teprve při důkladnější analýze je možné zjistit, zda dluh vymáhá exekutor na základě soudního rozhodnutí nebo vymahač, který tak činí v souvislosti s lichvou. Například název článku: *Česko rájem vymahačů: za dluh jedné koruny zaplatíte i 20 tisíc* je víceméně zavádějící. Jedná se o určitou unifikaci všech, kteří pracují na vymáhání dluhů. Chybí zde přesnější rozlišení a čtenář může mít problém odlišit, kdy k vymáhání dluhu dochází z oprávněných příčin a kdy se jedná o trestnou

činnost. Vymahač je mediálně zobrazen jako ten zlý. Protipólém těch, kteří se ze strádajících dlužníků snaží vyzískat maximum, jsou pak neziskové organizace, které jim pomáhají a plní tak svou společenskou funkci. Neziskových společností je všeobecně věnován velký prostor.

Pomoc zadluženým nabízejí neziskové organizace

Neziskové organizace poskytují zejména pomoc a podporu lidem, kteří se dostali do sociálně znevýhodněné situace. Představují zdroj informací, jak řešit problematiku zadlužení, jaké kroky má zadlužený podniknout. Často jsou záchrannou brzdou u člověka, který uvažuje o řešení svého problému třeba i sebevraždou. Neziskové organizace jsou ve zkoumaných textech jediným nositel informací o existenci finanční gramotnosti, a její neznalost také často uvádějí jako primární příčinu zadlužení.

Dluhy v agendě poradny vedou. Je snadné podlehnout široké nabídce půjček a úvěrů od bankovních a nebankovních společností. Stále hodně lidí má nedostatečnou finanční gramotnost. Ale i v těchto případech jim mohou poradci s právním vzděláním pomoci. Dříve, než se postižený ocitne v bezvýchodné situaci, ztratí bydlení a přijde o své movité věci. „Hlavní je začít hned své dluhy aktivně řešit,“ radí poradci.

(V dluhové pasti končí více lidí, v poradnách na Vysočině mají plno. 9.12.2013 Deník.cz)

Častým problémem také je, že zadlužení přicházejí až ve chvíli, kdy už je obtížné situaci řešit.

„Největší problém je v tom, že většina zadlužených k nám přijde pozdě, nechávají řešení svých finančních problémů na poslední chvíli,“ neskryval Petr Beránek z občanského sdružení Pomoc v nouzi Sokolov.

(Každý desátý člověk v Karlovarském kraji dluží, říká statistika. 6.10.2013 iDnes.cz)

Konečně po těch letech, poradna funguje sedm let, se klienti začínají na poradnu se svými problémy obracet dříve než pět minut po dvanácté. Hlavně při řešení dluhů je čas velmi důležitý.

(Poradna v Budějovicích řeší zdarma dluhy, rozvody i sousedské vztahy. 1.2.2014 Deník.cz)

Práce neziskových organizací je prezentována jako „služba občanů“, která výrazně přispívá k řešení dluhové problematiky a uskutečňuje projekty na pomoc sociálně slabým rodinám. Řada článků vyjmenovává činnosti jednotlivých organizací i s odkazy a kontakty. Ani v jednom z článků se ale nedozvíme nic o podpoře státu. Z titulků je například zřejmé, že „Do charitní poradny v Šumperku přichází stále více zadlužených lidí“, „Dluhy nebo potíže s výchovou dětí pomohou vyřešit poradci“, „V dluhové pasti končí více lidí, v poradnách na Vysočině mají plno“. Veškerá odpovědnost za řešení dluhové problematiky jako by ležela na bedrech neziskových organizací. Chybí komplexní řešení. Některé články se zmiňují o existenci finanční gramotnosti, co to ale finanční gramotnost je, už neuvádějí. Navzdory nejrůznějším projektům, které se odehrávají pod záštitou státu, média neuvádějí takový projekt ani jeden.

David Šmejkal, ředitel Poradny při finanční tísní, včera řekl Pražskému deníku, že řada finančních problémů by vůbec nemusela vzniknout, kdyby si veřejnost plně uvědomovala rizika, která obnáší nezodpovědný přístup k finančním prostředkům. „Neuvážené půjčky, liknavost při prvních náznacích problémů či absence finančního plánování těmto věcem se dá včas předcházet.“ David Šmejkal také zdůraznil, že svou roli u dlužníků hraje i nedostatečná finanční gramotnost.

(Typický zadlužený Pražan? Žena 55 plus, s dluhem 60 tisíc. 15.11.2013 Deník.cz)

Jak jsou definovány příčiny a následky zadlužení

Hlavními příčinami neschopnosti splácet závazky jsou u dlužníků nedostatek finančních prostředků společně s rezignací. V krizi se často ocitají dlužníci, jejichž dluhy jsou již vymáhány soudně, případně exekučně. Lze vysledovat, že krizi u nich mnohdy předcházela ztráta zaměstnání, podnikatelský neúspěch, nemoc, rozpad vztahu, domácí

násilí ze strany blízkých osob. Dlužníci v krizi často zdůrazňují, že by chtěli své závazky plnit, vzápětí ale dodávají, že nemají z čeho je splácet.⁹⁸

Během analýzy vystupuje stále výrazněji do popředí obraz dlužníka jako člověka, který přišel o práci a dostal se dluhové pasti v podstatě kvůli malichernosti. Status nezaměstnaný vytváří prostor pro morální hodnocení (zpravidla odsouzení) lidí, kteří nezapadají do kolonky pracujících. Protože v české společnosti je problematika nezaměstnanosti součástí života všech občanů ČR.⁹⁹ Nezaměstnanost je zpravidla analyzována jako dobrovolná a nedobrovolná. Nedobrovolná nezaměstnanost pak zpravidla vychází z ekonomické krize současného globalizovaného světa.

Dostat se do dluhové pasti je podle odborníků velmi jednoduché. Navíc teď před vánočními svátky mají lidé tendenci využít nebankovních půjček, které bývají prvním krokem k problémům. „Půjčil jsem si 30 tisíc korun. Říkal jsem si, že to není nijak velká suma a zvládnou ji splatit bez obtíží. Jenže pak jsem přišel o práci, a abych vše zvládl zaplatit, vzal jsem další půjčku. Poté už šlo všechno z kopce,“ vypráví sedmatřicetiletý Michal. Nakonec se jeho dluhy vyšplhaly na více než milion korun. I on se stal klientem občanské poradny

(Dluhová past uvěznila i letos více lidí. 10.12.2013 Deník.cz)

V sociálním diskurzu se projevuje logická kauzalita chudoby doplněná názornými generalizujícími příklady. Zdrojem jsou sociálně vyloučené lokality, kam musejí dlužníci nakonec přesídlit. Sociální diskurz pak úzce souvisí s ekonomickým diskurzem, protože v rámci zmíněné kauzality ztráta zaměstnání vede k chudobě. Vzniká tak jakýsi konstruovaný obraz obětího beránka, který se musí vypořádat se svou situací a zároveň mu nepomůže ani společnost.

„Společnost navíc ztrácí pud sebezáchovy a přestává být solidární s těmi, kteří jsou na tom nejhůř,“ dodal Hudec. „Přitom stačí, když firma nedává zaměstnancům čtvrt roku mzdu. Rodiny přestanou mít peníze, při exekuci mohou přijít o byt a skončit na ubytovně.

⁹⁸ ONDŘEJ J., a kol. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 219 s.

⁹⁹ GULOVÁ, L., ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 204 s.

Kdyby alespoň byl zákon o sociálním bydlení, ale pořád ještě není.“ Podle Hudce se sociální nůžky mezi bohatými a chudými rozevírají čím dál tím víc. „Některým maminkám chybí pro děti peníze na obědy ve školní jídelně,“ upozorňuje Hudec. „Stává se také, že nepřijedou s dětmi do naší poradny, poněvadž nemají na lístek na autobus.“

(Chudoba bují. Do ghett vyhání i lidi, kteří žili dlouhé roky spořádaně. 21.1.2014 iDnes.cz)

Přestože v mediích převažuje diskurz zadlužení jako nákup elektroniky, nábytku či dovolené, občas někteří reportéři reflektují i hlouběji a odkazují i na psychologické aspekty, které se na vzniku zadlužení podílejí, jako například „stud“.

„Rodiny si často špatnou situaci dlouho nepřipouštějí. Když jsme jejich subjektivní hodnocení srovnali s tvrdými daty - s jejich příjmy a majetkovými poměry, zjistili jsme, že mají tendenci svoji situaci nadhodnocovat. Odmítají image klientů sociální práce, vnímají to jako stigma,“ pozoruje na další poznatek Gojová.

(Stovky rodin v Ostravě upadají do chudoby. O pomoc žádají až v nouzi. 17.11.2013 iDnes.cz)

Problém zadlužení je zobrazen z pohledu diskursivní psychologie. Zároveň lze konstatovat, že nežádoucí status sociálně vyloučeného jedince úzce souvisí s opožděným zásahem neziskových organizací v případě pomoci. Občané se jednoduše za svou situaci stydí a odmítají si ji dlouho připouštět. Následují deprese, bezmoc, ztráta motivace.

Podle Jaroslavy Rovníkové jde o systémový problém. „V projektu sociální inkluze klientům nabízíme bydlení, práci. Většinou jde o lidi bez vzdělání, když jim najdete práci, pohybuje se mzda okolo 15 tisíc. Odmítají i přes nabídku smlouvy na dobu neurčitou.“ Upřesňuje, že problémem je zadluženost. Když tito lidé začnou pracovat, okamžitě jim část platu zabaví exekutor. Nemají proto motivaci.

(Stovky rodin v Ostravě upadají do chudoby. O pomoc žádají až v nouzi. 17.11.2013 iDnes.cz)

Obecně lze ale říci, že problému zadlužení jako systémovému problému společnosti se věnuje jen velmi málo článků, většina plošně informuje zejména o typech půjček, které si lidé berou. Zároveň si nelze nevsimnout, že subjekty, které se problematiky zadlužování zapojují, jsou výhradně pracovníci neziskových organizací, nikoliv „občané“. Typické je také propojení dluhové problematiky s obdobím vánočních svátků, kdy se média hojně zaměřují na zvýšení zadlužení domácnosti v souvislosti s nákupem dárku. Lze vysledovat, že s koncem roku se počet článků, které se tomuto tématu věnují, oproti běžnému roku téměř zdvojnásobil.

Liberec - Podle obchodníků vypukne tento týden vánoční nákupní horečka. Lidé vezmou obchody útokem, aby nakoupili dárky pod stromeček pro své blízké. A jako každý rok se i letos stovky z nich zamotají do dluhové pasti právě kvůli Vánocům.

(Malér! Lidé se opět chtějí zadlužit kvůli dárkům na Vánoce. 16.11.2013 Deník.cz)

Dalším neméně zajímavým tématem ve sledovaných člancích je snaha, s jakou se média snaží definovat typického dlužníka. Jedná se o čisté spekulace, které nejsou podloženy žádnými relevantními údaji. Konkrétní fakta, která by vycházela z nějakého renomovaného výzkumu, nejsou uvedena. A tak se dozvídáme že: „*Typický zadlužený Pražan? Žena 55 plus, s dluhem 60 tisíc*“, nebo „*Typický český dlužník? Muž ve středních letech z Ostravska*“.

Názorová dialektika

Sledované články se dokonce neshodnou ani na tom, kterou sociální skupinu lze definovat jako typického dlužníka. Zatímco někde je typickým dlužníkem muž, jinde je to žena, nebo studenti. Ve zkoumaných člancích nejsou v souvislosti s tím tématem patrné žádné generové stereotypy. Dle mého názoru rozpor vzniká v interpretacích statistických údajů, které nejsou postaveny na reliabilních datech, a opět je zde zachována snaha o popularizaci daného tématu.

V TOP desítce dlužníků z řad fyzických osob jsou zastoupeni výhradně muži v produktivním věku. Celkově je mezi dlužníky jen 30 procent žen.

(Podnikatel z Prahy má na kontě 209 exekucí, průměrný dlužník jich má pět. 13.3.2013 iHNed.cz)

Většinou jsou zadluženy mladé ženy - 30 600 Kč oproti 27 300 Kč u mužů. Nejvíce zadlužených mladých lidí má trvalý pobyt v Moravskoslezském kraji. Mladí lidé do 24 let nejčastěji dluží částku mezi 5 000 - 10 000 Kč.

(Mladí Češi dluží v průměru skoro 30 tisíc. Mladé ženy se zadlužují ještě víc. 24.8.2013 iHNed.cz)

Rozpor můžeme najít i v tom, jak je prezentován úhel pohledu na problém zadlužení ze strany samotných „Čechů“. Část se označuje za finančně zodpovědné a považují dluhy za normální, zde ale jakoby novináři nesouhlasili a podkládají tyto sdělení výsledky výzkumů.

Praha - Žít v dnešní době na dluh přijde normální více než polovině Čechů. Nějakou formu půjčky má nyní téměř každý druhý Čech a čerpá ji především od banky.

(Žít na dluh? Pro víc než polovinu Čechů je to normální. 8.12.2013 Lidovky.cz)

Jestliže ale na jednu stranu občané přiznávají, že považují dluhy za normální, už nepřiznávají opak. V souvislosti se zadlužením se hovoří o krizi v kontextu ekonomické situace celého státu. Přičemž je zde zjevná tendence problém bagatelizovat. V rámci analýzy zkoumaného textu se ukazuje příčinná souvislost mezi vztahem: hypotéka jako společensky akceptovatelný typ dluhu a nejčtenější jsou pohledávky v oblasti bydlení.

Za pokračujícím růstem zadlužení domácností jsou hlavně hypotéky, které podporují historicky nízké sazby. „Na druhou stranu opatrnost bank při jejich poskytování a již o něco větší zkušenost a vyzrállost českých domácností jsou určitou zárukou, že jde stále o poměrně bezpečné zadlužování, které má navíc charakter dlouhodobé investice.

Ve srovnání s vyspělejší západní Evropou je navíc naše zadlužení poměrně nízké,“ říká Patr Kříž, vedoucí partner sektoru finančních služeb poradenské společnosti PwC ČR.

(Češi si dál půjčují. Zadlužení domácností v červenci stoupl o dalších pět miliard. 30.8.2013 iHNed.cz)

Na stránkách internetových deníků se sice setkáme s kauzami popisujícími zkušenosti dlužníků, kteří otevřeně přiznávají, že se do dluhové pasti dostali vlastní chybou, nechybí ale i další vedlejší příčina, kterou dlužník nemohl ovlivnit. Záměrně je tak vytvářena konstrukce obrazu oběti vedoucí k podvědomé tendenci čitatele s daným člověkem soucítit.

„Na jídlo nám zbývá tak 1 200 Kč měsíčně,“ říká matka samoživitelka. Jako matka samoživitelka se dostala do finančních potíží nejen vlastními chybami. Semlela ji mlýnice, ve které hrála roli i změna legislativy důchodového zákona a nových pravidel pro přiznání invalidního důchodu.

(V peněžence ji často zbývá jen pět korun. Chci dostat šanci, říká žena. 24.9.2013 iDnes.cz)

Mnohdy jdou ale lidé vstříc takovýmto problémům sami svou vlastní nerozvážností. Například šumperská pobočka občanské poradny momentálně pomáhá řešit případ člověka, který si půjčil u nejmenované úvěrové společnosti tisícikorunu a podepsal bílou směnku. A protože dluh v dohodnutém termínu nevrátil, na jím podepsané směnce se objevila částka v řádu desetitisíců a úroky zprodlení, které má svému věřiteli zaplatit.

(Pracovníci „dluhových“ poraden na Karvinsku mají napilno. 28.1.2014 Deník.cz)

Mýtus oběti a hrdiny na stránkách internetových deníků

V analyzovaných textech je možné identifikovat opakující se mýtus oběti. Jak již bylo zmíněno, hlavní funkcí je smiřovat lidi s tragédiemi a zdánlivou nahodilostí lidské existence. Vyprávění se zaměřují na aktuální situaci zadlužených domácností a případně popisují, jak se dlužník do své nevýhodné situace dostal. Dlužník je stavěn do pozice oběti,

jež se do situace dostala vlivem okolností. Nevypovídají příliš o osobnosti daného člověka ani o jeho individuálních charakteristikách.

Do dluhů se dostala poměrně snadno. „Před lety jsem si koupila telefon za korunu, jenže za půl roku mi začal naskakovat paušál a začaly chodit faktury. Naplatila jsem, a už to bylo,“ říká žena. Neměla ani rodný list, ani průkaz zdravotní pojišťovny, zato dvacetitisícový dluh za telefon.

(Zadlužená žena skončila ve starém kravině. Zachránila ji obec. 10.12.2013 iDnes.cz)

Mýtus hrdiny pak charakterizují neziskové organizace. Mýtus vypráví o pracovnících neziskových organizací, kteří na poslední chvíli zasáhnou a poskytnou dlužníkovi pomocnou ruku z napohled bezvýchodné situace. Obraz je definován nekriticky a bezvýhradně. Je však otázkou, zda je taková i realita.

Bezmála čtyři stovky Jihočechů požádaly letos o rady, jak se vypořádat s dluhy, odborníky českobudějovické Občanské poradny při Jihočeské rozvojové obecně prospěšné společnosti. Ve většině případů nechali svou situaci dojít až do stádia exekucí či insolvenčního řízení. „Důležité je klientovi vysvětlit, že i v takové situaci existuje řešení. Je ale potřeba jej přesvědčit, aby začal jednat. My mu vysvětlíme, co jej čeká a co musí udělat,“ nastiňuje Petra Sádovská.

(Kvůli dluhu si chtěl vzít život. 16.12.2013 Deník.cz)

6.6 Dílčí závěr

Zkoumání prezentace problematiky zadlužení na stránkách českých internetových deníků ukazuje na fakt, že se jedná o téma mediálně atraktivní, které článek dobře prodává. Překvapivě se tomuto problému nejvíce věnuje internetový deník Denik.cz, který se zaměřuje na regionální zprávy. Přestože byly články vybírány z archívu rubriky zpravodajství, je zde zjevný určitý bulvární podtext. Internetové deníky jako HNed.cz a Lidovky.cz se tomuto tématu věnovaly jen výjimečně, přičemž se většinou jednalo o mediálně atraktivní kauzy, které kopírovaly jiné deníky.

Pro všechny zkoumané články pak byl společný nulový zájem o tuto problematiku ze strany státu. Pokud už se k tématu někdo vyjadřoval, činil tak prostřednictvím zástupců neziskových organizací. Tato skutečnost tedy nekoresponduje s teoretickou částí této práce, která informuje jednak o rozsáhlém systému finančního vzdělávání v ČR a o existenci rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. To si vysvětluji tím, že informace o úpravě rámcového vzdělávacího systému byly medializovány v rámci jiné rubriky, než je zpravodajství.

Dlužníci jsou zobrazováni jako oběti, které se do své situace dostali vlivem okolností. Média většinou vystupovala s konkrétními lidskými příběhy dlužníků, kteří se dostali do bezvýhodné situace, a nebo popisovala problémy zadlužených měst. Vše zůstává v jednotné linii zobrazování popisovaných událostí. V teoretické části této diplomové práce uvádím, že jednou z příčin zadlužování je skutečnost, že: „všudypřítomná reklama vytváří dojem, že zadlužování je normální a výhodné.“ Média pak tento trend podporují. Stereotypně zůstávají v pouhém předkládání informací o tom, kolik má kdo dluhů a jaký ho postihl osud. Chybí mi preventivní opatření nebo varování před závažností, které sebou zvýšené zadlužování nese.

Stejně tak je to s kategorií exekucí. Zahrnuje sadu článků, které popisně demonstrují výši a následky exekuce, nikoliv však bližší informace, které by čitateli vysvětlily, co je to exekuce. Články tak mají spíše zástupnou funkci výstrahy před dluhy. Pouze předkládají, nikoliv informují.

Informace o finanční gramotnosti jsou předkládány jen velmi okrajově a většinou korespondují v článcích o činnostech neziskových organizací. Ty pak jako jediné odkazují

na pomoc pro zadlužené rodiny. Uvádějí kontakty, nebo navádějí prostřednictvím jednotlivých příběhů na řešitelnost na první pohled bezvýhodné situace.

6.7 Diskuse a shrnutí

Pokud bych měla shrnout výsledky této analýzy, pak se potvrdila východiska, která jsou stanovena v úvodní části této práce. Jako základní problém zvýšené tendence zadlužování českých domácností vidím nedostatečnou finanční gramotnost a určitou tendenci společnosti tento problém bagatelizovat. Část populace vnímá dokonce dluhy jako něco přirozeného, co je součástí konzumního způsobu života soudobé společnosti. Existuje zde vlivný mediální tlak a velmi nízká osvěta. Ukázalo se, že dnešní společnost pod vlivem trendu masové spotřeby stále posiluje v lidech finanční chování vedoucí ke spotřebě a to i na úkor nebezpečí vzniku zadlužení.

Zjištěné výsledky dávají odpovědi i na další otázky, jako například: *Jaké stereotypy novináři přejímají, o co naopak není zmíněno vůbec?* Během procesu výzkumu byl identifikován základní mýtus dlužníka jako člověka, který je obětí společenských událostí. Stejně tak nám media předkládají celou řadu dalších stereotypů, například obraz typického dlužníka. Je otázkou, nakolik tyto stereotypy vycházejí ze samotné podstaty vnímání dlužníka a nakolik se jedná spíše o snahu mediální typizace a užití parametrů, které se hodí pro určitý typ článků. Naopak řešení problému zadlužení ze strany státu zcela chybí.

Významný nesoulad mezi tímto výzkumem a odbornými názory shledávám zejména v oblasti finančního vzdělávání. Zatímco v teoretické části této diplomové práce je finanční vzdělávání prezentováno jako běžná součást naší společnosti, z mého výzkumu tento fakt nevyplývá. Podle mého názoru jsou výsledky výzkumu v tomto případě mnohem blíže skutečnosti. Ačkoliv výzkum proběhl napříč články v internetových denících a my můžeme často sledovat jejich tendenci sklouzávat k bulváru, myslím si, že jsou realističtější obrazem naší doby a společnosti než odborné články a prezentace veřejných institucí. Skutečnost, že Česká republika má již od roku 2010 Národní strategii finančního vzdělávání, je sice chvályhodným počinem, ale do praxe se tato skutečnost nijak nepromítla.

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo hledání příčin zadlužení skrze mediální obraz v českých internetových denících. Otevřeně přiznávám, že hlavní cíl výzkumu nebyl zcela

naplněn a ze své podstaty ani být nemohl. Kvalitativní výzkum není schopen poskytnout zobecnitelná data pro celou populaci. Domnívám se, že příčiny, díky kterým se lidé stávají zadluženými, jsou pro každého natolik specifické, že je lze jen obtížně globalizovat.

Na současnou situaci má vliv i skutečnost, že lidé vnímají otázku dluhů jako něco velmi intimního a dělá jim problém, cokoliv v této oblasti zveřejňovat. Situaci tedy řeší, až když už je pozdě. V průběhu samotné analýzy mě překvapilo, jak malá pozornost je věnována prevenci zadlužování domácnosti. V médiích se setkáváme s kampaněmi, které cílí na celou řadu sociálních problémů od drogové problematiky, alkoholové závislosti, přes domácí násilí, ale boj se zadlužováním zde chybí.

Přesto si myslím, že se prostřednictvím tohoto výzkumu podařilo poskytnout alespoň určitou představu o jevech, které jsou aktuálně problematické. Jsem si vědoma, že ačkoliv jsem se pokoušela maximálně postupovat v souladu s vědomostí získanými během studia, mohou být výsledky mou nedostatečnou kompetentností a subjektivním pohledem zkresleny. Výzkumu by se dal vytknout omezený počet článků, ze kterých bylo čerpáno, podle mě však i kdyby se vzorek rozšířil, výsledná data by tím nebyla ovlivněna. K větší relevantnosti výzkumu by nejspíš přispělo, pokud by byl rozšířen o další výzkumnou metodu, například o strukturovaný rozhovor. Hlavní metodologické ambice tohoto výzkumu, tedy zmapovat problematiku zadlužování českých domácností tak, jak je prezentují media, byly však alespoň částečně naplněny.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na nový fenomén, který se v české společnosti objevil zejména v souvislosti s demokratizací konzumního způsobu života druhé poloviny 20. století - na problém zadlužování. Volba tohoto tématu byla pro mě zcela přirozenou volbou, neboť ve své bankovní praxi se denně setkávám se zadluženými lidmi, kteří jen obtížně hledají cestu ven ze své často bezvýchodné situace. Ačkoliv pojmy jako zadlužování, konsolidace, nebo finanční gramotnost jsou všem všeobecně známé, při konzultaci se svým okolím jsem narazila na skutečnost, že ve skutečnosti jen velmi málo lidí ví, co skrývá za samotným obsahem těchto pojmů. Stejně tak ve společnosti v souvislosti se zadlužováním stále přetrvává celá řada stereotypů, jež vedou k přesvědčení, že mít dluh je běžné a normální.

Půjčování peněz je staré jako lidstvo samo, již ve starověké Mezopotámii bylo naprosto legální použít vlastní manželku a děti do zástavky v případě půjčky. Se zadlužením měla problém i celá řada panovníků, kteří jej většinou řešili výhodným sňatkem nebo válečným tažením. Spotřebitelské dluhy, které jsou dnes v masovém měřítku tak rozšířené a vznikají ve specializovaných institucích, jsou však až fenoménem moderní doby. Zásadní posun nastal v souvislosti s přechodem na tržní hospodářství. Moderní společnost se transformuje ve společnost postindustriální, pro kterou je dominantní generování bohatství, individualismus, utrácení a podřizování se vlastním rozmarům. To, co dříve bylo nemyslitelné, se dnes stává běžnou součástí života lidí.

Změnily se i jednotlivé charakteristiky dluhů. Zatímco dříve si lidé půjčovali, protože je tlačily strukturální podmínky, dnes dluh souvisí s psychologizací dlužníka. Ten si prostřednictvím půjček často vylepšuje své společenské postavení. Nejen z výzkumů však vyplývá, že výše zadlužení českých domácností je alarmující. Z výzkumu společnosti SOLUS dokonce vyplynulo, že závazky po splatnosti eviduje až u 8,33 % dospělé populace v ČR. Sociální důsledky zadlužení pak vedou od exekuce, chudoby až k pocitu neřešitelnosti problému, jenž může vyústit v suicidum.

Naštěstí si závažnost problémů začala uvědomovat i širší společnost, která dnes prostřednictvím celé řady veřejných a neziskových organizací poskytuje dlužníkům pomoc s jejich problémy. Tyto organizace hlavně ukazují dlužníkům, jak je důležité si v hospodaření s penězi vytvořit zdravé návyky směřující k odpovědnému zadlužování.

Podstata problému však spočívá v nízké informovanosti a nedostatečné finanční vzdělanosti dnešní dospělé populace. To se snaží změnit i Vláda ČR prostřednictvím komplexní koncepce finančního vzdělávání v podobě Národní strategie finančního vzdělávání. Od školního roku 2013/2014 nabyt také účinnosti upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který je doplněný o výuku finanční gramotnosti. Vzhledem k tomu, že je jedná o trend relativně nový, je otázkou, kdy se promítne do běžné praxe.

To ostatně potvrdila i teoretická část práce, která byla zaměřena na pátrání po příčinách zadlužení a vzorcích reprezentací dluhové problematiky na stránkách českých internetových deníků. Cílem bylo skrze obsahovou analýzu článků v českých internetových denících zjistit, jak je problematika zadlužování prezentována široké veřejnosti a zda je tomuto tématu věnována náležitá pozornost.

Zjistila jsem, že ačkoliv Strategie finančního vzdělávání funguje v České republice již od roku 2010, informovanost v této oblasti je velmi nízká. Dokonce ani sledovaná media nevěnují finanční gramotnost patřičnou pozornost. Lidé, kteří se dostanou do problémů se splácením, nevědí, na koho se mají obrátit, za svou situaci se stydí, často přichází do neziskových organizací se svým problémem až, když už je jejich situace kritická.

Ukazuje se, že stále více lidí se do dluhové pasti dostává zejména v souvislosti se ztrátou zaměstnání. Přeceňují své finanční možnosti a nemají dostatečné rezervy. Ze své bankovní praxe mám zkušenosti s lidmi, kteří mají miliónové finanční závazky a kterým nepřipadá na tom nic zvláštního. Když se jich zeptáte, jak budou svou situaci řešit, když nastane závažná životní situace, svůj problém si nepřipouštějí. Spoléhají na koncept fungujícího sociálního státu.

Budoucnost vidím ve finanční gramotnosti. Věřím, že budoucí generace, která má dneska finanční vzdělávání již ve svých učebních osnovách, se bude držet zásad odpovědného zadlužování. Současnost se pak musí zaměřit zejména na prevenci zadlužování a jeho postupné snižování. Zapojit se musí jak stát, bankovní sektor, tak neziskové organizace. Významně by přispěla i cílená mediální kampaň. Je zřejmé, že zadlužování nelze ze současné moderní společnosti zcela vymýtit, ale myslím si, že lze díky cílené informovanosti alespoň eliminovat fatální následky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knihy a monografie

BOUDON, R., et al. *Sociologický slovník*. [Přel. Jochmann, V.] 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 253 s. ISBN 80-244-0735-3.

DOŘÁČKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy: Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 312 s. ISBN 978-80-7400-008-9.

DVOŘÁKOVÁ, I. *Komunitární právní úprava spotřebitelského úvěru v praxi*. 1.vyd. Ostrava: Key Publishing, 2010, 79 s. ISBN 978-80-7418-091-0.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. [Přel. Jůva, V., Hlavatá, V.] 2.vyd. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GRAEBER, D. *Dluh Prvních 5000 let*. [Přel. Beranová, L.] 1.vyd. Brno: BizBooks, 2012, 416 s. ISBN 978-80-265-0044-5.

GULOVÁ, L., ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 248 s. ISBN 978-80-247-4368-4.

HESOVÁ, A., et. al. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, 59 s. ISBN 978-80-86856-74-2.

HESOVÁ, A. *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013, 26 s. ISBN 978-80-7481-002-2.

HUBINKOVÁ, Z., a kol. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 280 s. ISBN 978-247-1593-3.

CHVOJ, M. *Pokročilá teorie her ve světě kolem nás*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 232 s. ISBN 978-80-247-4620-3.

JANDA, J. *Jak žít šťastně na dluh*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, 71 s. ISBN 978-80-247-4833-7.

KOCIÁNOVÁ, H. *Finanční gramotnost v kostce, aneb, Co Vás neměl kdo naučit*. 1.vyd. Praha: Anag., 2012, 151 s. ISBN 978-80-7263-767-6.

KRÁLOVÁ, L., a kol. *Krotitelé dluhů: průvodce vašim rodinným rozpočtem*. 1.vyd. Praha: Plot, 2009, 167 s. ISBN 978-80-7428-017-7.

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.

ONDŘEJ J., a kol. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 365 s. ISBN 978-80-7400-446-9.

SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.

SOJKA, M., KONEČNÝ, B. *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. 2.vyd. Praha: Libri, 1998, 270 s. ISBN 80-85983-48-6.

SUTTON, G. *Jak se zbavit dluhů: místo dluhů získejte dobrý kredit*. [Přel. Čížková, L.] 1.vyd. Praha: Pragma, 2010, 237 s. ISBN 978-80-7349-129-1.

SYROVÝ, P., TYL, T. *Osobní finance: řízení financí pro každého*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 207 s. ISBN 978-80-247-3813-0.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vyd. Praha: Portál., 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. 2.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 271 s. ISBN 978-80-247-3562-7.

URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 230 s. ISBN 978-80-247-3563-4.

Internetové zdroje

Asociace občanských poraden. *O nás* [online]. © 2010 Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz/>

Bankovní poplatky.com. *Více než polovina Čechů nezná rozdíl mezi kreditní a debetní kartou* [online]. © 2010 [cit. 2010-11-25]. Dostupné z: <http://www.bankovnipoplatky.com/vice-nez-polovina-cechu-nezna-rozdil-mezi-kreditni-a-debetni-kartou-12895.html>

BUCHTÍK, M. *Názor na zadlužení obyvatel a státu - leden 2013*. In: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR. Tisková zpráva [online]. ©2013 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6958/f3/er130220.pdf

BUŘINSKÁ, B. *Sankční podmínky: Banky jsou drsnější než značkové úvěrové společnosti*. In: Novinky.cz. Finance [online]. ©2013 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/finance/310129-sankcni-podminky-banky-jsou-drsnejsi-nez-znackove-uverove-spolecnosti.html>

CECHL, P. *Dluhy na nájemném: kolotoč exekucí jede naplno*. In: Týden.cz. Domácí [online]. ©2013 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/dluhy-na-najemnem-kolotoc-exekuci-jede-naplno_269084.html#.Unaj6lMYtqA>

Co je to exekuce? [online]. Exekutorská komora České republiky, ©2009-2013. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/794-6-co-je-to-exekuce?w=>

Czech Banking Credit Bureau. [online]. CBCB, © 2014. Dostupné z: <http://www.cbcb.cz/>

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Sociální práce se zadluženými* [online časopis]. © 2009. ISBN 13136204. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2009-2-130102145920.pdf>

ČERVENKA, J. *Občané o ekonomické situaci svých domácností - říjen 2013*. In: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR [online]. ©2010 [cit. 2013-11-05]

Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7108/f3/eu131105.pdf

Česká televize. Televizní studio Brno. *Nechtěný dárek k plnoletosti - dluhy za odpad* [online]. ©2012 [cit. 2012-10-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/198015-nechteny-darek-k-plnoletosti-dluhy-za-odpad/>

Česká národní banka. *Dohled nad finančním trhem* [online]. ©2014. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/

DROBIŠ, Z. *Lichva v českém právu*. In: Finance.cz. Zprávy [online]. ©2012 [cit. 2012-07-18]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/358892-lichva-v-ceskem-pravu/>

Finance.cz. Zprávy: *Jak správně vyhlásit osobní bankrot* [online]. ©2013 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/154783-jak-spravne-vyhlasit-osobni-bankrot/>

Fx Street.cz. Užitečné nástroje. *Rating - S&P, Moody's a Fitch* [online]. ©2009 - 2014. Dostupné z: <http://www.fxstreet.cz/rating-sp-moodys-a-fitch.html>

Insolvenční zákon. *Konkurs* [online]. Dostupné z: <http://insolvencni-zakon.justice.cz/obecne-informace/konkurs.html>

KAISEROVÁ, V. *Exekuce pozastavením řídičského oprávnění*. In: Epravo.cz. Články [online]. ©1999 - 2014 [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/exekuce-pozastavenim-ridicskeho-opravneni-88568.html>

KOHOUTOVÁ, Z. *Když dojdou peníze, zajdu pro další do banky, říká čtvrtina dětí*. In: iDnes.cz. Finance [online]. ©2010 [cit. 2010-09-09]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/kdyz-dojdou-penize-zajdu-pro-dalsi-do-banky-rika-ctvrtina-deti-p66-/viteze.aspx?c=A100907_1445991_viteze_sov

Literární noviny. Civilizace. *Stručné dějiny dluhu* [online]. ©2009 [cit. 2009-08-14]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1191:strune-djiny-dluhu&catid=89:civilizace&Itemid=176

Ministerstvo financí České republiky. Retailové finanční služby a ochrana spotřebitele na finančním trhu. *Národní strategie* [online]. ©2007 [cit. 2007-10-10]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/financni-vzdelavani/narodni-strategie>

Ministerstvo financí České republiky. Retailové finanční služby a ochrana spotřebitele na finančním trhu. *Vybrané projekty* [online]. ©2011 [cit. 2011-08-18]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/financni-vzdelavani/vybrane-projekty>

Národní ústav pro vzdělávání. Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání účinný od 1.9.2013. *Tisková zpráva MŠMT: Úprava RVP ZV bude platit od září 2013* [online]. ©2013 [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/tiskova-zprava-msmt-uprava-rvp-zv-bude-platit-od-zari-2013?highlightWords=finan%C4%8Dn%C3%AD+gramotnost>

NOVOTNÝ, R. *Je půjčka dobrým sluhou nebo zlým pánem?*. In: Měšec.cz. Půjčky [online]. ©2009, [cit. 2009-06-29]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/je-pujcka-dobrym-sluhou-nebo-zlym-panem/>

Nový Občanský zákoník. Smluvní právo. *Ochrana spotřebitele* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, ©2013. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/smluvni-pravo/konkretni-zmeny-v-obecne-casti/ochrana-spotrebitel/>

Občanská poradna Plzeň, Člověk v tísní - společnost při České televizi. *Dluhová problematika* [online]. Informační brožura. ©2007. ISBN 978-80-86961-28-6. Dostupné z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_84_1.pdf

Partners.cz. Mediální projekty. *Den finanční gramotnosti: Devět z deseti Čechů se považuje za finančně zodpovědné* [online]. ©2013. Dostupné z: <http://www.partners.cz/cs/media/tiskove-zpravy/den-financni-gramotnosti/den-financni-gramotnosti-devet-z-deseti-cechu-se-povazuje-za-financne-zodpovedne/>

PETŘIKOVIČOVÁ, A. *Vzdělání jako příčina sociální nerovnosti*. In: Inflow. Články [online]. ©2010 [cit. 2010-09-03]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/vzdelani-jako-pricina-socialni-nerovnosti>

POKORNÝ, J. *O finanční gramotnosti*. In: Finanční gramotnost do škol [online]. ©2013 [cit. 2013-09-17]. Dostupné z: <http://www.financnigramotnostdoskol.cz/news/o-financni-gramotnosti/>

Peníze.cz. Dluhy. *Desatero osobního bankrotu, aneb jak se zbavit dluhů* [online]. ©2013. Dostupné z: <http://www.penize.cz/80300-desatero-osobniho-bankrotu-aneb-jak-se-zbavit-dluhu/>

Peníze.cz. Investice. *Úvěrový rating* [online]. © 2014. Dostupné z: <http://www.penize.cz/15924-uverovy-rating>

Penizenavíc.cz. Tiskové zprávy. *Za hranicemi zvyšují finanční gramotnost i videohrami* [online]. ©2011 [cit. 2011-05-17]. Dostupné z: <http://www.penizenavic.cz/clanky/za-hranicemi-zvysuji-financni-gramotnost-i-videohrami>

Solus. *Historie sdružení* [online]. ©2011. Dostupné z: <https://www.solus.cz/cs/hlavni-strana/historie-sdruzeni/>

Stem - Středisko empirických výzkumů. Články. *Rodin s finančními problémy nepřibývá* [online]. ©2012 [cit. 2012-01-25]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2348>

STUHLÍK, J. *Dluhy manželky či manžela vás mohou totálně zruinovat, aniž byste o nic vůbec věděli*. In: Peníze.cz. Jak na to. [online]. ©2010 [cit. 2010-06-29]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/osobni-bankrot/83696-dluhy-v-manzelstvi-rozvodem-nevyresite-naopak>

STUHLÍK, J. *Dluhy v manželství rozvodem nevyřešíte. Naopak*. In: Peníze.cz. Jak na to. [online]. ©2010 [cit. 2010-06-26]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/osobni-bankrot/83696-dluhy-v-manzelstvi-rozvodem-nevyresite-naopak>

Sagit. Právo Evropské unie. *Úvěrové instituce* [online]. ©1996-2014. Dostupné z: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=eu_320.htm#pu

Wikipedie. Článek. *Kontokorent* [online]. ©2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kontokorent>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- OECD Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj.
- RPSN Roční procentní sazba nákladů.
- RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.
- SOLUS Sdružení na Ochranu Leasingu a Úvěrů spotřebitelů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Přehled vybraných projektů finančního vzdělávání pro rok 2013

Příloha P I: Přehled vybraných projektů finančního vzdělávání pro rok 2013

Instituce	Webová stránka	Název a popis projektu	Forma projektu	Popis a velikost cílové skupiny	Projekt běží od - do	Financování	Spolupracující instituce	Kontaktní osoba včetně kontaktu	Další poznámky
Fond dalšího vzdělávání, p.o.	http://fdv.msv.cz/	SEKO - vzdělávání uchazečů o zaměstnání v oblasti socioekonomických kompetencí reg. č. CZ.1.04/2.1.00/03.00016	4denní školení ve finanční gramotosti; rekvalifikace - 150 h	Uchazeči o zaměstnání, kterým je věnována zvýšená pozornost při zprostředkování zaměstnání (zejm. uchazeči o zaměstnání v evidenci ÚP po dobu a.l. 5 měsíců). Základní kurz absolvuje 35000 uchazečů, z toho 360 uchazečů projde rekvalifikací, v rámci které bude praxe pod vedením mentora/dobrávatele.	07/2012 - 06/2015	ESF, státní rozpočet, jedná se o individuální projekt podpořený z Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost	Úřad práce ČR	Bc. Aneta Ježová, aneta.jezova@dv.mpsv.cz, projektovy@manazer.cz, 601 384 518	reg. č. CZ.1.04/2.1.00/03.00016; cíl - zvýšit šance klientů ÚP na získání a udržení si zaměstnání prostřed. rozvoje jejich socioekonomických kompetencí. V základním školení se proškoli 35000 uchazečů o zaměstnání, kteří jsou exekuci či dlouhodobou pastí nejvíce ohroženi, nebo se již v tíživé situaci nacházejí, a pomoci jim vrátit se na trh práce. Pojem socioekonomické kompetence v sobě zahrnuje FG (peněžní, informační a rozpočtovou gramotost) a další měkké dovednosti (komunikační a prezentační dovednosti pro uplatnění na trhu práce). Dalším cílem je poskytnout rekvalifikační lektor pro rok 2013 - 2010, uchazečů, a.m.smt@fdv.cz.
MŠMT	http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/eu-penize-ve-strednich-skolam	EU peníze základním školám	podpora projektů jednotlivých škol, 7 výpočtových témat (čtenářská a informační gramotost, cizí jazyky, využití ICT, statistika, finanční vědy, FG, inkluzivní vzdělávání)	všechny ZŠ v ČR mimo Prahy	2010 - 2015	ESF, SR ČR		bezplatná telefonní linka 800228229 (každý všední den v době 8-16 h), esi@msmt.cz	podpořít rozvoj oblastí, které se dlouhodobě ukazují jako problematické (viz témat)
Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), přímno řízená organizace MŠMT	www.nuv.cz ; metodický portál: www.rvp.cz ; digitální o FG: http://digifilo.rvp.cz/view/view.ppt?1010=2939	podpora implementace FG do výuky v základním a středním vzdělávání	podpora projektů jednotlivých škol, 8 výpočtových témat (čtenářská a informační gramotost, cizí jazyky, využití ICT, matematika, odborné kompetence, FG, inkluzivní vzdělávání a mentoring)	učitelé základního a středního vzdělávání, ve školním roce 2011/2012 byl uveden celkový počet učitelů die statistik ÚV, učitelé ZŠ 57 814,8 a učitelé SS 43 875,6. Jedná se o pracovníky, kteří vykonávají výcvičnou a příjmovou výchovnou činnost základním středním školám)	2012	Rozpočet NÚV pro rok 2012	vybrané ZŠ a SS v ČR, odborný panel pro finanční gramotost, ČŠI (PISA)	Eva Rathouská Gmelová, eva.rathouska@nuv.cz	připravit metodická doporučení školám pro výuku FG na školách, vřadit a ověřit příklady dobré praxe a zpracovat komentované úkoly úloh z mezinárodního výzkumu PISA. Součástí výsledků bude Závěrečná zpráva s náměty pro revizi standardů FG. NÚV se problematikou finanční gramotosti zabývá již od roku 2007
Česká televize	www.ceskatelvi.cz	televizní pořady Den D, Krotitelé diluň, Finanční abeceda, Černé ovce, Suma Sumárum aneb kde jsou mé peníze, vysílání ČT4, Události, Události, komentáře, Ekonomika ČT24, Studio Burza							
Český rozhlas	www.rozhlas.cz	rozhlasové pořady - ČRo Radiožurnál (Byznys dne, Zprávy, Projekt finanční gramotosti), ČRo Praha (Je jaká je, Finanční gramotost pro 50+), Kontakty, ČRo6 (Člověk a trh, Zapřesířeno na finance), ČRo Brno (Sociálně-právní poradna, Společenský servis), ČRo České Budějovice (Finanční gramotost, První lanka), ČRo Hradec Králové (Radioopradna, Radioforum, Dobrá rana, Vy se páte, odborník radí), ČRo Olomouc (Dobrá rada), ČRo Ostrava (Poradna), ČRo Pardubice (Radý pro všední den, Máme hosty), ČRo Píseň (Poradíme vám, Co vás zajímá), ČRo Regina (Třináčka), ČRo Region, Vysočina (TanDEM, Nákupní košík), ČRo Sever (Práce a jistota, Co když), ČRo Střední (Alter-eko, Tržště)							

ABC Finančního vzdělávání, o.p.s.	www.abcfv.cz	vzdělávání studentů a pedagogů	vzděl. akce zaměřené na získání praktických finanční znalostí s cílem prevence předlužení a zásadami správného uvážování o penězích: hraní hry, diskuse s odborníky, zážitkový kurz	studenti 17+, pedagogičtí pracovníci všech věkových kategorií	od 07/2011	dary, granty (Broker Consulting, CSOB)	AIIESEC Pízeň, VŠE	Martina Václavíková, martinavaclavikova@abcfv.cz, 731 537 251	praktickým vzdáváním zvyšovat finanční stabilitu a sílu českých rodin, šířit osvětu v oblasti osobních financí, přispívat k růstu finanční gramotnosti a rozvoji finančního vzdělávání
		vzdělávání zaměstnanců, lektorů FG a zástupců státní správy	vzdělá. akce zaměřené na získání praktických znalostí či metodiku výuky: hra ve výuce, diskuse s odborníky na zvolené téma	18+		dary, granty (Broker Consulting)			
AFIZ, o. s.	www.afiz.cz	tvorba pomůcek a materiálů	učebnice, prezentace, hra Peníze navíc, testy	17+		dary, granty (Broker Consulting)	Broker Consulting	Ing. Petr Šafránek, petr.safranek@afiz.cz	
		profesní vzdělávání finančních zprostředkovatelů ČR	e-learning	375 OSVČ	09/2009 - 12/2012	100 % EFS + SR ČR			
"D" občanské sdružení	www.d-os.net	Dílhové poradenství	8hodinový vzdělávací kurz (teoretické přednášky, příklady z praxe, průběh osobním bankrotem, řízené diskuse)	Pracovníci v oblasti sociálních služeb a jiných pomáhajících profesí, pedagogičtí pracovníci	dle nabídky na webových stránkách	účastníky kurzu, cena 1150,- Kč, osvozeno od DPH		Šárka Svachnová, 774405675, vzdelavani@d-os.net	příčky ano či ne, výběr poskytovatelů, RPSN, platební neschopnost – práva a povinnosti dlužníků, exekuce, osobní bankrot, kurz je akreditován u MPSV
		Dílhové poradenství II	16hodinový vzdělávací kurz	Pracovníci v oblasti sociálních služeb a jiných pomáhajících profesí, pedagogičtí pracovníci	kurz na klíč	cena dle dohody			rozšířená forma kurzu pro lepší ukolvení získaných informací, řešení konkrétních situací - kazulistiky
		Finanční gramotnosti proti dluhové pasti	dluhové poradenství v rámci Občanské poradny, bezplatné semináře a besedy pro veřejnost z oblasti dluhového poradenství	oborná i laická veřejnost	od 2008	Projekt AOP je podpořen CSOB a Poštovní spořicího		Bc. Ludmila Žánová, 776331112, zanova@d-os.net	
		Další vzdělávání občanů Liberecka	interaktivní semináře na téma FG, tvorba metodiky a informačních lektů (témata: odpovědný přístup k financím, vztah k médiím a IT, prevence kriminality, šikany a psychického násilí, aktivní přístup k obhajobě svých práv a k získávání informací o svých právech a dobrovolnictví)	občané Liberecka a Liberecká (přibližně na úrovni občanů od 18 let do 64 let (nejp. mladí senioři, rodiče s dětmi, nezaměstnaní)	08/2012 - 10/2013	OPVK - IPO, oblast podpory 3.1		Ing. Romana Lakomá, 777098277, lakoma@d-os.net	zvyšší kvalitu vybraných kompetencí obyvatel Liberecka a Jablonecka a motivovat je k posílení aktivního postoje k dalšímu vzdělávání a ke správnému reagování na životní situace
Občanské sdružení Evla	http://evlaos.cz	poradenství a kurzy FG, sociální poradenství	neirační desková výuková hra s doprovodným školením pro učitele o základech FG	01/2011 - 06/2015	ESF		Racek Pavel, info@evlaos.cz, 603932901	podáno v rámci výzvy č. 86 OP LZZ - ve schvalovacím procesu	
Generation Europe, o.s.	www.generationeurope.cz	Zahrada - Den učebnic	učebnice a metodické manuály	ZS v ČR	od 01/2011	MPO, vlastní zdroje		Lenka Mužicková, lenka@generationeurope.cz	Osobní finance - učebnice základů FG, Osobní finance - učebnice základů podnikání, Jak učit o podnikání - metodický manuál, Zahrada - Velká voda - metodický manuál k Základům FG

Informační a vzdělávací centrum Pízeň, o.s. (VCP - o.s.)	www.vcp.cz	Sociální práce s dlužníky v oblasti exekuce (č.a.2012/0264-SP)	kurzy, prezentační forma	pracovníci státní správy, NO	od 2/2012	ESF a SF ČR	Tritium 2000 s.r.o.	vzdělávací instituce akreditovaná MPSV ČR (č.a. 2012/0314-1); obecně je posláním vzdělávání, zvyšování FG a prevence zadlužování
		Sociální práce s dlužníky v oblasti insolvence (č.a.2012/0265-SP)	semináře, přednášky, besedy	osoby pečující o osoby závislé	od 02/2012			
		Efektivní sociální práce s dlužníky	lektorské zajištění	osoby pečující o osoby závislé	04/2010 - 12/2011			
		Zúčastně ve spojení se světem	lektorské zajištění	dospělí bez omezení věku	od 01/2011			
		Příprava na aktivní stáří v Pízni	přednášky, setkávání, besedy	dospělí bez omezení věku	od 01/2011			
		Bezpečný kraj: e-bezpečnost, finanční gramotnost	besedy	senioři	od 05/2012			
		Finanční gramotnost mládeže a seniorů	přednášky	žáci a studenti ZŠ, SŠ a senioři	od 2009	Pízeňský kraj	Tritium 2000 s.r.o.	
		Podpora finanční gramotnosti žáků ZŠ a SŠ	publikace (metodický materiál pro pedagogické pracovníky)	ZŠ, SŠ	2011			
		Při podpisu lehce, při splácení těžce	veřejné besedy a semináře, preventivní kurzusky na webu a v listku	senioři, osoby ohrožené sociálním vyloučením, široká veřejnost	2012	Moravskoslezský kraj		poskytnout dostatek informací o dluhové pasti, smluvních vztazích, produktech finančního trhu ap., a posílit tak FG
		Spolu proti problémům	veřejné besedy (ochrana spotřebitele, smluvní vlny), poradenství, kurzusky na webu a v listku	široká veřejnost	05/2011 - 04/2013			instruovat občany regionu, jak rozemnat, samostatně řešit a hlavně nepodceňovat nálehačské problémy plynoucí ze současného společenského klimatu
občanská poradna Karvina Slezská diakonie	www.slezskadiakonie.cz, www.szkabo.cz/ obcanska-poradna-karvina	Dluhové poradenství	poradenství, semináře pro veřejnost (předlužení, osobní bankrot, produkty na finančním trhu, uzavírání smluv)	laická i odborná veřejnost	od 02/2011			anonymní bezplatné poradenství v otázkách finanční řízení, oddlužení ap., semináře pro laickou i odbornou veřejnost
		dle zájmu	besedy (spotřebitelská a fin. gramotnost)	veřejnost				

<p>SPOLEČNĚ- JEKHEANE, o. s. obč. poradna, Palackého 49, 702 00 Ostrava - Přivoz, IČ: 68145209</p>	<p>www.jekhetane. cz</p>	<p>Dluhové poradenství</p>	<p>osobní poradenství, besedy (al. 4x ročně), letáky Nespápněle do dluhové pastí (vydává Asociace občanských poraden)</p>	<p>dospělí žijící v Moravskoslezském kraji; teší přes 60 % případů v oblasti zadlužení a předlužení</p>	<p>2012, možná i v následující ch letech</p>	<p>podpora ČSOB a.s., Působení společnosti a.s. a Magistratu hl. města Prahy. Partner Ministerstva spravedlnosti ČR.</p>	<p>Stát, město Ostrava, úřad městské obvodu Moravská Ostrava a Přivoz, Probační a mediální služba, středisko Ostrava, Armáda spásy - Domov Přísav, Charita Ostrava - Cheritní dům sv. Františka, Renarkon o.p.s. – terapie, komunita a doléčovací centrum, Centrum soc. služeb o.p.s. – Denov pro matky s dětmi, Výchovný ústav Ostrava Hrabůvka, pr. služby JUDr. Alena Porosilá, Výšší odborná škola sociální Ostrava</p>	<p>Mgr. Šárka Šmídová / Lucie Ficová, DIS., 596113690, 602248693, poradna@jekhetane.cz</p>	<p>zlepšit FG občanů ČR</p>
<p>SPOLEČNĚ- JEKHEANE, o. s., občanská poradna - detašované pracoviště Sumpark, Bulharská 217/4, 787 01 Sumpark, IČ: 68145209</p>			<p>dospělí žijící v Olomouckém kraji; teší přes 60 % případů v oblasti zadlužení a předlužení</p>	<p>2012, možná i v následující ch letech</p>	<p>podpora ČSOB a.s., Působení společnosti a.s. a Magistratu hl. města Prahy. Partner Ministerstva spravedlnosti ČR.</p>	<p>Období soc. věci v Sumparku, Dům pro roděs s dětmi v tísni v Sumparku, Soc. služby Sumpark – Penzion pro důchodce Sumpark, Jindřichov, Bludov, Práda pro rodinu, Úřad práce v Sumparku, Azylový dům pro matky s dětmi v Zábřehu, Exekutorský úřad Sumpark, sociální služby o.s. SPOLEČNĚ JEKHEANE – terénní programy Sumpark, terénní pracovník Měst. úřadu v Sumparku.</p>	<p>Mgr. Miroslava Kouná, DIS., 725101015, poradna.sumpark@jekheia ns.cz</p>	<p>zlepšit FG občanů ČR</p>	
<p>Společnou cestou o.s.</p>	<p>http://www.spoc est.cz/obcanska- poradna-o-s- spolecnou- cestou/</p>	<p>Dluhové poradenství</p>	<p>dále přednášková činnost, bezplatné osobní, tel. a internet. poradenství k zadlužování, exekucím a oddlužení</p>	<p>široká veřejnost i odborná veřejnost</p>	<p>2012</p>	<p>z. veř. i soukr. zdroju (MPSV, magistrát hl. m. Prahy, městské části, Asociace občanských poraden, dáře)</p>	<p>JUDr. Ondřej Načeradský, 223011642, o.naceradsky@spolcast.cz</p>	<p>Zhodinový blok přednášek</p>	
<p>Spotřebitel net</p>	<p>www.spotřebitel. net</p>	<p>Vzdělávací semináře na podporu FG</p>	<p>přednášky vedené lektorem ze sňuzení Spotřebitel.net</p>	<p>žáci základních, středních a zvláštních škol, seniři</p>	<p>Od 2011</p>	<p>Česká spořitelna</p>	<p>Ylona Skálová, yskafova@gmail.com</p>	<p>Zhodinový blok přednášek</p>	

Česká asociace pro finanční řízení (ČAPF)	www.cap.cz	webové stránky ČAP	informace o produktech, slovníky pojmů, výrokové listy, statistiky elektronické příručky ke stažení (obsahují praktické rady a návody)	odborná i nejširší veřejnost	stále	Marcela Kolyřová, 222350164, marcela.kolyrova@cap.cz	TV, rozhlas, deníky, odborné časopisy, lifeštyly, významné servery, tiskové zprávy, texty, rozhovory, poradny v médiích, vědomostní soutěže o ceny apod. Kampaně získaly několik ocenění v České ceně za PR, kterou pořádá APRA
	http://www.jakse pojistit.cz/brozur y	Instrukční brožury	elektronické příručky ke stažení (obsahují praktické rady a návody)	široká veřejnost	stále		
ČBA - Česká bankovní asociace	http://www.cap.cz/zkalkulacky/cen anemovivosti2/H odnotaNemovito sli.aspx	Webové aplikace pro svažší orientaci veřejnosti	kalkulačka pro výpočet min. pojistné hodnoty nemovitosti, kalkulačka pro výpočet min. pojistné hodnoty domácnosti, povodňové mapy (aplikace na zjištění míry rizika povodně v zadané lokalitě)	široká veřejnost	stále	Olga Cechlová, 602683475, olga.cechlova@cbafin.cz	obecné informace, návody, kalkulačky, vědomostní testy, slovníky pojmů z oblasti pojištění motorových vozidel, pojištění majetku, životního pojištění a pojištění rodiny
	www.cap.cz	Výhledové slovníky cizích pojmů	elektronický anglicko - český a německo - český výkladový slovník se snadným vyhledáváním. Každý zahrnuje více než 1000 hesel	veřejnost, která kontroluje anglický text smlouvy, cizinci či studenti odborných škol s fin. a ekon. zaměřením	stále		
Česká asociace pro finanční řízení	http://www.jakse pojistit.cz/o- projektu	Informační kampaň (Úhor - měsíc pojištění)	každoroční komunikaci a osvětlová kampaň s cílem vysvětlit spotřebitelům detailně vzby jednu oblast pojistných produktů, vyrábět myš, upozornit na chyby, poradit, jak vybrat vhodný produkt (téma: Pojistit život, Pojistit majetek, Pojistit život, Pojistit auto, Pojistit rodinu)	široká veřejnost	vždy v únoru, roční frekvence	SBK AKAT, ČAP, AČSS, AFP CR, ČLFA, AFIZ (s podporou ČNB a MF-CR)	vysvětlit fin. produkty a pojmy, poskytnout zákl. informace o fin. plánování (život, etapy a situace z hlediska financí)
	www.jaksepojisti.cz	portál o pojištění	webová stránka	široká veřejnost	stále		
ČBA - Česká bankovní asociace	http://www.cafin.cz/skupiny	Pracovní skupina pro finanční gramotnost	e-learningové kurzy spojené s ověřováním znalostí, metodických příruček a dalších podpor	široká veřejnost	od 04/2012	svobodova@czech-ba.cz	pracovní listy pro každou vyučovací hodinu (4+4) s komentářem pro učitele
	www.financnizvzd elavani.cz	portál Finanční vzdělávání	webové stránky, slovník základní finanční, bankovní, pojistnické a investiční terminologie	široká veřejnost	od 2008		
ČLFA - Česká leasingová a finanční asociace	www.cfla.cz	kurz rodinných financí a FV	webové stránky	učitelé a zprostředkované žáci ZS	od 2010	JUDr. Jiří Pulz	zvýšit FG zaměstnanců organizační veř. správy v oblasti fin. řízení (rozpočet, rozpočt. opatření, závěrečný účet, rozpočt. výhled, kontroly plnění rozpočtu, vztahy se zřizovateli organizací s cílem identifikovat úspory; č. akreditační vzdělávací instituce: AK/I-53/2007
	www.cfla.cz	základní informace pro zájemce o leasing, nebankovní úvěr a factoring 10+1 otázek pro zodpovědného spotřebitele Desatero doporučení leasingových společností pro vyhledávání nabídek operativního leasingu a správy vozových parků	leták	potenciální zákazníci	stále		
AQE advisors, a. s.	www.aqe.cz	Finanční řízení	kombinované vzdělávání	všechny obce a jejich zaměstnanci mající na starosti finanční řízení cca 20 000 osob. Zastupitelé obcí cca 12 000 osob	od 2011	Ing. Jan Obrovský, obrovsky@aqe.cz, 736631248	zvýšit FG zaměstnanců organizační veř. správy v oblasti fin. řízení (rozpočet, rozpočt. opatření, závěrečný účet, rozpočt. výhled, kontroly plnění rozpočtu, vztahy se zřizovateli organizací s cílem identifikovat úspory; č. akreditační vzdělávací instituce: AK/I-53/2007
				vlastní	vlastní		

Seznam Bankovní poplatky. com	http://www.bank ovnipoplatky.com/	Kalkulátor bankovních poplatků pro podnikatelské účty	on-line	srovnávání nabízených podnikat. účtů na základě individ. kritérií, které si každý klient vyplní ve speciálním formuláři, který kombinuje velkou míru detailů volieb a parametrizace	od 01/2012	Scott and Rose	http://www.podnikatelskeUcty.aspx
		Devizová kalkulačka – alternativy k bankám		srovnání nabídky kurzů měn	od 06/2012	Citfin	http://www.bankovnipoplatky.com/kalkulacka-citfin-devizova-kalkulacka.html
Seznam Bankovní poplatky. com	http://www.bank ovnipoplatky.com/	soutěž ke zvyšování finanční gramotnosti	on-line	pravidelné měsíční soutěže o ceny ke zvyšování fin. a bank. gramotnosti	od 03/2011	variabilní	http://www.bankovnipoplatky.com/vzdelavani/souteze.html
		megatest finanční gramotnosti		megatest – 60 otázek k měření FG pod záštitou předsedy vlády P. Nečase	od 04/2012	mediální partner IDhes.cz	http://www.bankovnipoplatky.com/vzdelavani/souteze/megatest-ubien-kveten-2012.html
CSR Consult	www.abecedarodinyfinanc.cz; www.facebook.com/rodinyfinancce	I. reality test spořičích účtů v ČR	fyzické výstupy	porovnání real. zhodnocení prostředků na spořičích účtech pozorováním vývoje real. zůstatku na real. účtech	od 12/2011	NRZP ČR	http://www.bankovnipoplatky.com/sporenisporici-ucty-reality-test.html a po urč. dobu zhodnocení profektu stanovení jasn. tématu, na esaji, názr. spořič. účtů, prostředků a prostřednictvím metodiky a pravidel
		brožura ke zvyšování FG pro osoby se zdravotním postižením	fyzické výstupy	zaměřeno na úvěry a kreditní karty a test FG pro OZP	od 03/2012		
CSR Consult	www.financkompas.cz	Abeceda rodinných financí	prezentační forma (základní principy hospodáření domácnosti od sestavení ročního rozpočtu po právní minimum pro každodenní život; přehled o běžně používaných finančních produktech a právech i povinnostech v pracovních právních vztazích)	široká veřejnost, dospělí; největší zájem: rodiče na rodčovské dovolené, seniři, ženy v azylových domech, příslušníci romského etnika nebo učitelé	od 2010		lým projektu vyšlo zástupce isle komunity, která požádala o grant, jako lektora. Ten za pomoci školních materiálů a grantu poskytl zdarma FV přímo ve své komunitě, která ho zná a důvěřuje mu.
		Finanční kompas	prezentační forma - během 2 měsíců 3 x 2 dny (přednášky, konzultace, práce ve skupinách, společná diskuse, rozборы případů z praxe a porovnávání různých možností řešení)	sociální pracovníci, zejm. zaměstnanci občanských poraden, neziskových organizací či štátní zaměstnanci vybraných skupin	od 2008	Sdružení českých spořičitelů, Britská obchodní komora, Finanční arbitř ČR	kombinace teoret. i prakt. poznatků se zaměřením na jejich aktuální a prakt. použitelnost pro pracovníky pomáhajících profesí a vhodnost čirozumitelnost pro potenciální klienty. Pozornost je věnována také rozvoji dovedností potřebných pro práci v terénu. Vytváření jasné metodiky. Program je realizován MPSV pod č. 2010/138-PCSP.
Česká spořitelna	www.sporinkov.cz	Spořinkov	zabavně-vzdělávací portál	ZŠ, 3. – 5. tř.	od 2011		doplněno o pracovní listy pro učitele a metodické pokyny
		Moneymanie	vzdělávací portál pro mladé o penězích a finančních záležitostech	ZŠ 9. tř. SŠ (14 - 20 let)	od 2010		informace ze světa financí i praktické rady zábavnou formou, pravidelné soutěže, zajímavé informace, poradnu i možnost interakce
Česká spořitelna	www.dnesnifinancti-svet.cz	Dnesní finanční svět	učebnice atlasového typu pro studenty a žáky, webové stránky, akreditované metodické semináře pro pedagogy - Jak učít finanční tématiku v tradičních předmětech s Dnešním finančním světem.	žáci 2.stupně ZŠ a studenti SŠ a jejich pedagogové	od 04/2012	Terra Klub, o.p.s.	nabídnout vhodné učební pomůcky pro žáky a pomáhat učitelům učít fin. tématiku a pomáhat při jejím zabeňování do systému výuky na kontrořních školách v rámci tzv. Školních vzdělávacích programů
		Aby dluhy nebolely	26denní TV seriál vysílany každý pátek na ČT 2	široká veřejnost	1. fáze 01-06/2012, opakování od 09/2012	TV Brno	poskytnout divákům návod, jak se chovat, aby nespoužili do nejzdravějších finančních pastí a případně jim také poradit, jak se z nich dostat ven.